

KOHTAAMISTAIDETTA LAPSILLE

Tunteiden tunnistamisen ja niiden ilmaisun tukeminen

Grönholm, Marju

LAUREA- AMMATTIKORKEAKOULU
TIKKURILA

KOHTAAMISTAIDETTA LAPSILLE

Tunteiden tunnistamisen ja niiden ilmaisun tukeminen

Marju Grönholm
Opinnäytetyö
Marraskuu 2010

Marju Grönholm

KOHTAAMISTAIDETTA LAPSILLE
Tunteiden tunnistamisen ja niiden ilmaisun tukeminen

Vuosi

2010

Sivumäärä 89

Toiminnallisen opinnäytetyöni tarkoituksena oli kehittää Kohtaamistaiteen soveltuvuutta uudelle asiakasryhmälle, lapsille. Tavoitteena oli myös tukea lasten tunteiden tunnistamista ja niiden ilmaisua Kohtaamistaiteen toiminnan avulla. Kohtaamistaide® on alkujaan ikääntyville suunnattua tavoitteellista, luovaa ja kuntouttavaa taidetoimintaa. Kohtaamistaide perustuu ryhmätyöskentelyyn, vuorovaikutukseen, yhteisöllisyyteen ja jakamiseen. Se on tavoitteellista, moniaistista, ohjattua taidetoimintaa.

Opinnäytetyöni toiminnallisen osuuden toteutin Inkun Ideapajassa, jossa ohjasin 7-10- vuotiaille lapsille kahdeksan kerran toimintajakson. Toiminta eteni Kohtaamistaiteen ja taidetyöskentelyn struktuurien mukaisesti. Inkun Ideapaja on Vantaalla toimiva kädentaitopaja, joka järjestää erilaisia kädentaitokursseja. Inkun Ideapaja tekee yhteistyötä monien sosiaali- ja terveyspalvelutahojen kanssa, se toimii osaltaan kuntoutustyön tukena sosiaalipalvelujen verkostossa.

Tutkimusmenetelmänä opinnäytetyössäni oli Kohtaamistaiteen systeemi. Kohtaamistaiteen toiminnan kehittämistä, soveltuvuuden tarkkailua ja arviointia varten täytin Kohtaamistaiteen arviointilomakkeet jokaisen toimintakerran jälkeen. Tunteiden tunnistamisen ja ilmaisun tukemiseen kehitin lapsille niin sanotun ”tunnekartan”, johon he kiinnittivät tunteensa vastaavan ilmekuvan. Lisäksi tein lapsille kysymyslomakkeen, joka kartoitti heidän omia toiveitaan. Tutkimus- ja arviointiaineistoni perustui omaan ja työparieni havaintomateriaaliin sekä toiminnan aikana kerättyihin dokumentteihin. Kokemukseni mukaan Kohtaamistaiteen toiminta auttaa lasta tunteiden tunnistamisessa ja niiden ilmaisussa. Se tukee tunneällyn kehittymistä. Turvallinen ryhmä ja luottamuksellinen, avoin ilmapiiri auttaa lapsen kypsymistä omaksi persoonaksi. Kohtaamistaiteen tavoitteet toteutuivat mielestäni hyvin ja havaintojeni mukaan systeemi sopii tukemaan lapsen taidekasvatusta, sosiaalista kasvua sekä kehitystä monella tavalla.

Avainsanat: Kohtaamistaide, luovuus, ryhmä, tunteet, tunneäly, taidekasvatus, sosiaaliset taidot

Marju Grönholm

KOHTAAMISTAIDE (ENCOUNTER ART) TO CHILDREN
Supporting identification of emotions and their expression

Year 2010

Pages 89

The purpose of my functional dissertation was to develop the suitability of Kohtaamistaide® (Encounter Art) to the new customer group, children. The objective also was to support the identification of the children's feelings and their expression with the help of the activity of Encounter Art. Encounter Art is based on creativity, teamwork, on interaction, communality and division. It is originated from the multisensor target-oriented art activity that has been directed to senior people.

I carried out the functional part of my dissertation in Inkun Ideapaja in which I directed an operational cycle of eight times to 7-10-year-old children. The operation proceeded according to the structures of the art working, Encounter Art. Inkun ideapaja is a crafts workshop which functions in Vantaa and arranges different handicraft courses. Inkun ideapaja co-operates with several social and health services and functions for its part as support of the rehabilitation work in the network of social services.

In my dissertation the research method was a system of Encounter Art. For the developing of the Encounter Art, for the observation of the suitability and for evaluation, I filled in the evaluation forms of Encounter Art after every time. For the supporting the identification and expression of feelings for the children I developed "a so-called feeling map for which they used the expression picture which corresponded their feelings". Furthermore, I made the children a question form which surveyed their own wishes. My research material and my evaluation was essentially based on my own observation, my assistants and on the documents that have been collected during the activity. According to my experience, the activity of Encounter Art helps the child in the identification of feelings and in their expression. It supports the development of emotional intelligence. Safety of the group and the confidential open atmosphere supports the development of the child's personality. In my opinion the objectives of the Encounter Art came true and according to my observations the system is suitable for supporting the child's art education, social growth and development in many ways.

Keywords: Encounter Art, creativity, group, feelings, emotional intelligence, art education, social skills

Sisällys

1. Johdanto	6
2. Opinnäytetyön tavoitteet ja tarkoitus	8
2.1 Ryhmä- ja yksilötavoitteet	10
3. Toimintaympäristö	11
3.1 Tutkimuksen toteuttaminen	13
3.2 Tutkimus- ja aineistonkeruumenetelmät	15
4. Kohtaamistaide	16
4.1 Luovuus taidetoiminnassa	17
4.2 Ryhmän toiminta ja ryhmädynamiikka	20
5 Tunteet ja niiden ilmeneminen	22
5.1 Tunneäly- tunteiden tunnistaminen ja säätely	24
5.2 Taide ja tunteiden ilmaisu	26
6. Kohtaamistaidetta lapsille	27
6.1 Lapsen taidekasvatus	28
6.2 Lapsen sosiaalinen kasvu ja kehitys	30
7. Opinnäytetyön toiminta-osuus	34
7.1 Kohtaamistaiteen toimintakerrat	35
8. Arviointi	57
8.1 Arviointimenetelmät	57
8.2 Toimintakertojen arviointi	58
8.3 Ryhmäarviointi	63
8.4 Yksilöarvioinnit	64
8.5 Prosessiarviointi	67
9. Yhteenveto ja eettisyys	70
10. Pohdinta	71
Lähteet	76
Liitteet	79
Liite1 Tutkimuslupa	79
Liite 2 Tutkimuslupakirje vanhemmille	80
Liite 3 Toimintasuunnitelma	81
Liite 4 Ryhmäsatu	85
Liite 5 Kysymyslomake	86
Liite 6 Näyttelykutsu vanhemmille	87
Liite 7 Kohtaamistaiteen arviointilomakkeet	88

1. Johdanto

Toiminnallisen opinnäytetyöni ensimmäinen tavoite on kehittää Kohtaamistaiteen soveltuvuutta uudelle asiakasryhmälle. Toisena tavoitteena on tukea 7-10-vuotiaiden lasten tunteiden tunnistamisen ja ilmaisun kehittymistä Kohtaamistaiteen toiminnan avulla. Kohtaamistaide on yhteisöllistä, vuorovaikutukseen perustuvaa, strukturoitua, tavoitteellista, moniaistista ja lähinnä kuvalliseen ilmaisuun perustuvaa ryhmämuotoista taidetoimintaa (Ahos, Pusa 2009a: 3). Taiteen eheyttävä vaikutus, sen innostava tunteita liikuttava voima on aina kiinnostanut minua ja olen itse kokenut sen voimakkaasti esimerkiksi Kohtaamistaiteen ohjaajakoulutuksen aikana. Voimaantuminen taiteen kautta on tutkitusti vaikuttanut Kohtaamistaiteen vanhusryhmissä kuntouttavasti, joten haluan kehittää systeemin vaikutusta myös lapsiryhmälle. Taidetyöskentelyn aikana esteettisten valintojen tekeminen voimaannuttaa yksilöä (Pusa 2010:11).

Erityisesti olen kiinnostunut lapsen kasvun ja kehityksen tukemisesta. Kohtaamistaiteen avulla lapsi voi oppia tunnistamaan tunteitaan ja käsittelemään niitä, hän saa keinoja itsensä ilmaisemiseen, jos sanoja ei ole. Mielestäni lapset hyötyvät taiteen kuntouttavasta ja tunteita liikuttavasta kokemuksesta sekä Kohtaamistaiteen turvallisesta ja yhteisöllisestä rakenteesta. Saadessaan työkaluja oman olon tunnistamiseen, tunteiden säätelyyn ja niiden turvalliseen ilmaisuun sekä sosiaaliseen vuorovaikutukseen toisten kanssa, lapsi voi kasvaa hyvinvoivaksi ja ehjäksi aikuiseksi. Havaintojeni mukaan nyky- yhteiskunnan koulumaailma on vaativa ja mahdollisimman hyviä suorituksia korostetaan. Vertailu, kilpailu ja paremmuusjärjestyksiin asettaminen on tavallista lapsen arkea. Ikävä kyllä kilpailuttaminen alkaa usein jo kotona tai päiväkodissa, taidekasvatukselle ja luovuudelle ei ole aikaa. Haluan opinnäytetyössäni Kohtaamistaiteen avulla luoda lapsille hyväksyvän ilmapiiriin, luovuuden vapautta ilman paineita ja kilpailua. Pysin toimintajakson aikana tarkastelemaan miten lasten käytös muuttuu Kohtaamistaide prosessin aikana ja kehittyvätkö he tunteiden tiedostamisessa ja ilmaisussa.

”Jokaisella ihmisellä on luovaa potentiaalia ja oikeus luovuuden tarpeensa toteuttamiseen”

Maslov

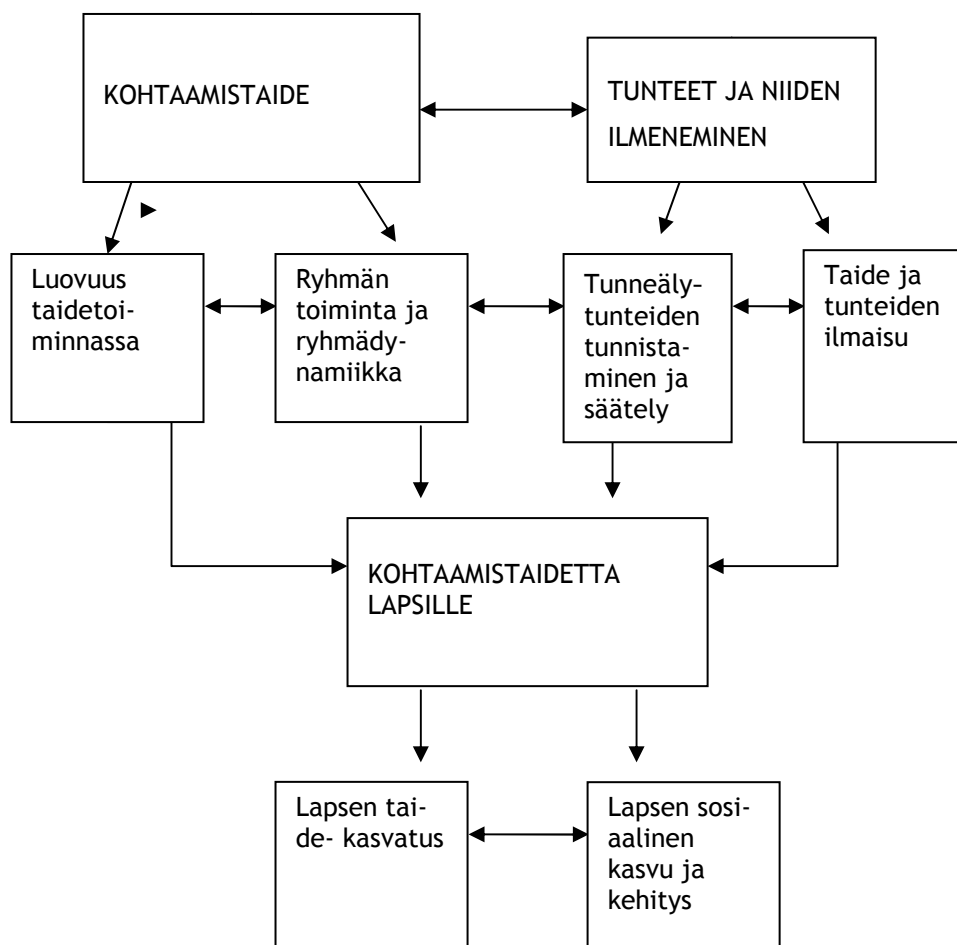
Olen huomannut, että ryhmän toiminta ja sen toimivuus on tärkeä osa Kohtaamistaiteen toimintaa. Ryhmä toimii peilinä, tukena ja hyvänä sosiaalisten taitojen kehittämisympäristönä. Ryhmässä täytyy ottaa toiset huomioon, oppia luottamaan, antamaan ja vastaanottamaan. Se kasvattaa lasta sietämään toisia, auttamaan muita, ottamaan vastuu omasta vuorovaikutustaidoista ja ilmaisustaan. Olen itse kokenut ryhmätoiminnassa erityisen tärkeänä toiminnan erilaiset vaiheet, jotka tulevat hyvin selkeästi esille myös Kohtaamistaide työskentelyn tarkasti järjestellystä rakenteesta. Keskeinen ydin Kohtaamistaiteessa on taidelähtöinen vuorovaikutuksellisuus (Pusa 2010: 11).

Kohtaamistaiteen turvallinen ilmapiiri, lapsen kasvua tukeva taidetyöskentely ja hyväksyvän aikuisen antama tuki, ovat niitä asioita joita lapsi mielestäni erityisesti tarvitsee hyvän itsetunnon ja minäkuvan kehittymiseen. Usein ongelmat juontavat juurensa lapsen varhaiseen kiintymyssuhteeseen ja sen häiriöihin. Kokemukseni mukaan lapsen kehitykseen ja esimerkiksi käytökseen vaikuttaa suuresti se millaiset ovat ympäristön olosuhteet sekä kuinka turvallisia ja tukevia ovat lasta hoitavat aikuiset. Mielestäni vanhemman perustehtävänä on hoivata lasta, kannustaa myönteiseen minäkuvaan, ehjään tunne-elämään ja tunteiden ilmaisuun. Aikuisen tulee tukea lapsen kokonaisvaltaista kehittymistä ja kasvua.

Liikanen kirjoittaa Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia - toimintaehdotuksessa (OPM 2010:1) että tavoitteena on terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen taiteen- ja kulttuurin keinoin sekä osallisuuden lisääminen yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan tasoilla. Ehkäisevän sosiaalipoliittikan tavoitteena on edistää yksilön omatoimisuutta, vapautta ja osallisuutta omaan elämään. Ehkäisevän sosiaalityön piiriin sopivat Liikasen mukaan juuri taide- ja kulttuuritoiminnan toiminnalliset päiväryhmät ja sosiokulttuuriset työmenetelmät. Ehkäisevässä sosiaalityössä on tapahtumassa selvää muutosta ja muun muassa varhainen puuttuminen sekä etsivä toiminta on kehittymässä osaksi sosiaalipalveluja. Cantell ym. (2002) mukaan syrjäytymisen ehkäisyssä taidesektori voi toimia sosiaalipoliittisena tekijänä. Pitkälä ym. (2004) kertovat kulttuuritoiminnan sopivan hyvin kuntoutus- ja hoitotyön tueksi. (Liikanen 2010:3, 27.)

Opinnäytetyöni aihe sopii toimintaehdotuksen tavoitteisiin. Taiteen käyttö ehkäisevässä sosiaalityössä toteutuu myös Kohtaamistaiteen jakson toimintaympäristöni kohdalla. Inkun Ideapaja on mielestäni yksi sosiaalipoliittinen toimija kuntoutustyön tukena sosiaalipalvelujen verkostossa.

Keskeiset käsitteet opinnäytetyössäni ovat Kohtaamistaide, luovuus, ryhmä, tunteet, tunneäly lapsen taidekasvatus sekä lapsen sosiaalinen kasvu ja kehitys. Käsitteet vastaavat suurelta osin tutkielmani teoriasisältöä ja seuraava kaaviokuva selventää sitä. Opinnäytetyöni tarkoitus ja tavoitteet liittyvät Kohtaamistaiteeseen sekä tunteiden tunnistamiseen ja ilmaisuun. Kohtaamistaiteessa olennaista on luovuus taiteen tekemisessä sekä ryhmän toiminta, sen dynamiikka ja ilmapiiri. Tunteiden tunnistamisessa keskeistä on taiteen vaikutus tunteiden ilmaisuun sekä tunneäly, joka tarkoittaa ihmisen kykyä tunteiden tiedostamiseen ja niiden säätelyyn. Lasten kanssa toimiessa on hyvä kiinnittää huomiota taidekasvatuksen näkökulmiin sekä lapsen kasvuun ja kehitykseen. Opinnäytetyössäni keskityn erityisesti lasten sosiaalisten taitojen kehittymisen lähtökohtiin ja niihin vaikuttaviin olosuhteisiin. Kaaviokuva jäsentää miten tutkielmani teoriaviitekehityksen osa-alueet liittyvät toisiinsa.

Kaaviokuva opinnäytetyön teoriaviitekehyksestä

2. Opinnäytetyön tavoitteet ja tarkoitus

Tarkoituksena toiminnallisessa opinnäytetyössäni on kehittää Kohtaamistaidetta uudelle asiakasryhmälle. Lisäksi haluan tarkastella miten lasta voi Kohtaamistaitteen avulla auttaa tunnistamaan ja ilmaisemaan tunteita. Toimintaympäristönä opinnäytetyöni toiminnallisessa osuudessa oli Inkun Ideapaja. Kohtaamistaitteen toimintajaksolle teimme työparieni eli kahden toimipaikan työntekijän kanssa yksilötavoitteet jokaiselle lapselle sekä ryhmätavoitteet koko ryhmälle. Ryhmän asiatavoitteina olivat Kohtaamistaitteen tavoitteet ja tunnetavoitteina muun muassa ryhmän ilmapiirin avoimuus ja turvallisuus. Tavoitteiden asettaminen perustui ohjaajien havaintoihin lasten tarpeista sekä lasten henkilökohtaisiin toivomuksiin Kohtaamistaitteen toiminnasta. Lasten toivomukset koottiin muun muassa liitteenä olevan kyselylomakkeen avulla. (Liite 5)

Varsinkin ohjatuilla ryhmillä on yleensä kaksoistavoitteita. Ensiksi ryhmän on toimittava tarkoituksen mukaisesti ja toiseksi sen on huolehdittava kiinteydestään. Kaksoistavoitteisiin vii-

tataan usein asia- ja tunnetavoitteiden nimellä. Asiatavoitteen määrää toiminnan tarkoitus ja tunnetavoitteen ryhmän pyrkimys säilyä riittävän kiinteänä ja olla olemassa (Niemistö 2004: 35.)

Oma tavoitteeni oli kehittyä turvalliseksi asiakkaan subjektiutta tukevaksi ohjaajaksi, jonka oma persoona on rohkeasti, mutta herkästi läsnä kuunnellen ja joustuen. Ryhmän ohjaajana minun piti huolehtia monesta asiasta ja tiedostin varsinkin uuden asiakasryhmän asettamat haasteet Kohtaamistaiteen toiminnan soveltamiseen. Lapsiryhmän kanssa työskennellessä jo toiminnan rytmi on nopeampi kuin vanhusryhmässä, samoin valmistauduin erityisesti joustaviin sekä nopeisiin tilannekohtaisiin muutoksiin toimintakertojen aikana. (Liite 3)

Luovalle toiminnalle on luonteenomaista joustavuus. Mahdollisuus yllätyksiin on aina olemassa ja ohjaajan ei tule pitää liiaksi kiinni suunnitelmistaan. Etusijalla luovassa toiminnassa ovat aina henkilökohtaiset ratkaisut, joita lasten toiminnassa tulee arvostaa. Toiminnan aikana voi tulla esiin sellaista mitä ei osattu ennakoida. (Hakkola ym.1991:69.)

Heti aluksi oli itselleni hyvin tärkeää sisäistää kaikkien tahojen asettamat toiveet, odotukset ja vaatimukset toiminnalle sekä keskustella niistä perusteellisesti, avoimesti kaikkien osapuolten kanssa. Minun piti ohjaajana ottaa huomioon muun muassa: opinnäytetyöni tutkimuskysymyksen asettamat vaatimukset, Kohtaamistaiteen systeemin kehitystyötä varten vaadittava arviointi, Kohtaamistaiteen toimintajakson tavoitteiden saavuttaminen, ryhmä- ja yksilötavoitteiden saavuttaminen, toimintaympäristön toiveet ja käytännön hyvä sujuvuus, toiminnan suunnittelu, työvälineiden, -tarvikkeiden hankinta ja työnjaot.

Ryhmän toimintaa johtaa ryhmän ohjaaja. Ryhmän perustehtävä määrittää ohjaajan roolia ja hän auttaa ryhmää työskentelemään sen mukaisesti. Ohjaaja voi huolehtia tehtävästään monella tavalla, muun muassa toiminnallisesti tai ohjaamalla aiheen mukaista ja avointa keskustelua. Ohjaajan työ lähtee ryhmän toiminnan tarkoituksesta. Ryhmän muodostamisen tavoite voi tulla eri tahoilta, kuten jonkin organisaation sisältä, yhteiskunnalta, ryhmän jäseniltä tai ohjaajalta itseltään. Aluksi on hyvä keskustella ryhmätoiminnan ehdoista ja tarkoituksesta, varsinkin jos tavoite ja tarve ryhmän perustamiseen tulevat yhteiskunnan- tai organisaation taholta. Seuraavaksi alkavat konkreettisemmat valmistelut, kuten tarvittavat sopimukset, tarkemmat suunnitelmat, ryhmän jäsenten valinta ja käytännön valmistelut. Suunnitteluvaiheessa on hyvä konsultoida toisia ohjaajia muun muassa selkiyttääkseen ajatuksiaan ja arvioidakseen suunnitelmansa sopivuutta. (Niemistö 2004: 67- 69.)

Lapsiryhmän sitoutumista uuteen toimintaan ja luottamuksen herättämistä ryhmässä pidin erityisen tärkeänä, joten painotin toimintaan virittäytymistä jokaisen kerran aluksi. Virittäytyminen erilaisin tavoin oli senkin takia oleellista, että lapset orientoituivat pohtimaan olojaan, tunteitaan ja uskaltautuivat vähitellen myös ilmaisemaan niitä työskentelyn aikana. Olin

itse ohjaajana avainasemassa siinä, että toimintakerrat ovat mielekkäitä ja lasten tarpeita täyttäviä. Kun kaikki ryhmäläiset tietävät toiminnan tarkoituksen ja virittäytyminen pysäyttää heidät keskittymään työskentelyyn, on antoisa, iloinen yhdessä tekeminen mahdollista. Turvallisessa ryhmässä myös mielipiteiden sekä tunteiden ilmaisu on avointa ja hyväksyttävää.

Virittäytyminen on yksi ohjaajan tehtävistä ja sen tarkoituksena on lämmittää ryhmä perustehtäväänsä. Ryhmän virittäminen voi tapahtua toiminnallisesti tai keskustelemalla ja mielipiteiden vaihdolla jäsenten kesken. (Niemistö 2004: 81.)

Kohtaamistaitteen toiminta on tavoitteellista, kuntouttavaa taidetoimintaa ryhmässä. Tavoitteena ovat muun muassa: toimintakyvyn lisääminen, yksinäisyyden lievittäminen, valintojen tekemisen kyvyn ja keskittymiskyvyn tukeminen, ilon ja mielekkäiden kokemusten synnyttäminen arjessa, itsetunnon tukeminen, sosiaalinen jakaminen, yhteenkuuluvuuden vahvistaminen. (Pusa 2009c.) Kohtaamistaitteen kehittämistä varten jokaisella toimintakerralla täytetään arviointilomakkeet työskentelyn sisällöstä, lapsien toimintakyvystä ja ohjaajien itse-, vertaisarviointista. Lasten toimintakykyä kartoittava arviointilomake pitää sisällään seitsemän kohtaa (tunnetila, sosiaalisuus, tarkkaavaisuus, itsenäisyys, kiinnostus, ymmärrys ja hienomotoriikka). Jokaisen otsikon mukaan lasten vireystilaa arvioidaan numeroilla 1-5 ohjaajien huomioiden pohjalta. (Liite 7)

2.1 Ryhmä- ja yksilötavoitteet

Ryhmätavoitteina olivat: luovuuden vapauttaminen, ryhmän keskinäisen luottamuksen syvennyminen, vuorovaikutuksen tukeminen, yhdessä tekemisen riemun ja ilon kokemukset sekä lasten kehittyminen toisiaan kunnioittavaksi, itsevarmoiksi, rohkeiksi ryhmän jäseniksi. Osatavoitteina olivat jokaisen ryhmäläisen oman paikan, - arvon ja omien rajojen löytyminen. Tärkein ryhmätavoite opinnäytetyöni kannalta oli Kohtaamistaitteen avulla luoda avoin, tukeva, hyväksyvä ilmapiiri tunteiden tiedostamiseen ja niiden ilmaisemiseen. Antaa mahdollisuus lapsille myös tunteiden käsittelyyn sanoin tai taiteen kautta turvallisessa ryhmässä sekä saada työkaluja tunteiden käsittelyyn tulevaisuudessa.

Raisa (8v.): Tavoitteina Raisalla oli saada rohkeutta, reippautta ryhmässä toimimiseen sekä omien mielipiteiden esille tuomiseen. Tavoitteina olivat myös omien rajojen tiedostaminen, tunteiden, mielialojen ilmaiseminen sekä yhdessä tekemisen, kompromissien, jakamisen ja ilon löytyminen. Raisa itse toivoi ryhmältä huomioon ottamista ja että hän kokisi olevansa tyytyväinen.

Pekka (10v.): Tavoitteina olivat lähinnä ilon, onnistumisen kokemukset ryhmässä ja vaikeiden tilanteiden ylittäminen. Pekan tavoitteena oli myös oppia, että omia tunteita (negatiivisiakin)

on lupa tuntea, ilmaista sekä ottaa tila omaan paikkaan ryhmässä. Pekka itse toivoi olevansa rohkeampi ja tyytyväisempi.

Matti (9v.): Tavoitteina olivat keskittymiskyvyn paraneminen, uusiin työskentelymuotoihin tutustuminen ennakkoluulottomasti, syventyminen työskentelyyn. Itseluottamuksen kehittyminen, omien mielialojen ja niiden syiden ilmaiseminen olivat myös Mattin tavoitteita. Matti itse toivoi olevansa rohkeampi ja että hänet otettaisiin huomioon.

Alisa (7v.): Tavoitteita Alisalla oli saada työskentelyyn rauhallista, keskittyntä ja kärsivällistä otetta. Tavoitteina olivat myös itsenäisyyden, oman persoonan ja omien ajatusten tukeminen sekä omien mielialojen tunnistaminen. Alisa itse toivoi, että ryhmässä hänet otetaan huomioon.

Viola (8v.): Tavoitteina Violalla oli saada itsenäisyyttä, rohkeutta omiin valintoihin ja ratkaisuihin sekä ylittää rajoja ja voittaa vaikeuksia työskentelyssä. Tavoitteina oli saada tukea omien tunteiden tunnistamiseen ja niiden ilmaisemiseen sekä omien rajojen tiedostamiseen ja mielipiteiden sanomiseen. Viola itse toivoi ryhmältä huomioon ottamista.

(Lasten nimet on muutettu yksityisyyden suojelemiseksi.)

3. Toimintaympäristö

Inkun ideapaja on Vantaan Korsossa toimiva kädentaitojen paja, joka järjestää erilaisia kädentaidon kursseja kaikenikäisille. Inkun ideapajan ympäristö on luovuutta kannustava ja kotoinen, se on kädentaitopaja, jolloin ilmapiiri on taidetoimintaa arvostava. Inkun Ideapaja on hyödyntänyt kierrätys- ja luonnonmateriaaleja jo lähes 35 vuotta kädentaito- ja askartelutoiminnassaan. Kustannukset eivät ole esteenä osallistumiselle pajan kursseihin, koska asiakailta veloitetaan ainoastaan materiaalimaksu. Inkun Ideapajan talous perustuu saatuihin avustuksiin, jäsenmaksuihin ja omaan pienimuotoiseen varainhankintaan. Raha- automaatti Yhdistyksen (RAY) myöntämä avustus kohdennetaan pääsääntöisesti kahden vakituisen työntekijän palkkakustannuksiin. Vantaan kaupunki tukee Ideapajan toimintaa maksamalla toimipaikan vuokran ja sähköt. Inkun Ideapaja hakee kaupungilta myös toiminta- avustusta. Inkun Ideapajassa työskentelee yleensä kaksi työntekijää palkkatuella toiminnanohjaajan ja askarteluohjaajan lisäksi. Paja työllistää myös työkokeilijoita, työelämävalmennuksessa olevia, työharjoittelijoita sekä yhdyskuntapalvelun suorittajia. (Julkunen 2010.)

Inkun Ideapajan toiminta painottuu vuosittain hieman eri tavoin. Viime vuonna (2009) toiminta painottui vanhusten viriketoimintaan. Päätoiminta Inkun Ideapajassa on ennaltaehkäisevää mielenterveystyötä terapeutin askartelutoiminnan kautta. Pajan tärkein asiakasryhmä

onkin syrjäytymisvaarassa olevat kuntoutujat (sisältäen päihdekuntoutujat, pitkäaikaistyöttömät ja niin edelleen). Pajan palveluita käyttävillä mielenterveyskuntoutujilla on usein lähettävänä tahona psykiatrinen sairaanhoito ja mielenterveyden kuntoutuspaikat, mielenterveysyhdistys. Osalla asiakkaista on diagnoosi, mutta he kykenevät toimimaan itsenäisesti. Sosiaalitoimi on todennut, että paja ylläpitää kuntoutuvien asiakkaiden toimintakykyä ja myöntää asiakkailleen maksusitoumuksia pajan toimintaan osallistumiseksi. Inkun Ideapaja täydentää siis osaltaan sosiaali- terveyspalvelujen tarjoamia avopalveluita kuntoutujille. (Julkunen 2010.) Painotusalueina pajan toiminnassa voivat olla myös esimerkiksi vanhukset, maahanmuuttajat, lapset ja nuoret. Toiminnan tavoitteena on verkostoitua aiempaa laajemmin lähikuntien ja Vantaan alueella. Inkun Ideapajan yhteistyökumppaneita ovat sosiaali- ja terveysalan palveluverkostossa muun muassa Vantaan kaupunki (palvelutalot, vanhainkodit, perhetyö, oppilaitokset, päiväkodit), Diakoniasäätiö (Foibe- ikäihmisten palvelukeskus), HUS/ Vantaan ja Keravan päiväsairaalat, Kuntouttava työtoiminta, TYP/ Vantaan työvoiman palvelukeskus, Vantaan yhdyskuntaseuraamustoimisto, Vantaan Varia, Kiipulasäätiön aikuiskoulutuskeskus, Seurakunnat (Korso, Kerava), Järjestöt. (Inkun Ideapajan Ystävät ry 2009:2, 5,6.)

Inkun Ideapajan toimintaan sisältyy avointa aamupäivätoimintaa erilaisten toimintaryhmien muodossa ilman ennakoilmoittautumista ja sitoutumista. Tavoitteena aamupäivätoiminnalla on ollut oman toimintakyvyn ja aktiivisuuden ylläpitäminen, sosiaalisten kontaktien, vertais-tuen ja virikkeiden lisääminen kädentaitojen ohella. Iltapäivätoimintana Inkun Ideapajassa on erilaisia 2-5 kerran kurssikokonaisuuksia, joihin ilmoittaudutaan rajatun osallistujamäärän takia ennakkoon. Kursseilla opitaan erilaisia tekniikoita tutussa ryhmässä, syvennetään taitoja ja kokeillaan pitkäjänteistä työskentelyä saman, turvallisen ryhmän kanssa. Ilta- ja viikonlop-pukurssit ovat tarkoitettu niille, jotka eivät pääse osallistumaan päiväkursseille. Kurssien teemat vaihtelevat keramiikkatöistä kirjansidontaan. (Inkun Ideapajan Ystävät ry 2009:2,3.) Ala- aste ikäisille suunnattu lasten pajakerho toimii kerran viikossa ja kesällä pajakerhoikäisille lapsille järjestetään viikon kestävä kesäleiri päiväleirinä. Askartelun lisäksi leirillä myös ulkoillaan, leikitään ja pelataan (Julkunen 2010).

Inkun Ideapajan työntekijät käyvät ohjaamassa kädentaitotuokioita myös pajan ulkopuolella. Yksi yhteistyökumppani on Diakoniasäätiö/ Palvelukeskus Foibe, jossa asiakkaina ovat muun muassa kuntoutusjaksolla olevat veteraanit ja hoivakodin vanhukset. Ohjaustoimintaa on järjestetty myös muissa lähialueen palvelutaloissa. Lisäksi paja järjestää kurseja erilaisten toimintayksiköiden (esimerkiksi päiväkodit) tarpeisiin, jolloin kurssit ”räätälöidään” toimipaikan työntekijöiden toiveiden mukaan. Pajan ulkopuolella toimintaa ohjaa myös yhdistyksen perustaja, puheenjohtaja Inkeri Angelin muun muassa Vantaan kaupungin kesäleireillä ja Vantaan Invalidit ry:n tilaisuuksissa. Syksyllä 2009 paja osallistui 4V-hankkeeseen järjestämällä lähialueen kerhotilassa asukkaille kierrätys- ja luontomateriaali-aiheisia askarteluiltoja. 4V-

hankkeen tavoitteena oli lisätä kestävästä kehitystä ja yhteisöllisyyttä tukemalla kestävästä vuokra- asumista ja kasvatusta sekä asukasosallistumista. (Inkun Ideapajan Ystävät ry 2009:4.)

Inkun Ideapaja järjestää tapahtumia. Avoimet ovet ovat kaksi kertaa vuodessa, jolloin ihmiset saavat käydä tutustumassa pajan toimintaan ja tiloihin, he voivat tulla hakemaan myös ideoita työhönsä tai itselleen. Pajan järjestämien näyttelyiden tarkoituksena on muun muassa herättää ihmiset huomaamaan, miten esimerkiksi erilaisia hukkamateriaaleja voi hyväksikäyttää. Pajan työntekijät osallistuvat myös tapahtumiin, joissa he esittelevät yhdistyksen toimintaa. (Inkun Ideapajan Ystävät ry 2009:4- 5.)

3.1 Tutkimuksen toteuttaminen

Ennen varsinaisen ryhmätoiminnan aloittamista ohjaajan on hyvä miettiä seuraavia asioita: 1) Ryhmän jäsenten motivoituneisuus kyseiseen ryhmätoimintaan, 2) Tavoitteen selventäminen eli se mitä toiminnalla pyritään saamaan aikaan, 3) Kaikille jäsenille sopivan ryhmätoiminnan aikaansaaminen, 4) Apuohjaajien kanssa toiminnan ja työnjakojen suunnittelu/ sopiminen, 5) Toimintatavan perusrakenteen ja luonteen hahmottaminen, 6) Ryhmän toiminnan yhteensopivuus organisaation kanssa, 7) Suunnitelman laatimisen tärkeys koskien luottamuksellisuutta ja toimintapaikan sopivuutta, 8) Ohjauksen ja ryhmän havainnointia, arviointia koskevien tehokkaiden keinojen löytäminen, 9) Työparin ja konsultin kanssa keskustelun tuki omalle ohjaajuudelle, 10) Ohjaajana sitoutuminen ryhmään toimintajakson loppuun asti, 11) Ryhmän jäsenten valmistaminen ryhmää varten tai ryhmäläisten valitsemisen kriteerit, jotka tehdään haastattelun, oma arvion tai valmistelevan keskustelun avulla, 12) Ryhmätoiminnan avaaminen ryhmän jäsenille ryhmän rakennetta tukemalla; esimerkiksi kertomalla toiminnan tarkoituksesta, tutustuttamalla ryhmäläiset toisiinsa, asettamalla säännöt ja kuvailemalla toimintaa. (Niemistö 2004: 70- 79.)

Opinnäytetyöni Kohtaamistaiteen toiminnan yhteistyökumppani oli siis Inkun ideapaja. Lapsiryhmä oli ideapajassa toimiva lasten pajakerho, jossa loppujen lopuksi aloitti tällä kertaa vain viisi lasta. Iältään lapset olivat 7-10 ikäisiä. Inkun Ideapajan pajakerhoon otetaan enintään kymmenen ala- asteikäistä lasta vapaan ilmoittautumisen perusteella. Pajakerho on toiminut ideapajassa pitkään, joten ryhmä sekä työntekijät tunsivat toisensa hyvin. Sain työntekijöiltä esitietoja lapsista ennen toiminnan aloittamista, joka auttoi suunnitteluvaiheessa. Valmis ja tuttu ryhmä toisaalta helpotti, mutta kun ryhmän dynamiikka sekä työskentelytavat olivat jo muotoutuneet aiemmin, aiheutti se myös haasteita Kohtaamistaiteen toimintaan (esimerkiksi parinmuodostus, väljä ja itsenäinen toimintakulttuuri, avoin tila). Kohtaamistaiteen toimintakertoja oli yhteensä kahdeksan, jotka kestivät noin kaksi tuntia. Toiminta kulki Kohtaamistaiteen rakenteellisesti tarkan struktuurin mukaan, jossa jokainen toimintakerta sisältää kolme osuutta; virittäytyminen, taidetyöskentely ja arvostus. Kohtaamistaiteen toiminnassa myös taidetyöskentely on strukturoitua ja ohjaajan määrittelemää, tarkasti harkittua sekä ohjattua

toimintaa. Tunteiden ilmaisuun kiinnitin huomiota rakenteen puitteissa ja käytin paljon aistikokemuksia tukemaan lasten tunteiden tuntemista. Ohjaajana kysyin tilanteen mukaan ryhmää kuunnellen lapsilta kysymyksiä, jotka tukivat tunteiden ilmaisua. Lapset täyttivät myös kyselylomakkeen, jossa kartoitin heidän minäkuvaansa, toiveita Kohtaamistaitteen toiminnalta sekä odotuksia ryhmässä työskentelystä.

Kohtaamistaitteen toimintajakson aloitin Inkun ideapajassa 6.9 2010, heti kun tutkimusluvat olivat kunnossa. (Liite 1) Ryhmä kokoontui kerran viikossa maanantaisin klo. 15- 17. Ryhmän muotoutuminen lopulliseen kokoonpanoon kesti jonkin aikaa. Heti ennen toiminnan aloittamista yksi lapsista lopetti pajakerhon kokonaan. Oli tarkoitus, että kolmannella kerralla ryhmään tulevat mukaan sisarukset, joista ainakin toinen olisi tarvinnut erityistä tukea. Opinnäytetyöni teoriaosuudessa ja suunnitelmassa olisin silloin luonnollisesti ottanut huomioon erityislapsen tarpeet. Kun selvisi, etteivät siskoksetkaan aloita ryhmässä, jäi samaan aikaan vielä yksi jo mukana ollut lapsi pois. Onneksi saimme ryhmäämme yhden uuden jäsenen, jolloin ryhmäkoko ei pienentynyt enempää. Koska tutkielmani tavoitteiden kannalta oli olennaista, että ryhmäläiset jatkavat toiminnassa loppuun asti, rajasin kesken lopettaneen lapsen pois opinnäytetyöstäni.

Heti toimintajakson alussa suunnittelin pajan työntekijöiden kanssa lasten vanhemmille kirjeen, jossa esittelin lyhyesti Kohtaamistaitteen sekä pyysin lupaa käyttää jakson aineistoa ja valokuvia opinnäytetyössäni. (Liite 2) Kun tutustuin lapsiin ja keskustelin työparieni kanssa, kirjoitin ylös koko ryhmän ja jokaisen ryhmäläisen yksilökohtaiset tavoitteet toimintaa varten. Miksi juuri tämä lapsi hyötyy Kohtaamistaitteen toiminnasta ja miten? Jakson puolivälissä teimme työparieni kanssa väliarvioinnin, jolloin kävimme läpi jokaisen lapsen yksilötavoitteet. Kysymyslomakkeiden pohjalta lisäsin tavoitteisiin lasten omat toiveet. Lisäksi keskustelimme ohjaajien kesken havainnoistamme koskien lasten käyttäytymistä ja tunteiden ilmaisua tähänastisen toiminnan aikana. Väliarviointi auttoi minua tarkastamaan tavoitteita ja kiinnittämään huomiota lasten tarpeisiin toiminnan loppuosan suunnittelussa, toteutuksessa ja tunnekartan käsittelyssä. Lopuksi teimme koko jakson loppuarvioinnin, jossa arvioimme työparien kanssa jokaisen lapsen henkilökohtaisten tavoitteiden ja ryhmätavoitteiden toteutumista. Arvioimme erikseen myös toimintajakson prosessia ja ohjaajuutta.

Tutkimusluvan toiminnalle hain Inkun Ideapajan hallitukselta pajan toiminnanjohtajan kautta, sillä Inkun ideapaja on yksityinen toimija, jonka taustaorganisaationa on Inkun Ideapajan Ystävät ry. Eettisyys- ja luotettavuustekijät huomioiden varmistin lasten vanhemmilta, että voin käyttää muun muassa havaintomateriaalia opinnäytetyössäni. Vanhemmille osoitetussa kirjeessä ja loppunäytetyössä selitin lyhyesti mitä kohtaamistaitte on ja varmistin luvan dokumentointiin sekä ryhmän tuottaman aineiston käyttämiseen opinnäytetyöni kehittämistoimintaa varten. (Liite 6)

3.2 Tutkimus- ja aineistonkeruumenetelmät

Tutkimusmenetelmänä oli itse Kohtaamistaiteen toiminta. Kohtaamistaiteen kehittämistoimintaa varten luodut arviointilomakkeet muokkasin vanhustyöstä lapsille sopiviksi ja jokaisen toimintakerran jälkeen täytimme ne työparieni kanssa. Arviointilomakkeiden avulla pystyin hieman kartoittamaan, miten Kohtaamistaiteen toiminta soveltuu lapsille ja kuinka hyvin toiminnan tavoitteet saavutetaan uudessa asiakasryhmässä. Lasten tunteiden tarkkailua varten päädyin niin sanottuun ”tunnekarttaan”, johon lapset laittoivat ilmekuvan ennen toimintakertaa ja sen jälkeen. Tunnekartan avulla sain arvokasta tietoa lapselta itseltään hänen omasta mielialastaan ja tunteistaan. Tunnekartan tarkoituksena oli, että lapset laittavat tunteistaan kertovan ilmekuvan kaikkien nähtäville. Näin ryhmäläiset osaavat ottaa huomioon toisen mielialan ja oppivat huomaamaan, että erilaiset tunteet ovat sallittuja. Jokainen ryhmäläinen on yksilö, jokaisen tunne on tärkeä ja jokainen tuo panoksensa ryhmään. Toisella voi olla myös sama mieliala kuin itsellä.

Aineiston keruussa arviointia varten olivat pääasiallisia lähteitäni Kohtaamistaiteen lapsille muokatut arviointilomakkeet (ryhmäläisten arviointi, ohjaajien vertaisarviointi ja itsearviointi), lasten työskentelyprosessin havainnointimateriaalit ja ohjaajien muistiinpanot, valmiit tuotokset ja valokuvat, ”tunnekartta” ja keskustelut tunteista. Havainnointi oli tärkeä ja pääasiallinen aineistonkeruumenetelmäni, jossa keskityin lasten keholliseen, kielelliseen, kuvalliseen ilmaisuun Kohtaamistaiteen toiminnan aikana. Väliarvioinnin aikana toimintajaksoson puolivälissä koin tarpeelliseksi tarkistaa tavoitteita sekä ryhmäläisten edistymistä työparieni kanssa ja työskentelyn lähdettyä hyvin käyntiin, halusin saada tietoa myös lasten omista odotuksista. Lopussa keräsin lasten mielipiteitä, palautteita ja arviointia koko Kohtaamistaiteen jaksosta kysymysten ja avoimen keskustelun avulla kirjoittaen vastaukset tarkasti muistiin.

Havainnoinnin eli observaation avulla saadaan välitöntä tietoa ryhmän ja yksilöiden käyttäytymisestä ja toiminnasta sekä siitä toimivatko ihmiset niin kuin sanovat. Havainnointi on esimerkiksi vuorovaikutuksen tutkimisessa erinomainen menetelmä ja tilanteissa, jotka muuttuvat nopeasti tai ovat vaikeasti ennakoitavissa. Sen avulla voi kerätä monipuolista ja mielenkiintoista aineistoa. Havainnoinnin haittana pidetään sitä, että tutkimuksen objektiivisuus ja puolueettomuus voi kärsiä, jos havainnoija sitoutuu emotionaalisesti eli tunneperäisesti tutkittavaan tilanteeseen ja ryhmään. Havainnointiin liittyy myös eettisiä ongelmia; muun muassa miten paljon ryhmäläisille kerrotaan asioista, joihin havainnointi kohdistuu. Havainnoinnin lajeja ovat säännöllinen eli systemaattinen - ja osallistuva havainnointi. (Hirsjärvi ym. 1997: 209- 211.)

Omaa itseä tai omaa tietoisuutta pohdiskeleva eli reflektiivinen minätietoisuus on tyypillinen ihmisen luonteenpiirre. Ihmisen on sen avulla mahdollista ajatella omia ajatusprosesseja ja analysoida kokemuksiaan. Kun ihminen pohtii tietämäänsä ja erilaisia kokemuksiaan, hän voi muuttaa ja arvioida omaa käytöstään ja ajatteluaan. Itsereflektion kautta ihminen tarkistaa ajatuksiaan ja arvioi niiden paikkansa pitävyyttä. Seurausten perusteella ihminen tekee käyttäytymiseensä myös tarvittavia muutoksia. Ihmiset voivat reflektiivisesti verrata omia ajatuksiaan ja omien käsityksiensä järkevyyttä muiden tekemiin arvioihin tilanteista ja kokemuksista. (Bandura 1997: 60.)

Hiljainen tieto on tietoutta, jota ei saada oppikirjoista, vaan se on usein sukupolvelta toiselle siirtyvää tietoutta, hiljaista ammattitaitoa. Usein varsinkin käden työn taidoissa ja taiteissa tätä on laajasti sovellettu. Tutkivan toiminnan haasteena on saada hiljainen tieto käyttöön ja näkyviin. Hiljainen tieto kiinnittyy useisiin eri vaiheisiin, kuten asiayhteyteen, aistimukseen, alitajuntaan, toimintaan ja niin edelleen. (Anttila. 2006: 73, 215,216)

4. Kohtaamistaide

Active Art eli Kohtaamistaide on alkujaan Clinical Art- taidesysteemi, jota on kehitetty Japanissa vuodesta 1996. Japanissa systeemin vaikuttavuudesta on tehty tutkimusta dementoivien sairauksien preventiossa eli kuntoutuksessa. Active Art on tavoitteellista taidetoimintaa ikääntyville ja se on Clinical Art: sta Suomen palvelurakenteeseen ja oloihin edelleen kehitetty toimintatapa. Active Art perustuu Laurea - ammattikorkeakoulun ja Tohoku Fukushi - yliopiston yhteistyöhön. Toimintaa on kehitetty Laurea- ammattikorkeakoulun ja Vantaan kaupungin vanhuspalveluiden yhteistyönä vuodesta 2006. Active Art pilottijaksoja on ollut kolme, niissä Laurea opiskelijoita ja vanhustyöntekijöitä on koulutettu Active Art -ohjaajiksi. Koulutukseen kuuluu opetusjakso ja toimintajakso, jossa ohjausparina ovat opiskelija ja työntekijä. Taideryhmät ovat toimineet vanhusten hoivakodeissa ja avopalveluissa. Pilotti 3 jälkeen toiminta sai nimekseen: *Kohtaamistaide*. Kohtaamistaide® perustuu ryhmätyöskentelyyn ja vuorovaikutukseen, yhteisöllisyyteen sekä jakamiseen. Kohtaamistaiteessa tuetaan kuitenkin myös yksilön omia ratkaisuja taidetyöskentelyssä, jossa hän kohtaa niin iloa kuin stressiäkin. Ilon ja stressin samanaikaisuus on vaikuttava yhdistelmä muun muassa kuntoutuksessa. Toiminta ottaa huomioon asiakkaan tilanteen ja kyvyt, se on moniaistista ja kokonaisvaltaisesti aktivoivaa. Kohtaamistaide- toiminta harjoittaa läsnäoloa ja havainnointikykyä, se on suunnitelmallista ja reflektioivaa. Toiminta on koulutetun ohjaajan tai ohjaajaparin johdolla etenevää strukturoitua ja rakenteellisesti tarkkaa, sitoutunutta taidetyöskentelyä ryhmässä. (Pusa 2009b, Niiniö ym.2010.)

Systeemin keskeisinä elementteinä ovat tekeminen, kokeminen, kohtaaminen, kaikkien aisti-en käyttö sekä molempien aivopuoliskojen aktivointi. Kohtaamistaiteen toiminnassa ovat laajasti ymmärrettyinä käytössä kuvataiteen eri elementit ja se on kokemuksellista, elämyksellistä sekä kuntouttavaa taidetoimintaa. Kohtaamistaide systeemi sopii käytettäväksi myös muille asiakasryhmille ja tammikuussa 2010 alkaneiden Kohtaamistaiteen erikoistumisopintojen myötä systeemin kehittämistyö jatkuu. Erikoistumisopintojen myötä menetelmää levitetään muille sosiaali- ja terveydenhuollon alueille, kuten muun muassa lastensuojeluun, kehitysvammahuoltoon ja mielenterveystyöhön. (Niiniö ym.2010.)

4.1 Luovuus taidetoiminnassa

” Yleensä keskitytään luovuuden kevääseen, mutta luovan henkilön täytyy kohdata myös syksy ja talvi”

Janne Piirto

Omia luovia voimavarojaan on mahdollista tunnistaa ja voimistaa taidetoiminnan kautta sekä harjoitella esteiden poistamista. Luovuus tarkoittaa ihmisen kykyä kuvitella, keksiä, toimia omintakeisilla tavoilla, löytää ratkaisuja ongelmiin ja erilaisiin tarpeisiin uusilla tavoilla. Luovuutta voi toteuttaa jokaisella ihmisen elämänalueella, sillä on tärkeä asema yhteisöjen hyvinvoinnissa ja terveydessä. Taidetyöskentelyssä luovuus on osa sen perusolemusta. Kuvallinen ilmaisu on ihmisen jatkuvaa valintojen tekemistä henkilökohtaisesti. Ihminen valitsee kuvan tekemisessä sen tekotavasta, sommittelusta, koosta, väreistä, kuva- aiheista ja menetelmistä mieleisen. Kun kuva syntyy, ihminen käy läpi useita vaiheita ja kokemuksellisia tasoja, työskentely voi olla vauhdikasta seikkailua, paineiden purkamista tai yhtä hyvin se voi olla hidasta ja hienovaraista tunnustelua. Toiminnan vaiheissa ihminen voi kokea muun muassa arkuutta, uteliaisuutta, leikkisyyttä, epätoivoa tai rohkeutta. Merkittävää on, että kuvan tekemisen prosessi tuottaa onnistumisen iloa, uutta toiveikkuutta ja mielihyvää hyväksyvässä tilanteessa. Voi olla hyvinkin voimauttavaa kokea jonkun kuvan tuovan ilmi jotain henkilökohtaista havaintoa tai ennen ilmaisematonta kokemusta. (Rankanen ym.2007:190,191.)

Ihmisen toteuttaessa itseään luovasti, ei ole tärkeää mikä on tuotteen tai prosessin laatu. On olennaista, että ihminen vapautuu itsekritiikin unohtaen lapsenomaisen ennakkoluulottomasti tekemään havaintoja. Parhaimmillaan tällainen luovuus on kuin viattoman lapsen iloista leikkiä ilman ponnistuksia. Lapsi ei suunnittele etukäteen tarkasti toimintaansa, vaan antautuu maailman havainnointiin uusin silmin. Olennaista on, että luova ihminen vapautuu itsensä hyväksyen toimimaan vapaasti, joka taas vapauttaa energiaa luovuuden käyttöön, eikä tuhlaa sitä psyykkisiin puolustusmekanismeihin pelätessään arvostelua tai epäilyä. (Uusikylä & Piirto 1999: 31.)

Luovuus antaa energiaa elämään, se auttaa sopeutumiseen ja antaa kykyä vastata elämän haasteisiin ja jatkuvasti muuttuviin olosuhteisiin. Uuden kohtaaminen tarjoaa ihmiselle koko ajan uusia mahdollisuuksia. Luovuus ja taide auttavat löytämään itsessään sekä voimavaroja että persoonallisuuden piirteitä ja tunteita, joita ei ehkä ennen ole pystynyt kohtaamaan. Luovuuden ja taiteen tekemisen avulla ihminen voi täydentyä, eheytyä, saada sietokykyä ja suhteutusta asioihin ja tunteisiin. Hän saa kykyä visioida elämäänsä eteenpäin, löytää sekä siitä että itsestään positiivisia puolia. Opettelemalla uusia keinoja kohdata haasteita ja tapoja vastata niihin, ihmisen stressitaakka vähenee, sietokyky kasvaa. Luova ilmaisu lisää itse-tuntemusta ja kehittää itseilmaisua. Sen avulla kasvetaan ja kuljetaan vanhasta kohti uutta, muututaan. Luovuuden ja taiteen tekemisen kautta ihminen oppii myös mm. tilanneherkkyyttä, havainnointikykyä, yhteistyökykyä, vastuuntuntoa, joustavuutta ja itsenäisyyttä. (Mäkipää 1995: 81- 85.)

Gardner nimeää kolme luovilta ihmisiltä tavallisesti löytyvää taitoa tai ominaisuutta. Gardner uskoo, että pyrkimällä vahvistamaan näitä kolmea ominaisuutta elämässämme, me voimme parantaa elämänlaatuamme merkittävästi. 1) Reflektointi eli erittelevä (analyttinen) pohdinta. Luovat ihmiset tarkastelevat, monitoroivat (seuraavat) ja arvioivat omaa toimintaansa. 2) Omat vahvuudet - niiden tunnistaminen ja hyödyntäminen. Luovat ihmiset ovat tietoisia heikkouksistaan ja pystyvät kääntämään ne edukseen. Vahvuutensa he tiedostavat hyvin ja hyödyntävät niitä tehokkaasti. 3) Mahdollisuuksiksi käännetty epäonnistumiset. Luovat ihmiset oppivat epäonnistumisistaan ja kääntävät ne mahdollisuuksiksi. (Koski 2001: 169,170.)

Yleensä luovuudesta käytetään mielikuvia kuten luovuuden kasvu, lisääntyminen, avautuminen ja hehkutetaan luovuuden riemukasta kevättä, luovuuden päästämistä valloilleen ja niin edelleen. Luovuuden kehityksen tiellä on kuitenkin myös keskeisesti pohdiskelua, syksyä. Luovuus on jo tapahtuneen heijastusta ja se saa olla myös murheellinen, vastaanottava. Se voi olla tutkiskeleva, syvälinen ja intuitiivinen eli välittömästi tajuttava. Luovuuden ei pitäisi merkitä jatkuvaa jännitystä ja optimismia, vaan myös jatkuvaa kehittymistä. (Uusikylä & Piirto 1999:101.)

Taide vaatii herkkyyttä, se kumpuaa minussa olevasta ja tuo esiin näkyväistä ja näkymätöntä, sisäistä ja ulkoista. Annamme helposti herkkyytemme hukkaa arjen kiireisiin, emmekä ole valmiita huomaamaan, analysoimaan ja oivaltamaan ympärillämme sekä mielikuvissamme tapahtuvaa. Ajattelu vaatii aikaa. Saavutamme kokonaisvaltaisempia käsityksiä maailmasta, myös sisäisestä maailmastamme, mitä enemmän meillä on aikaa pohtia asioita. Jos aikaa ei ole, elämämme muodostuu pinnalliseksi. Luovassa ilmaisussa meidän on irrotettava aikaa itsellemme ja työllemme. Yhteistyö on tärkeää ja mahdollisuuksien vaihtoehtoja on lukematon määrä, kunhan osaisimme käyttää niitä oikein. (Piri 1994: 13- 14.)

” Luova ilmaisu perehdyttää yksilöä itse tehdyn ja koetun kautta erilaisiin tapoihin kokea, nähdä, tuntea ja selittää” (Mäkipää 1995: 85).

Taidekasvatus on usein portti luovuuden avaamiseen. Luovuuden ajatellaan helposti olevan tärkeitä vain joidenkin oppiaineiden kannalta koulussa, mutta se liittyy kaikkeen elämään. Olisi tärkeää, että luovuutta korostettaisiin, se hyväksyttäisiin ja se olisi sallittua muuallakin kuin koulussa tai joillakin erityispedagogisilla oppitunneilla. Vaikka luovuutta voidaankin edistää luovuuspedagogisin keinoin, ei sen tarvitse liittyä vain taidekasvatukseen. Luova yksilö on avoin, ennakkoluuloton uusille ja erilaisille kokemuksille. Luova yksilö uskaltaa leikkiä väreillä, ideoilla, muodoilla ja käsitteillä. Hänen ei tarvitse kiinnittää liikaa huomiota esimerkiksi ohjaajan ja opettajan kritiikkiin tai kiitokseen. Luovuuteen vaikuttaa myös sosiaalinen ympäristö, jossa ihminen elää. Sosiaalinen kenttä antaa kritiikkiä ja tunnustusta, kiittää tai arvioi. (Uusikylä 2006: 5,6.)

Käden taidot kehittävät ihmistä kokonaisuutena ja kokonaisvaltaisesti. Esimerkiksi aistitoiminnot, motoriikka, luovuus, suunnitelmallisuus, ilmaisu, itsetunto, ongelman ratkaisutaito ja ajattelu kehittyvät. Myös harkinta, tietoinen ajattelu ja kielellinen kommunikointi, joka mahdollistaa uusien asioiden oppimisen sekä valmius muodostaa yleiskäsitys tehtävästä työstä kuuluvat taitoon. Käden taidot edellyttävät ymmärrystä tekemäänsä työhön, se ei ole vain mekaanista tekemistä. Toiminnan periaatteet, kokonaisuus ja eettinen vastuu liittyvät taitoon. Nämä taas edellyttävät taidon kehittämistä ja eettisten peruskäsitteiden tajuamista. Käden taitoihin liittyy siis ennen kaikkea se, miten mieli, aistit, silmät, kädet tekevät yhteistyötä asioiden käsittämisen, yhdistämisen ja ajattelun kautta. Käsillä tekijä käsittelee tunteitaan, ajatuksiaan, mielensä liikkeitä suhteessa ympäristöönsä. Tekeminen on prosessi, jossa tuotos saatetaan näkyväksi. Tekijä tuo esiin oman kokemuksensa, tunteensa, tekemisensä, ymmärryksensä ja taitonsa. (Karppinen 2006: 36)

Kohtaamistaitteen pilottien aikana ohjaajat ovat huomanneet, että toiminta on tuonut uusia puolia ryhmän osallistujista esiin. Toiminnallisuus, taiteen tekeminen yleensä tuovat ihmisestä näkyville erilaisia puolia ja voimavaroja. Voimavarat, joita luova prosessi nostaa esiin, voivat olla sekä toisille että ihmiselle itselleen hätkähdyttäviä. Kohtaamistaide myös konkretisoi ihmisen luovuutta, erityisyyttä ja pystyvyyttä, kun taideteoksesta puhutaan yhteisesti ryhmässä, jolloin ihmisen erityisyys, luovuus tunnustetaan ja tehdään näkyväksi. (Pusa 2010: 12.) Opinnäytetyössäni luovuus on tärkeässä asemassa, se luo pohjan taidelähtöiselle ajattelulle ja toiminnalle. Luova toiminta on joustavaa, uusia ratkaisuja keksivää ja muutoksiin valmista, se on sopeutuvaa, taiteesta - lapselle ominaiseen tapaan - innostuvaa, innostavaa tekemistä.

4.2 Ryhmän toiminta ja ryhmädynamiikka

Kohtaamistaitteen toimintakerta koostuu kolmesta osasta, jotka ovat virittäytyminen, taidetyöskentely, arvostus. Virittäytyminen on moniaistista, se auttaa ryhmän kiinnittymisessä ja pysäyttää yksilöt keskittymään toimintaan. Taidetyöskentely on ohjattua ja kaikille sopivaa yleensä kuvallista ilmaisua, jossa ohjaaja suunnittelee taidetyöskentelyn etukäteen ottaen huomioon osallistujien osaamisen. Arvostuskierros on jakamista, siinä puhutaan hyvää omasta ja toisen työstä. Jokainen on taitava sellaisena kuin on, tuotoksia ei vertailla eikä arvostella, vaan arvostetaan. Toimintajaksossa on kahdeksasta kymmeneen toimintakertaa, jotka kestävät noin kaksi tuntia kerrallaan. Toimintaan sitoudutaan ja se on suljettu ulkopuolisilta. Ryhmäkoko on noin kolmesta kymmeneen henkilöä. (Pusa 2009c.) Arvostamisen tulee näkyä Kohtaamistaitteen toiminnan suunnittelussa, toiminnassa ja arvioinnissa, se on Kohtaamistaitteen eettinen, keskeinen periaate (Pusa 2010: 13). Opinnäytetyössäni ryhmä on keskeisellä sijalla, koska toimintajakso toteutetaan ryhmässä ja ryhmällä on omat tavoitteensa. Opinnäytetyöni tärkein tutkimusmenetelmä on Kohtaamistaitteiden systeemi itsessään, joka perustuu juuri ryhmän keskeiseen vuorovaikutukseen ja kohtaamiseen. Pusan perusajatus ”Taide kuuluu kaikille” on myös kantavana ajatuksena yhteisessä tekemisessä.

Ryhmäksi kutsutaan sellaista ihmisryhmää jolla on jokin tarkoitus. Sen yleisinä tunnusmerkeinä ovat esimerkiksi ryhmän tietty koko, vuorovaikutus, säännöt, johtajuus, roolit, työnjako ja perustehtävä. Perustehtävän lisäksi ryhmän jäsenten välillä tapahtuu muutakin toimintaa ja vuorovaikutukseen ryhmässä vaikuttavat monet erilaiset tunteet, voimat. Tätä ryhmän sisäistä voimaa kutsutaan ryhmädynamiikaksi, josta taas kertovat erilaiset ryhmäilmiöt kuten jäsenten toisiinsa kohdistamat tunteet ja tietoiset, tahattomat teot. Ryhmän toiminnalle on tärkeää, että sillä on selvä tavoite. Perustehtävä on sama kuin ryhmän toiminnan tavoite ja tarkoituksen mukainen toiminta suuntautuu, konkretisoituu luonnollisesti tavoitteeseen. Tarkoitus ja toiminta ovat siis yhdenmukaisia. Ryhmän tarkoituksen mukainen toiminta, säännöt, kokoonpano, tavat pitävät ryhmän virkeänä ja toimivana. Tarkoitus ohjaa ryhmän toimintaa ja kertoo miksi ryhmä on olemassa. Ryhmän tuloksellisuuteen vaikuttavat tietyt sisäiset - ja ulkoiset ehdot, jotka aina säätelevät ryhmän toimintaa. Perustehtävä ja ympäristötekijät ovat ulkoisia ehtoja, sisäisiä ehtoja taas ovat ryhmän jäseniin liittyvät asiat. Ympäristötekijöitä ovat ryhmän sosiaalinen ja fyysinen ympäristö sekä asema muun muassa yhteiskunnallisessa systeemissä. Ryhmän jäseniin liittyviä asioita ovat ryhmän koko, ryhmän ohjaaja, ryhmän valmiit sisäiset rakenteet ja jäsenten erilaisuus. (Niemistö 2004: 16,17, 34- 35.)

Ryhmässä luottamuksen tuottamisen on alussa tukeuduttava ohjaajan ammattitaitoon ja persoonaan, siihen eivät auta mitkään ”temput”. Myöhemmin ohjaajan rooli tässä suhteessa pienenee ryhmäprosessin edetessä ja hän voi enemmän vain ohjailla, vaikuttaa työskentelyn suuntaan. Ryhmä tarvitsee rajat ollakseen turvallinen ja tähän pätevät ulkoiset periaatteet paikan ja ajan osalta. Ryhmällä on oma määrätty tilansa ja toiminnalle on sovittu tietty ajan-

kohta. Ryhmällä on siis oma reviiri, jossa ollaan turvassa muilta ja sen sisällä on mahdollista käsitellä luottamuksellisiakin asioita. Työskentelyn perustan luovat normit ja säännöt, jotka ovat toiminnan rajoja. Toiminnan periaatteiden ja tarkoituksen selventäminen ryhmän jäsenille ja yhteisten sopimusten tekeminen rakentaa luottamusta. Tärkeää on, että ohjaaja valvoo tarkasti hyväksytyjä rajoja. Rajojen lisäksi toinen tärkeä asia luottamuksen syntymisen kannalta on ryhmän jäsenten avautuminen, omien tunteiden näyttäminen toisille ryhmäläisille. Kun joku uskaltaa laittaa itsensä alttiiksi, muutkin vapautuvat ja kertovat omista tunteuksistaan. (Lindqvist 1992: 142,143.)

Ohjaajan toiminnalla on oleellinen vaikutus taidetoiminnassa, hän voi tehdä mahdolliseksi kohtaamisen ryhmässä luomalla turvallisuutta ja poistamalla esteitä osallistumiselle. Ohjaajan avulla esimerkiksi keskittymiskyvyttömät, levottomat ryhmän jäsenet voivat löytää rauhoittavan ulottuvuuden taiteen tekemisestä ja passiiviset ryhmäläiset aktivoitua tekemiseen. Kohtaaminen on mahdollista, kun kahdesta eri suunnasta tuleville ryhmäläisille muodostuu yhteinen tila, joka on viritetty samalle taajuudelle. (Pusa 2010: 12.)

Ryhmän ilmapiiri koostuu ryhmän jäsenten vuorovaikutuksesta ja joskus vain ryhmäläisten olemisesta, asenteesta toimintaan. Jonain hetkenä ryhmän työskentely voi tuntua kiukkuiselta, ilkikuriselta tai mahtipontiselta. Toisena hetkenä ryhmässä toimiminen voi olla helppoa, miellyttävää ja ryhmäläiset tuntevat itsensä hyväksytyksi. (Niemistö 2004: 142.)

Välttämätön edellytys onnistuneelle yhteistoiminnalle on ihmisten välinen vuorovaikutus. Kun puhutaan yhteistyöstä, on kysymys aina sosiaalisesta suhteesta. Sosiaaliseen suhteeseen taas liittyy lähes aina odotuksia, jotka ilmenevät usein tietynlaisena käyttäytymisenä. Odotukset voivat olla joko sääntöihin tai sisältöön perustuvia. Ihmiset oppivat jo varhain ymmärtämään, mitkä ovat heihin kohdistuvia odotuksia sekä mitä kieltoja ja käskyjä tulee noudattaa. Sosiaalisten suhteiden toimivuuden kannalta tämä on välttämätöntä. Ryhmä luo sääntöjä jäsenilleen ja ryhmän ohjaaja valvoo niiden noudattamista. Tämä luo turvallisuutta. Ryhmän jäsenet haluavat myös tuntea, että toiset välittävät heistä ja kunnioittavat heitä, jolloin ryhmän jäsenten käyttäytyminen pyrkii tyydyttämään näitä tarpeita. Käyttäytyminen on inhimillistä viestintää eli tunteiden, tietojen vaihtamista ihmisten välillä. (Klemi 1988: 67- 71.)

Ryhmädynamiikkaan vaikuttaminen niin, että ilmapiiri muotoutuu sellaiseksi, jossa lapsella on mahdollisuus olla oma itsensä, on aikuisen vastuulla. On olennaista, että ryhmän ilmapiiri muodostuu avoimeksi, toverihenkiseksi ja suvaitsevaiseksi, jolloin lapsi voi halutessaan paljastaa sisäisiä ristiriitonsa ja todellisia tunteitaan. Lapselle on tärkeää toisten käsitykset omasta itsestään, jolloin hyvän sanominen ääneen tukee lapsen itsetuntoa. Kun näkyviin tuodaan myös se, miten oma käytös vaikuttaa muihin ryhmässä, opitaan toisten ja itsen arvostusta.

Lapsi oppii arjen käytäntöjen ja toiminnan kautta huomaamaan oman ja muiden reiviirin merkitystä sekä kunnioittamaan sitä. (Suhonen 2006: 53.)

Kun ryhmän jäsenet lämpenevät yhteiseen työskentelyyn jostain sovitusta aiheesta, voidaan sen kautta tehdä näkyväksi mielikuvia, tapahtumia ja mitä tahansa asioita. Ryhmä voi alkaa tuottaa symboleita ja kuvia ryhmän yhteisen alitajunnan alueelta sitä todennäköisemmin mitä enemmän se työskentelee intuitiivisesti ja virtaavasti. Tässä maailmassa on niin paljon asioita, jotka estävät luovuuden ilmenemistä, vaikka luovuus sinänsä ei vaadi mitään tiettyä paikkaa, ryhmää tai ohjaajaa, vaan sen mahdollisuudet ovat itse elämässä. Siksi onkin oivallinen mahdollisuus tietoisien työskentelyn ja ohjatun ryhmätoiminnan avulla kehittyä luovassa itseilmaisussa. (Lindqvist 1992: 28,29.)

Suurelta osin vuorovaikutus ihmisten välillä on viestintää. Kokonaisviestinnästä vain kolmannes on sanallista, loppuosa on oheisviestintää. Ihmiset viestivät sekä tietoisesti sanoilla että tiedostamatta ilman sanoja. Vuorovaikutus ihmisten välillä voi epäonnistua, jos sanattoman ja sanallisen kielen välittämät viestit ovat keskenään ristiriidassa. Oheisviestintä on kehon kieltä, joka kertoo tunteistamme. Opimme hallitsemaan vuorovaikutus suhteitamme, kun ymmärrämme tunteista kertovia kehomme kielen symboleita. (Klemi 1988: 9.)

5 Tunteet ja niiden ilmeneminen

”Tekonsa voi valita, sanansa voi harkita,
tunteet kulkevat omia teitään.”

- Sylvi Kekkonen

Tunteet eli emootiot ovat mielenliikahduksia, jotka tapahtuvat ihmisen sisällä. Tieteellisen määritelmän mukaan emootio säätelee ihmisten välisiä toimintoja sekä antaa hänelle kokemuksen omaan ruumiiseen sisältä tai ulkoapäin tulevista viesteistä. Emootio antaa myös sanatonta tietoa ihmisen biologisesta olemuksesta ja on side identiteettiin. Tunteet eivät ole luonteenpiirteitä eivätkä mielialoja kuten esimerkiksi ujous, vilkkaus tai kipu, mielihyvä. Tunteet ilmenevät eri tavoin ja ne koetaan usein tahtomatta. Emootiot ilmenevät tunteellisina reaktioina, ne vaikuttavat toimintaamme, ajatteluamme ja käyttäytymiseemme (Nurmiranta ym. 2009: 53). Perustunteita ihmisellä on noin kymmenen määritelmästä ja yksilön ympäristöstä riippuen. Emootiotutkijoiden teksteissä esiintyy usein perustunteina muun muassa surullisuus, onnellisuus, vihaisuus, pelokkuus, vastamielisyyys ja yllättyneisyys. Tunteet erotetaan toisistaan tulkintojen, fysiologisten muutosten ja emootion ilmenemistä edeltävien tapahtumien mukaan. (Hyypä 1997: 46,47.)

Ihmisen sopeutumista elämään auttavat keskeisesti tunteet, jotka jäsentävät koko elinkaaren ajan ihmisen kehitystä ja käyttäytymistä. Jo vastasyntyneenä ihminen arvioi tunteiden perusteella kokemaansa. Tunteet vaikuttavat ihmisen koko kehoon ja aivoihin sekä niiden kautta saamme tietoa elimistöstämme ja itsestämme. Tunteet ovat elämän päälinjoja kohti ihmisen itsetietoisuutta ja itsesuojelua (Segal 1997: 3). Ne toimivat myös ihmisten välillä välittäjinä, jolloin koemme yhteenkuuluvuutta, voimme tulla ymmärretyksi ja ymmärtää toisia. Tunteet, jotka jaetaan toisten kanssa liittävät yksilön yhteisöön esimerkiksi urheilukilpailussa tai vaaran hetkellä. Vanhemman ja lapsen välillä varhaisimmat viestit koskevat erityisesti tunnetiloja. Se miten lapsen tunnetila nimetään, ymmärretään ja tunnistetaan vanhempien taholta, luo tärkeän perustan sille miten lapsen sisäinen tila ja tietoisuus omasta itsestään kehittyvät. (Luoma ym. 2008: 94- 95.) Yksi tunteiden keskeisistä tehtävistä on olla minän rajojen puolustaja (Isokorpi & Viitanen 2001: 40).

Tunteita voi siis jaotella monin eri keinoin ja tutkijat ovatkin luokitelleet niitä useilla tavoilla painotuksista riippuen. Toskalan mukaan puhutaan tunteiden kolmijaosta, jossa tunteet jaetaan esimerkiksi ensisijaisten, toissijaisten ja välinetunteiden mukaan. Ensisijaiset eli primääritunteet ovat olemassa jo pienestä pitäen ja niitä ovat muun muassa viha, suru, ilo, pelko, suru ja rakkaus. Toissijaiset eli sekundaariset tunteet ovat ensisijaisten tunteiden reaktioita, ne kehittyvät oppimisen kautta ja niihin sisältyy tulkintoja ja aistimuksia. Näitä tunteita ovat muun muassa mustasukkaisuus, kateus, syällisyys, pettymys, empaattisuus ja myötäeläminen. Välinetunteet eli instrumentaaliset tunteet sisältävät vaikutteita kulttuurista ja niiden avulla pyritään esimerkiksi vetoamaan toisen tunteisiin, manipuloimaan tai hallitsemaan. (Isokorpi & Viitanen 2001: 25- 27.)

Tunteiden kokemisella, ilmaisemisella ja muuttamalla pyritään tunteiden tyyneyteen. Tunteiden ilmaisemisen parantava vaikutus ja terveys liitetään usein yhteen. Yleisen käsityksen mukaan negatiiviset tunteet lisäävät sairastumisen riskitekijöitä ja vastaavasti positiiviset tunteet edistävät terveyttä sekä parantavat tauteja ja lisäävät hyvinvointia. Nykyään kritisoidaan näin yksinkertaista kahtiajakoa ja korostetaan holismia eli kokonaisuutta, monipuolisuutta. Tunteiden tunteminen on eri asia kuin niiden ilmaiseminen ja tunteiden säätely johdetaan usein ihmisen sosiaalisesta tilanteesta sekä kulttuuritekijöistä. Tutkimusten ja arkikokemuksen mukaan monet ihmiset eivät halua tai kykene ilmaista tunteitaan, mutta tietävät tunteiden jakamisen helpottavan oloa. Tunteita ei saisi laiminlyödä, koska ne ovat osa ihmistä ja puhuvat aina totta, vain tunteen tulkinta voi viedä väärään suuntaan (Isokorpi & Viitanen 2001: 35). Tunteiden ilmaiseminen kuuluu ihmisen elämäntilanteiden hallintaan, kun vaikeat asiat saa jollain tavalla ilmaistua, purettua sisältään, ihmisen psykofysiologinen järjestelmä (emootioiden fyysisen ilmaisun järjestelmä) edistää parantumista ja saa aikaan myönteistä reagoitua. (Hyypä 1997: 296.)

Vaikka ihmisellä on käytössään monia tunteita laidasta laitaan, hänelle tulee usein mieleen voimakasta tunnetta kuvaillessaan jotain kielteistä. Kuitenkin, myös positiivisiin kokemuksiin liittyy paljon tunteita. Negatiiviset tunteet usein torjutaan ja tukahdutetaan, mikä on hyvin haitallista, koska ne ovat tärkeitä esimerkiksi itsetunnon kehittämisen työkaluja. Ihmiset saavat arvokkaita oivalluksia ja kokemuksia tunteiden kautta, koska tunteita herättävään tilanteeseen kuuluu aina oppimisen ja kasvamisen mahdollisuus. Elämässä tunteet ovat mukana koko ajan ja tunnemaailma on monitasoinen sekä laaja- alainen. Kun ihminen kehittyy, hänen tunne- elämänsä muotoutuu ja monipuolistuu. Tunteiden kanssa voi elää levollisena, vaikka niitä ei voi ennakoida. Erialaisten tunteiden lajittelu auttaa hallitsemaan ja käsittämään niitä. (Isokorpi & Viitanen 2001: 24,25.)

5.1 Tunneäly- tunteiden tunnistaminen ja säätely

Tunneälyyn kuuluvat kyky havaita tunneperäistä tietoa sekä tunnistaa omia tunteita ja ilmaista niitä. Lisäksi tunneälyyn kuuluu kyky tunnistaa ja säädellä sekä omia että toisten tunteita. Säätelykyky toimii perustana tunneälylle, joka on osa ihmisen persoonallisuutta. Hyvinvointimme perustuu emootioihin ja niiden tunnistamiseen. Se miten ihmiset kykenevät ymmärtämään omia ja muiden tunteita, on hyvin yksilöllistä ja toimii myös empatian eli toisten tunteisiin eläytymisen sekä myötätunnon kehittymisen perustana. Tärkeä kyky tunteiden tunnistamisessa on hyvä itsetunto, joka vaikuttaa siihen miten tietoisia olemme tunteistamme. (Nurmiranta ym. 2009:55.)

Tunneäly on metakyky, joka on muiden kykyjen toteutumisen säätelijä. Tunneällyn ominaispiirteitä ovat kyky ottaa toisten tunteet käytännössä huomioon sekä kyky ymmärtää toisten näkökulmia ja tunteita. Myös optimismi, sisu, taito, innostus, itsehillintä, taito motivoitua kuuluvat tunneällyn ominaispiirteisiin. Persoonallisuuden eheys, jossa tunne, ajattelu ja tahto kulkevat käsi kädessä, merkitsee samaa kuin tunneäly. Koska aikamme suuria ongelmia on tunnehäiriöitten lisääntyminen jo lapsilla, on tärkeää painottaa tunneällyn kehittymistä ja häiriöiden ennaltaehkäisyn tärkeyttä. Vasta sellainen ihminen, joka tiedostaa, hyväksyy tunteensa ja osaa hallita niitä, voi toimia todella älykkäästi. (Goleman 1997:397.)

Saarinen jakaa tunneällyn viiteen pääalueeseen: 1) Sisäiset eli intrapersonalliset tekijät ihmisen tunneälyssä tarkoittavat minämme tai persoonamme hahmottamiseen, kokemiseen liittyviä tekijöitä. Se miten hyvin voimme olla kosketuksissa omiin ajatuksiimme ja tunteisiimme määräytyy sisäisen minämme toimivuuden ja eheyden kautta. Kun koemme itsemme pystyviksi, kyvykkäiksi ja itsenäisiksi, on meidän helpompi ilmaista ajatuksiamme ja tunteitamme. Selviydymme itsenäisesti vaikeista päätöksentekotilanteista ja nautimme varmuudesta kohdata epäonnistumisia, haasteita itsetunnon suoman varmuuden kautta.

2) Vuorovaikutus- ja ihmissuhdetekijät eli Interpersoonalliset tekijät tarkoittavat sosiaalisten taitojemme hyödyntämisen kykyä: miten hyvin toimimme vuorovaikutustilanteissa persoonas-

tamme huolimatta? Haluammeko ja pystymmekö ottamaan toisten tunteet huomioon (empathiakyky) ja otammeko vastuuta muistakin kuin itsestämme(ihmissuhdetaidot)?

3) Sopeutumistekijät tarkoittavat vaikeisiin tilanteisiin vastaamiskykyämme. Suhteutamme ristiriitatilanteet kokemuksiimme realistisesti ja löydämme jäykkien refleksireaktioiden sijasta joustavia ratkaisuja vai pakenemmeko tilanteesta? Pysähtyminen, tavoitehakuinen ja ratkaisukeskeinen toiminta vaatii sopeutumistaitoa. 4) Paineensietokyky tarkoittaa kykyä sietää ja kestää stressiä eri tilanteissa. Paineensietokyky tarkoittaa paineen vastaanottamisen lisäksi myös sen säilömistä: pystymmekö olemaan tilanteen vaatiessa hiljaa, vai huudammeko tunteemme julki? Reagoimmeko vahingollisesti ja tiedostamattomasti painetilanteissa vai vahvistummeko ja opimme niistä? Paineen alla hyvin toimivat henkilöt ovat rauhallisia, leppoisia, eivät puhu ohi suunsa, kykenevät hallitsemaan hetken mielijohteet, eivät ota itseensä vähästä. 5)Yleinen hyvinvointi tarkoittaa suhdettamme elämään, maailmaan: janoammeko yksin tai toisten kanssa koettuja elämyksiä vai nautimmeko elämästämme? Ihmiset, jotka voivat hyvin levittävät iloa ja hyvää oloa ympäristöönsä, he ovat optimistisia ja elämänmyönteisiä, onnellisia. (Saarinen 2001: 35- 43.)

Edellytyksenä tunteiden säätelylle on tietoisuus tunteistamme, kyky tarkkailla niitä. Tunteiden tunnistamista ja niiden käsittelykykyä kutsutaan emotionaaliseksi kompetenssiksi, joka kehittyy koko lapsuusiän. Tunteiden säätely tarkoittaa kykyä kontrolloida tunnereaktioita, varsinkin negatiivisia tunteita kuten suuttumus, pelko, inho. Tunteiden säätelyllä ei tarkoiteta tunteiden tukahduttamista vaan sitä, että pyritään pitämään yllä mielen tasapaino ja toimintakyky tunteista huolimatta. Erityisesti sosiaalisissa tilanteissa ja vuorovaikutuksessa on erityisen tärkeää, että ihminen tunnistaa tunteensa sekä erottaa ne ulkoisesta käyttäytymisestään. Pystyäkseen toimimaan sosiaalisissa tilanteissa ihmisen on opittava säätelemään emootioitaan. (Nurmiranta ym. 2009: 55,57.)

Yksi sosiaalisten kykyjen tärkeimmistä taidoista on taito ilmaista omat tunteensa. Eri kulttuureissa on eroja siinä millaisten tunteiden ilmaisu on eri tilanteissa sallittua ja mikä ei. Nämä säännöt tunteiden ilmaisusta opitaan jo hyvin varhain ja osittain suoraan kasvattajilta. Tunteiden ilmaisun säännöt jaetaan kolmeen perustyyppiin: tunteiden minimointi, jossa tunteet peitetään ilmeettömyyteen. Tunteiden liioittelu, jossa tunteita ilmaistaan ylenpalttisesti liioittelemalla. Tunteiden korvaaminen, jossa tietty tunne korvataan jollain toisella tunteella. Näiden kolmen tunteiden säätelykeinojen hallinta ja niiden käyttö oikea-aikaisesti ovat osa tunneälyä. Ihmisten kyky käyttää näitä keinoja riippuu paljolti siitä millainen oppimismalli heillä on ollut. (Goleman 1997: 146- 147.)

5.2 Taide ja tunteiden ilmaisu

Taide herättää kaikenlaisia tunteita laidasta laitaan. Negatiivisiakin tunteita voidaan käsitellä taiteen avulla, kuten masennusta ja vihaa. Taiteen avulla voi purkaa tunnetiloja, esimerkiksi ahdistusta. Tunteita, joita on vaikea ilmaista muulla tavoin, voi ilmaista muun muassa kuvataiteen avulla, sen tehtävä on tulkita tunteita. Kuvat puhuttelevat sellaisia ihmisen tajunnan osia, joihin tietoisuus ei yllä. Kuvien vaikutus ulottuu tiedostamattoman ja tietoisuuden eri tasoille, ne pääsevät tajunnan läpi paremmin kuin esimerkiksi sanat. Kun koetaan, että maailma musertaa vaatavuudellaan sekä elämän ja kohtalon kysymykset ovat selvittämättömiä, kuvataide on yksi selviytymiskeino ahdistukseen. Kuvan kokeminen on yhteisöllinen ja yksilöllinen tapahtuma. Taide tuo tietoisuutta muista, samankaltaisuudesta omaan asemaan ja itseeseen, se luo minäkuvaa sekä täsmentää ihmisen käsitystä omasta paikastaan. Taide yhdistää ihmisiä, se on kommunikointia toisten kanssa ja poistaa yksinäisyyden tunteen hetkeksi. Taiteen avulla voi oikoa vääristynyttä minäkuvaa, koska se purkaa solmuun menneitä minätunteita, suuntaa käsitykset ja havainnot ulospäin. Taiteen avulla avataan sisäisiä lukkoja, vaihdetaan tunteita ja saadaan ne virtaamaan. Taide virkistää, rentouttaa, luo suhdetta maailmaan, uudistaa kokonaispersoonallisuutta. Taide ei ole välineellistä, se vaikuttaa syvästi persoonallisuuden eri puoliin, ajatteluun ja tahtoon - ei vain kuvittelukykyyn ja aisteihin. Sellainen taide joka välittää elämästä jotain todellista, säilyy. Ominainen piirre taiteelle on, että se esittää jotain oleellista ihmisten välisistä suhteista(Ukkola 2001: 93,99,100.)

Taide kehittää taitoa hahmottaa kokonaisuus ja sen olennaispiirteet. Taide- elämys on aina kokonaisuus. Siitä ei voi poistaa mitään, eikä lisätä mitään. Taide kehittää kärsivällisyyttä, keskittymiskykyä ja tarkkaavaisuutta, se kehittää taitoamme arvioida asioita. Taide vahvistaa, vaatii tunteiden tuntemista ja niistä tietoisena olemista. Tunteet ovat tärkein yhteys ihmisen todellisuuteen herkkyytensä takia, taiteen avulla niitä voi harjoitella. Taide kehittää taitoa olla tyytyväinen. Tyytyväisyys ja osaamisen ilo rohkaisee omien taitojen kehittämiseen edelleen. Taiteeseen eläytyessään ihminen oppii suoranaista kiitollisuuden taitoa ja taide- elämyksessä on myös mahdollisuus harjoitella kiitollisuutta nykyaikana jolloin kielteistä kriittisyyttä arvostetaan. Taiteen kautta vahvistuu myös kyky asettua toisen asemaan ja saada vahvistusta itselleen esimerkiksi toisen kyvystä eläytyä taiteeseen. Nykyihminen ei uskalla olla antamisen kohteena ja tämä voi olla ongelmallista erityisesti ihmissuhteissa. Taide opettaa antamaan ja saamaan, se opettaa miten syvällisesti ihminen voi antaa ja toisaalta nöyryä ottamaan vastaan. Taide auttaa ihmistä lepäämään, irrottautumaan ulkonaisista huolista, pysähtymään. Taide opettaa ilmaisemaan ja kehittämään elämäänsä preesensissä, juuri nyt, tässä hetkessä. Ihmisen todellisuussuhteista toiminnallisimmin on taide, joten on luontevinta, että sen parissa tehdyt teot ovat mahdollisuus muuttaa käsitystä todellisuudesta. Muutos konemaisesta todellisuuskäsityksestä elämässä ja toiminnassamme virtaavaksi todellisuudeksi on välttämätöntä jo säilymisemme tähden.(Venkula 2003: 27, 49- 52.)

Kahteen päätyyppiin jaettuna ihmisille tyypilliset tunteet jakautuvat positiivisiin ja negatiivisiin tunteisiin. Positiivisiin tunteisiin liitetään kuuluvan ominaisuuksia kuten muun muassa rakkaus, kärsivällisyys, nöyryys, lähimmäisenrakkaus, rohkeus ja anteeksianto. Negatiivisiin tunteisiin lasketaan taas kateus, ylpeys, viha, ahneus, kostonhalu, pelko ja niin edelleen. Yleensä keskitytään positiivisten tunteiden kehittämiseen ja negatiivisten tunteiden hallitsemiseen, joka on tietysti toivottavaa. Luovuuden kannalta on usein enemmän dynamiikkaa aggressiivisuudessa kuin kaikenymmärtävässä suvaitsevaisuudessa. Onkin tärkeää miten kielteisen tunteen voiman saa kanavoitua paljon energiaa vaativaan positiiviseen luomiseen. Kaikki luovuus ei tietenkään tarvitse tunteita voimakseen, mutta usein niistä kuitenkin on apua sytyttimenä tai voimana, joka panee luovan prosessin käyntiin. Tiukoissa tilanteissa (esimerkiksi sota) ihmisestä löytyy yllättävän paljon idearikkautta, kekseliäisyyttä ja luomisvoimaa. Tilanteeseen ja yksilölle sopivilla tunteilla saadaan tämä voima esiin, tarvittaessa lisätään sitä. Ihmisen omaan luovuuteen uskomisessa ovat tunteet suurena apuna. Lapsessa on luonnollisesti tätä elinvoimaa, aitous ja luomisen iloa. Lapsi osaa olla tyytyväinen omaan kädenjälkeen horjumattomasti. Hän on iloinen ehjällä ja vilpittömällä tavalla aikaansaannoksestaan, eikä epäile sitä. Taide ruokkii meitä jos vain annamme sille mahdollisuuden. (Ikäheimonen & Vakkuri 1997: 29- 31, 38)

6. Kohtaamistaidetta lapsille

Taiteen tekeminen ja siihen tutustuminen kasvattaa lapsen voimavaroja, sen avulla hän voi kohdata tunnekokemuksia ja lähestyä sisimpiä alueitaan, vahvistaa itsetuntemusta ja ainutlaatuisuuttaan. Taide herkistää havaitsemaan kauneutta ja vastaanottamaan sitä. Se vahvistaa esteettistä ja emotionaalista empatia- ja vastaanottokykyä. Kun muu ympäristö tukee ja kunnioittaa lapsen näkökulmaa, voimistaa sekä arvostaa hänen kokemustaan elämäntilanteissa, silloin lapsella on rohkeutta tehdä omia ratkaisujaan myös kuvallisessa ilmaisussa ja ratkaista siihen liittyviä ongelmia. On rohkeaa uskoa omiin kykyihin, aisteihin, kokemuksiinsa ja ajatella itsenäisesti. Se vaatii tasavertaisen vuorovaikutussuhteen aikuisen ja lapsen välillä. Aikuisen on annettava lapselle vastuuta omissa asioissaan ja otettava hänet mukaan päätöksentekoon, arvostettava lapsen mielipiteitä ja kunnioitettava häntä oman elämänsä asiantuntijana. (Hakkola ym. 1991: 10- 11.)

Kohtaamistaitteessa korostetaan sitä, että taiteessa ja sen tekemisen prosessissa ei ole vääriä ja oikeita valintoja. Kohtaamistaide keskittyy tukemaan ihmisen omaa aktiivisuutta, se tähtää henkilökohtaisten päätöstentekojen tukemiseen. Taiteen parissa on vain valintoja, joille jokainen antaa henkilökohtaisia merkityksiä. Se, että osaa tehdä omia valintoja kantaa myös pitkälle arkeen, jossa kohdataan jatkuvasti päätöksentekotilanteita ja tehdään erilaisia valintoja. Kohtaamistaitteessa päämääränä on toimintakyvyn (erityisesti sosiaalisen toimintakyvyn) ja luovuuden tukeminen, siitä innostuminen. Kohtaamistaide toiminnassa ei pääpaino ole niin-

kään lopputuloksessa ja teoksen näyttävyudessa, kuin kuvan tekemisen prosessissa sekä siitä nauttimisesta. (Pusa 2010: 11.)

6.1 Lapsen taidekasvatus

Kun lapsi syntyy maailmaan, hän on avoimen kiinnostunut kaikesta. Hän on valmiina käyttämään kaikkia aistejaan ja mahdollisuuksien rajat elämässä on vielä piirtämättä. Kaikki kasvun edellytykset ovat siis lapsessa itsessään ja aikuisten tehtävänä on luoda kulttuuriympäristö, jossa lapsi voi esteettä kasvaa. Kulttuuri ei ole pelkästään taidetta, sen eri lajeja, vaan se koostuu myös sosiaalisesta kanssakäymisestä, tottumuksista, elintavoista, säännöistä, arvostuksista, rakennetusta ympäristöstä, moraalista, kaikesta siitä mikä ei ole biologisesti määrättyä. Ympäristö, jossa elämme, tapamme toimia ja ihmissuhteemme, ovat kulttuuria. Ymmärtääksemme kulttuuriamme kokonaisuutena tarvitsemme taidekasvatusta. Sen tavoitteena on antaa välineitä elämysten, kokemusten vastaanottamiseen ja itsensä ilmaisuun. Lapsi tutkii elämää, hän toistaa, jäljentää, rakentaa ja muuttaa. Lapsella on paljon iloa; tutkimushalu, kokemukset ja onnistumiset ovat ainutkertaisia. Kehittymistä ja kasvua tapahtuu kaikissa tilanteissa joka hetki ja saadut kokemukset auttavat lasta ongelmien ratkaisussa sekä persoonallisuudenpiirteiden vahvistumisessa. (Hakkola ym. 1991: 8,9.)

Ihmisen tavalliseen arkipäivään ja kokemusmaailmaan sisältyvät taide sekä estetiikka. Taiteesta nauttiminen ja sen tuottaminen on lapselle luontaista, hänellä tulisi olla esteettisen ilmaisun oikeus. Kasvatus, joka välittää lapselle erilaisia taidekokemuksia tukee samalla lapsen persoonallisuuden kehittymistä. Yksilön taiteen tuottaminen ja reaktio taiteeseen ovat tapa tuoda esiin omia ajatuksia, tunteita, kokemuksia ja mielikuvia. Niiden avulla lapsi tekee tutkimusretkiä omaan minään ja saa tapoja minäkuvansa rakentamiseen. Pieni lapsi reagoi aluksi kuvien aiheisiin ja väreihin, myöhemmin hän reagoi oppimisen sekä kokemuksen myötä erilaisiin materiaaleihin, muotoihin ja tekniikoihin. Varhaiskasvatuksessa pyritään turvaamaan lapsen kokonaisvaltaista kehitystä erilaisilla sisällöllisillä suuntautumisilla eli orientaatioilla toiminnassa. Esteettiseen orientaatioon kuuluu, että lapsi tuntee, kuvittelee, luo ja havainnoi itse, jolloin hänelle syntyy ilon, jännityksen aistimuksia sekä kauneuden, tyylin, rytmin, melodian ja harmonian kokemuksia. Samalla alkavat muodostua erilaiset näkemykset ja arvostukset. (Nurmiranta ym. 2009: 56.)

Kuvaamalla jotain tärkeää tapahtumaa omassa elämässään, lapsi purkaa kokemaansa asiaa ja mahdollisesti ilon, epävarmuuden tai ahdistuksen tunnetta. Lapsi voi kuvan tekemisellä hahmottaa ja jäsentää kokemustaan, kasvaa sen myötä. Aikuinen voi myös auttaa lasta näkemään, esimerkiksi ihastelemalla yhdessä jotain kaunista asiaa luonnossa. (Hakkola ym.1991:58,59.)

Kasvu ympäristöt, jotka vaalivat muun muassa kuvallista, musiikillista, draamallista toimintaa ja kädentaitoja sekä kirjallisuutta synnyttävät lapselle taiteellisia peruskokemuksia. Edellä

mainittujen kokemusten lumous ja niiden intensiivisyys tempaavat lapsen mukaansa, ne viritävät toiminnallisuuden. Lapsen, joka kokee ja tekee taidetta, maailma on esteettinen. Se on täynnä taiteellista draamaa, oppimisen iloa, ääniä, tuoksuja ja muotoja. Hän saa eri aistien tuntemuksien ja kokemusten yhdistelmiä. Lapsella on mahdollisuus kokea maailma mielikuvituksellisesti, jossa kaikki on leikisti totta ja mahdollista. Taide sisältää myös harjoitteluun liittyvää säännönmukaisuutta, joka on tärkeää oppimisessa. Lapsi iloitsee yhdessä tekemisestä ja nauttii taiteesta. Hän oppii erilaisia taitoja: kokee ja tekee taidetta, ilmaisee itseään ja kehittyy sekä yksilönä että ryhmäläisenä. Lapsen myöhemmät kulttuuriset arvostukset ja taidemielitymukset perustuvat paljolti varhaislapsuudessa saatuihin taiteellisiin peruskokemuksiin. (Stakes 2005: 23,24.)

6-9-vuoden iässä lapsi tutkii mielellään todellisuutta, joka ympäröi hänet ja rikastuttaa piirustuksiaan yksityiskohtaisilla havainnoillaan. Kehityserot saattavat olla hyvinkin suuria tässä iässä, riippuen siitä miten paljon lapsi on saanut kuvata asioita kerhossa, päiväkodissa tai kotona sekä siitä kuinka paljon häntä on kannustettu ja ohjattu. On tärkeää, että lapsi hyväksyy kuvallisen työskentelynsä. Tässä iässä lapsi usein alkaa tarkastella kuviaan kriittisemmin ja toisten hyväksyntä on tärkeämpää. Kuvallinen ilmaisu muodostuu sosiaalisen viihtymisen muodoksi, jossa kaverukset matkivat toistensa piirtämistä ja joka on sellaisenaan tärkeää. Ohjauksessa tulisi ottaa huomioon, ettei aseta motorisesti liian vaativia tai liian useita kuvallisen ilmaisun ongelmia samaan tehtävään. Taiteellisille ongelmille ei silloin jää resursseja. (Hakkola ym.1991:64,65.)

Taiteellisen kokemisen ja ilmaisun, lapsen omia persoonallisia havaintoja ja valintoja kunnioittaen, mahdollistaa kasvattajayhteisö (esimerkiksi vanhemmat, opettaja, taidekerhon ohjaaja ja niin edelleen). Kasvattajayhteisön toiminnan tulisi antaa lapsen vapaalle luovuudelle ja omalle mielikuvitukselle aikaa, rauhaa sekä tilaa. Kokonaisvaltaisen toiminnan prosessien ajankäyttöä ja toteutusta ohjaavat yhdessä tekemisen ilo sekä luovat ideat. Lapsi saa kokea taidetta monipuolisesti, sen kaikilla eri alueilla. Kasvattaja keskittyy lapsen itsensä asettamiin tavoitteisiin, hän ohjaa lasta teknisessä osaamisessa ja harjoittelussa. Kasvattaja järjestää tilaisuuksia lasten taiteellisten tuotosten esittämiseen ja dokumentoi lasten taidetoimintaa. Luovuuden, spontaanisuuden, improvisoinnin tukeminen kasvattajayhteisön sisällä, tukee myös kasvattajaa löytämään taiteesta ihmisyyteen kasvamisen ja kasvattamisen välineen. Varhaiskasvatusympäristö antaa mahdollisuuden lapselle monipuoliseen taiteelliseen kokemukseen, taiteen tutkimiseen sekä taiteen osaamisen, ilmaisun esille tuomiseen. Kasvattaja, joka iloitsee ja nauttii taiteesta itse, luo innostavan ilmapiirin taiteeseen suhtautumisessa myös lapselle. (Stakes 2005: 24.)

Lasten kuvan tekemistä ohjattaessa ei ole luovuuden kahlitsemista opettaa ja näyttää jonkin uuden menetelmän käyttöä. Ohjaajalla tulee olla tiedot ja taidot eri tekniikoiden käyttömah-

dollisuuksista ja materiaaleista. Lapsella tulisi olla aikaa myös harjoitella vapaasti uutta tekniikkaa tai välineen käyttöä. Ohjauksessa keskeisintä on toiminnan luonne eli se, mitä lapsi todella joutuu tekemään, koska kehittyminen ja oppiminen tapahtuvat lapsella toiminnan kautta. Ohjaajan tulee olla kannustava ja kiinnostunut lapsen työskentelystä, juuri työn teko-vaiheessa lapsi usein tarvitsee ohjausta. Lapsi oppii parhaiten löytämällä omia vahvoja puoliaan kannustuksen avulla ja ylittää hämmästyttäviin saavutuksiin. Kannustuksen tapoja kuvallisessa ilmaisussa voi olla esimerkiksi, että ohjaaja asettaa työt esiin -lapselle viestitetään hyväksymistä ja kunnioittamista. Annetaan työrauha - kerrotaan sanoitta lapsen työskentelyn tärkeydestä. Eläydytään - lasta rohkaistaan yrittämään enemmän. Annetaan lapsen tehdä työ alusta loppuun - viestitään mahdollisuudesta luottaa omiin kykyihin, itseensä. (Hakkola ym.1991: 43,489.)

Kohtaamistaitteen taidetyöskentely prosessit ovat strukturoituja, jolloin ohjaaja määrittelee materiaalit, teeman ja vaiheistaa taidetyöskentelyn valmiiksi. Kokeneena taiteentekijänä ohjaaja on valmistanut taidetyöskentelyn niin, että epävarma tai kokematon pääsee perille omien valintojensa kautta ja voi toteuttaa korkeatasoisia tuloksia. Taidemateriaaleja ja taideprosesseja hallitseva ohjaaja kykenee vaikuttamaan siihen, että yksilö voi saavuttaa esteettisesti korkeatasoisiaakin tuotoksia. Ohjaajan on kuitenkin oltava herkkänä aistimaan ryhmän ilmapiiriä, ettei tuotoskeskeisyys tee rentoa työskentelyä mahdottomaksi. (Pusa 2010: 14,15.)

6.2 Lapsen sosiaalinen kasvu ja kehitys

Hyyppö kirjoittaa viidestä tunnevitamiinista, jotka tukevat lapsen kasvua brittiläisen lasten psykosomaattikan tuntijan John Appleyn mukaan: 1) Lapsen ja vanhempien suhde on hyvä, lasta rakastetaan 2) Lapsi kokee hoidon turvallisiksi 3) Lapsi saa olla yksilö 4) Lapsella on merkitystä ja hänen kehityksestään välitetään 5) Lapsi saa vastuuta ja sopeutuu yhteiskuntaan eli kasvaa isoksi. (Hyyppö 1997: 109)

Lapsuus on hyvin tärkeä vaihe ihmisen elämää ja se muodostaa perustan sille, mitä meistä ei voi tai voi myöhemmin kasvaa. Lapsi imee osaksi itseään jo hyvin varhaisesta vaiheesta lähtien vaikutteita perinteistä, tunteista, rooleista ja tavoista. Lapsuus on yksi vaihe ihmisen elinkaarta ja lapsen syntyminen onkin osoitus elävistä luovista voimissa ihmisessä konkreettisesti, jotka ylläpitävät ja uusivat elämää. (Lindqvist 1992:119.)

Kiintymyssuhdeteorian avulla voidaan tutkia millä tavoin ja missä olosuhteissa ihmiset hakevat toisistaan turvaa ja läheisyyttä. Millaisia oletuksia heillä on vuorovaikutussuhteistaan, itsestään ja toisista ihmisistä sekä kuinka he reagoivat todellisiin ja kuviteltuihin vaaratilanteisiin? Kiintymyssuhdeteoriat pyrkii ymmärtämään ja kuvaamaan miten varhaiset ihmissuhteet vaikuttavat ihmisen myöhempään kehitykseen sekä elämässä selviytymiseen. Kuinka paljon ne vaikuttavat muun muassa mahdolliseen psyykkiseen häiriintymiseen ja voidaanko varhaisen

kokemusten vaikutuksia muuttaa myöhemmin vai miten pitkäaikaisia niiden vaikutukset ovat? Kiintymyssuhdeteoriassa painotetaan lapsen tarpeiden kunnioittamista ja tunnustamista. Pieni lapsi tarvitsee pysyviä ihmissuhteita. Lapsi tuntee itsensä turvalliseksi, kun häntä hoitavat aikuiset antavat hänelle tilaa ilmaista kaikenlaisia tunteitaan ja yrittävät ymmärtää hänen todellisuuttaan. Lapsi uskaltautuu tämän turvallisuudentunteen varassa muodostaa läheisiä ihmissuhteita myös aikuisena. (Sinkkonen & Kalland 2001: 7,8,11.) Siihen millaiseksi lapsen tunne- elämä kehittyy vaikuttaa perheiden emotionaaliset suhteet. Ne voidaan jakaa neljään osaan: lämminhenkisyys/vihamielisyys, reagoiminen, rajat ja kommunikaation laatu. (Bee 2000: 380- 382.)

Perustehtävän vanhemmilla suhteessa lapseen voi jakaa saatavilla oloon ja auktoriteetteina oloon. Kun vanhemmat ovat pienen lapsen turvapesänä, lapsen on mahdollista solmia vasta- vuoroinen ja läheinen kiintymyssuhde heihin. Kun vanhemmat ovat tarjoavat lohtua ja turvaa hädän hetkellä, lapsi rakentaa minuuttaan, kehittää perusluottamustaan, varmistaa elon- jäämisensä ja omaksuu vallitsevan kulttuuriperinteen. Vanhemmat toimivat myös lapsen mi- nuuden, itsetunnon rakentamisen peilinä ja kaikupohjana. Kun vanhemmat ovat saatavilla, se auttaa lasta ylläpitämään hyvänolon ja jatkuvuuden merkityksellistä kokemusta itsestään. Lapsen tunnetiloista ja peloista tulee hallittavissa olevia kokemuksia, kun vanhemmat kannat- televat lasta; eläytyvät lapsen tunnetiloihin ja käsittelevät niitä. Vanhemmat auttavat lasta oppimaan omien tunteittensa kuuntelua, käsittelyä ja kielellistämistä kannatteleamalla häntä vuorovaikutuksessa sanoin, elein ja ilmein. Vanhemmat luovat myös rajat lapsen elämään ja jäsentävät, selkeyttävät sitä. Säännöllisessä hoivassa ja ennakoitavassa arjessa lapsi oppii miten tarpeisiin vastataan sekä mitä mistäkin toiminnasta seuraa. Vanhemmat ylläpitävät perusteltuja ja johdonmukaisia sääntöjä toimiessaan selkeinä auktoriteetteina lapselle. Ai- kuinen toimii lapselle samaistumiskelpoisena, kunnianarvoisena vanhempana, hänellä on voi- maa, kykyä toimia asiantuntija- auktoriteetin pohjalta ja olla lapsen kunnioituksen arvoinen. Samalla aikuinen pyrkii olemaan lapselle vastaanottavainen. Lapsi oppii jakamaan asioita ja käsittelemään erimielisyyksiä, koska hän saa tuoda oman mielipiteensä esiin. (Hautamäki 2008: 126,127.)

Kodin ohessa toinen tärkeä kehitysyhteisö lapselle ja lapsuusiän kehitysympäristö on päiväko- ti- ja varhaiskasvatuspalvelut. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisun mukaan valtakunnalli- sesti määriteltynä varhaiskasvatus on kasvatuksellista vuorovaikutusta, joka edistää tasapai- noista kehitystä, oppimista ja kasvua lasten erilaisissa elinpiireissä. Varhaiskasvatus on tavoit- teellista ja suunnitelmallista yhteistoimintaa, vuorovaikutusta, jossa leikillä on keskeinen merkitys. Kasvatuksen lapsen kannalta mielekkään kokonaisuuden luomiseksi tarvitaan kasva- tuskumppanuutta eli vanhempien ja kasvatuksen ammattilaisten kiinteää yhteistyötä. Var- haiskasvatuspalveluilla tarkoitetaan perhe- ja päiväkotihoidon, esiopetuksen ja koululaisten iltapäivätoimintaa sekä avointa varhaiskasvatustoimintaa. (Sosiaaliportti 2009.)

Leikki on lapselle tärkeää ja sillä on keskeinen merkitys lapsen elämässä. Leikki on lapsen ja hänen ympäristönsä välinen silta ja sen avulla lapsi tutkii elämää. Leikin avulla lapsi tutustuu ympäristöönsä, hän saa haltuunsa erilaisia ympäristön toimintatapoja ja ominaisuuksia. Leikki tukee lapsen muistia, oppimista, kielen kehitystä, havaintoja ja muita kognitiivisia eli tiedollisia toimintoja. Leikissä lapsen havainnot tarkentuvat ja hän oppii käyttämään kaikkia aisteja, mielikuvitus auttaa kehittämään luovuutta ja ajattelua. Leikissä lapsi oppii tavoitteellisuutta, keskittymistä ja yhteen asiaan paneutumista, se on lapsen tapa elää. Erityisen tärkeää leikki on lapsen tunteiden kehittymiselle ja hän käsittelee leikin avulla tunnekokemuksiaan aidosti. Leikin kautta lapsi purkaa kokemuksiaan ja oppii hallitsemaan niitä. (Nurmiranta ym. 2009:59.) Leikin tunnusmerkkejä ovat toiminta, joka tapahtuu tiettyjen rajojen sisällä, ajan, paikan ja tarkoituksen mukaisesti. Se tapahtuu järjestyksessä, innoituksen ja mukaan tempautumisen, vapaaehtoisten sääntöjen mukaan. Se tuo mukanaan virkistystä, iloa ja jännitystä. (Huizinga 1984:151.)

Tärkeä merkitys persoonallisuuden ja sosiaalisten taitojen kehitykselle on vertaisryhmällä, jossa lapset ovat keskenään tasavertaisia. Vertaisryhmissä, joita ovat esimerkiksi sisarus- ja ystävyysseurat, kehittyvät lapsen ristiriitojen ratkaisutaidot. Kouluikässä 7-12-vuotiaana lapsi oppii ajattelemaan yhä enemmän toistenkin kannalta, asettumaan toisen asemaan, ottamaan toisen puheet ja tunteet huomioon. Koulu auttaa yksilöllisesti kehittyvää vastavuoroisuutta kasvamaan monin eri tavoin. 7-vuotias on vielä melko raju, hyökkäävä ja itsekäs, mutta 9-10-vuotias on jo tunteensa paremmin hallitseva, huomattavasti epäitsekkäämpi. 9-10-vuotias purkaa suuttumuksensa sanoin, kiukkunsa murjottamalla. Hän on huolehtiva, vastuuntuntoinen ja puolustaa mieluummin kuin hyökkää. Koulukypsyys edellyttää tiettyjen sosiaalisten taitojen kuten rajoitusten, kieltojen ja luopumisen kestämistä, puolensa pitämistä, oman vuoron odottamista. Eräs terveen persoonallisuuden ominaispiirteistä on empatiakyky. Empaattiseksi kasvaakseen lapsi tarvitsee sekä toveriryhmän että aikuisen mallin. Toveriryhmän kanssa lapsi voi harjoitella tärkeitä vuorovaikutustaitoja. Kun lapsen empatiakyky kasvaa, hän pystyy ottamaan osaa ja eläytymään toisten iloihin ja suruihin. Kouluikäinen lapsi loukkaantuu helposti ja on herkkä kritiikille, yhdenmukaisuuden tarve ja sosiaaliset paineet ovat suuria. (Nurmiranta ym. 2009: 58, 62- 63.) Kouluikässä lapsi huomaa myös, että muut lapset ajattelevat ja tuntevat eri tavalla kuin hän itse (Berger 2000: 356).

Mitkä asiat ovat lasten pahoinvoinnin riskitekijöitä? Kirjoittajan tutkimuksen mukaan pahoinvoinnin lapsen identiteettiä luonnehtivat vaikeudet ja ilon puute koulutyössä, tunne, ettei kukaan välitä, tottelemattomuus, tulevaisuudenpessimismi, yleinen väsymyksen tunne, epäonnistumisen tunteet, kuoleman toiveet. Lapsen kehitykselle on tärkeää sosiaalisen yhteyden sisältö, tunnepiiri, jossa lapsi elää. Tutkimuksen mukaan jonkinlainen johtopäätös kirjassa olisi se, että ratkaisevassa asemassa ovat ne ihmiset, joiden kanssa lapset ovat säännöllisessä vuorovaikutuksessa ja ne, joille on annettu valta tehdä lapsen elämään vaikuttavia päätöksiä.

Tilat ja paikat, missä lapset asuvat vaikuttavat myös heidän identiteettiinsä. (Järventie 2008:225,227,228)

Lasten sosiaaliset taidot kehittyvät kouluikässä muita ikävaiheita eniten. Ne lapset joilla on vaikeuksia toisten kanssa, joutuvat helposti ryhmässä syrjään. Sellaisten keinojen käyttö mitä muut eivät hyväksy liittyvät usein aggressiivisuuteen, esimerkiksi toisten lyöminen, potkiminen, selän takana puhuminen ja manipulointi. Kirjoittaja kertoo tutkimuksien todenneen, että pojat selvittävät välejänsä fyysisemmin kuin tytöt. Poikien aggressiivisuus näyttäytyy tuuppimisella ja tönimisellä kun taas tyttöjen aggressiivisuus on enemmän toisen sulkemista pois ryhmästä ja leikeistä. Aggressiiviset lapset vähättelevät omaa toimintaansa esimerkiksi ristiriitatilanteissa, kun taas ahdistuneet ja huonon itsetunnon omaavat lapset syyttävät itseään kohtuuttoman paljon. Ihmisen elämään kuuluvat ristiriidat jokaisessa ikävaiheessa ja onkin tärkeää, että aikuiset, vanhemmat ohjaavat lasta ongelmista puhumiseen yhdessä, anteeksi pyytämiseen sekä kompromissien tekemiseen. Erilaiset harrastusryhmät, joukkuelajit ja kerhot kehittävät sosiaalisia taitoja koululaisella erinomaisesti. Siihen millaiseksi lapsen asema ryhmässä kehittyä vaikuttaa suuresti lapsen käyttäytyminen. (Nurmiraanta ym. 2009: 63,64.)

Tutkimuksissa on todettu, että kasvattajan ”systeemiälykäs” toiminta lapsilla, joilla ilmenee erityisen tuen tarvetta (muun muassa ylivilkkautta, tarkkaavaisuushäiriöitä) vuorovaikutustilanteissa, tuo uusia voimavaroja ja mahdollisuuksia kasvatustyöhön. Systeemiäly tarkoittaa sitä, ettei tunnetta ja älyä eroteta toisiaan poissulkeviksi ominaisuuksiksi; kasvattaja tarkastelee itseään osana systeemiä, hänellä on kyky vaihtaa näkökulmaa. Kasvattaja havainnoi aktiivisesti keskellä arkea ja katsoo maailmaa lasten silmin. Kun hän ajattelee yhdessä lasten kanssa ja laittaa itsensä peliin, hän on oivaltanut, että jokainen ryhmäläinen vaikuttaa toiminnallaan ryhmään. Kasvattaja reagoi nopeasti lasten tarpeisiin, kuuntelee ja havainnoi ryhmää. Lapsille tulevat selviksi ryhmälle asetetut tavoitteet, kun kasvattajan asenne ryhmän toimintaa kohtaan on positiivinen ja hän esittää asiat ystävällisesti ja täsmällisesti. Kasvattaja kuuntelee ennakkoluulottomasti lasten mielipiteitä ja on aktiivisesti läsnä, kun hän hahmottaa ryhmän toiminnan kokonaisuudessaan. Hän tiedostaa lasten erilaisuuden ja ymmärtää ryhmäläisten roolit, mutta toimii tasapuolisesti, koska jokainen lapsi tarvitsee aikaa ja huomiota omalla tavallaan. Ryhmässä on aikaa positiiviselle vapaalle keskustelulle ja kuuntelemiselle, kasvattaja rohkaisee lapsia yrittämään rohkeasti ja ottamaan osaa keskusteluun. Hän tarttuu tilaisuuksiin, missä lapsilla on mahdollisuus oppia ja tukea heikkoa itsetuntoa omaavia lapsia onnistumisen/ ilon kokemusten saavuttamiseen. Kasvattajalta vaaditaan herkkyyttä, valppautta kuulla ryhmän jaksamisen taso ja kykyä muuttaa ennalta suunniteltua toimintaa. Luovuus ja huumorin käyttö dialogissa eli vuoropuhelussa lasten kanssa mahdollistaa rohkean, avoimen ja vapautuneen tunteiden ilmaisun sekä vaikeidenkin asioiden käsittelyn. Kasvattaja

käyttää toiminnassaan lasten kanssa vahvaa katsekontaktia, äänenpainotusta, hymyä, eleitä, ilmeitä ja kosketusta. (Jokimies & Lahtiperä 2006: 57, 65, 66- 67.)

Kohtaamistaitteessa ihminen kohtaa itsensä, ohjaajan ja toiset ryhmäläiset, hän jakaa vertaisilmapiirissä omia ja muiden kokemuksia. Ihmisenä kasvun mahdollisuuden antaa turvallinen, tekemiselle tilaa antava ilmapiiri. Taiteen voi ajatella paikkana, jossa ihminen voi hämmästyä, havahtua ja kohdata, hän kasvaa arvostamaan itseään, tunteitaan ja toisia ihmisiä. Kohtaamistaide on esteettistä taidetoimintaa, johon kuuluu sanallistaminen myös osana toimintaa. (Pusa 2010: 15.)

7. Opinnäytetyön toiminta-osuus

Ryhmän toimintaedellytyksiä ovat sen ulkoiset rakenteet. Ulkoisia rakenteita ovat ryhmän kokoontumistiheys, aika, koko, fyysinen ympäristö sekä jäsenten tapa liittyä ryhmään. Fyysiseen ympäristöön liittyviä tekijöitä ovat tila, melu, valaistus ja lämpötila. Ryhmä toimii lähes aina jossain fyysisessä tilassa, joten ryhmän tavoitteelliselle toiminnalle on tärkeää, että tila mahdollistaa toiminnan eikä estä sitä. Useat tavoitteelliset ryhmät tarvitsevat suljetun tilan toimintaansa varten häiriöiden välttämiseksi. Täsmällinen toiminta- aika on ehto turvalliselle ja mielekkäälle ryhmätoiminnalle. Ohjaaja ja ryhmäläiset palvelevat toisiaan ja rakentavat ryhmää, kun pitävät kiinni sovituista ajoista. Ryhmän kokoontumistiheys ja ihannekesto riippuu toiminnan tarkoituksesta sekä intensiteetistä eli voimakkuudesta ja määrätietoisuudesta. Esimerkiksi kuntouttavassa ryhmätoiminnassa suositetaan tiiviitä kokonaisuuksia. Ryhmän luonteeseen vaikuttaa sen koko. Ryhmän määrittelyssä kyse on enemmänkin ryhmän laadusta kuin henkilömäärästä. Ihannekoko ryhmälle riippuu paljolti sen perustehtävästä. (Niemistö 2004: 51- 58.)

Toimintaosuudessa kerron erikseen jokaisen Kohtaamistaitteenjakson toimintakerran kulun kyseiselle kerralle asettamieni tavoitteiden jälkeen. Toimintakerrat olen otsikoinut Kohtaamistaitteen rakenteen mukaisesti: Viritys, jossa ryhmää lämmitellään, motivoidaan ja johdattellaan tulevaan toimintaan eri tavoin. Taidetyöskentely, jossa toiminnalla on vaihtelevia tavoitteita; esimerkiksi aistien käytön ja tarkkaavaisuuden tukeminen, sosiaalisten, motoristen (lihasten hallinta ja - liike) ja hienomotoristen (pienien ja tarkkojen lihasten hallinta) taitojen kehittyminen. Arvostus, jossa vahvistetaan ryhmän yhteenkuuluvuutta ja yksilöiden itsetuntoa tuomalla esiin ilon, onnistumisen kokemuksia. (Pusa & Aho 2009b.)

Ryhmän puitteet määrittelevät ryhmässä käytetyn ajan. Ryhmätoiminnassa on erilaisia vaiheita. Aluksi on hyvä lämmitellä, joka on sekä psyykkistä että fyysistä. Mieli saadaan irti arjen asioista ja keho lämpimäksi, olo motivoituneeksi ja vireäksi. Ohjaajan pitää uskaltaa heittäy-

tyä, panna itsensä tässä kohtaa likoon. Orientoitumisessa aiheeseen voi käyttää harjoitteita tai sopivia leikkejä.

Toiminta olisi hyvä esitellä ja tekemisen tulisi olla iloista ja motivoivaa. Ryhmää on kuunneltava ja oltava suunnitelman kanssa joustava. Ketään ei saa mollata eikä kynnys ja tehtävien vaikeus saa olla liian korkea.

Tuotoksia esiteltäessä tulisi löytää kaikki hyvä ja mitään materiaalia ei saa hylätä. Kehumisen kyllä oppii. (Vahala 2003: 74- 77.)

7.1 Kohtaamistaitteen toimintakerrat

Toimintakerroissa keskityttiin erilaisilla materiaaleilla ja välineillä sekä tekemisen ilon että ryhmän luottamuksellisen, hyväksyvän yhteistyön välityksellä saamaan mahdollisimman mielekäs ja lasta kasvattava, kehittävä kokemus. Monipuolisuus, moniaistisuus, joustavuus ja poikkitaiteellisuus olivat avainasemassa lapsiryhmän taidetoiminnassa. (Liite 3) Seuraavaksi olen poiminut jokaisen toimintakertaotsikon yhteyteen aiheeseen sopivaa teoriaa. Teoria havainnollistaa erilaisia taidetyöskentelyn osa- alueita lapsen taidekasvatuksen ja lapsen kehittymisen näkökulmasta.

Toimintakerroilla olen pyrkinyt siihen, että yksilö-, pari- ja ryhmätyöskentely ovat jakautuneet mahdollisimman tasaisesti. Näin lasten toiminta ryhmässä on monipuolista ja vaihtelevaa. Toimintakertoja suunnitellessani pyrin valitsemaan mahdollisimman erilaisia materiaaleja sekä työvälineitä ryhmän käyttöön, jolloin lapset voivat löytää itselleen luontevia, mieluisia tapoja toimia ja ilmaista itseään. Kaikkien aistien käyttö oli hyvin keskeistä; musiikin kuuntelu, kuvien katselu, saven muotoilu, omenan haistelu ja maistelu. Kohtaamistaidete toimintakertojen suunnittelussa otin huomioon lasten iät, kehitystason ja tarpeet sekä toiminnan ryhmä- yksilötavoitteet. Tärkeässä osassa toimintakerroilla oli opinnäytetyöni päätavoite eli lasten tunteiden ilmaisun tutkiminen. Toimintakerroilla keskityimme rohkaisemaan lapsia työparieni kanssa tunteiden ja mielialojen tiedostamiseen, sanoittamiseen sekä tunnetilojen ilmaisuun eri tavoin (muun muassa tunnekartta, kysymyslomake).

Ensimmäinen toimintakerta 6.9.2010

Tavoitteena oli mukavan, rennon ilmapiirin luominen sekä tutustuminen. Lapsiryhmä koostui pajassa säännöllisesti toimivasta pajakerhosta, joten lapset tunsivat toisensa. Koska minä ja toinen työpäristäni olimme lapsille uusi tuttavuus, oli esittelykiertos tarpeellinen. Aistien herättelyyn valitsin helpon ja mielestäni lapsille helpon tavan- musiikin. Taidetyöskentelyn tavoitteena oli musiikin näkyväksi tekeminen, maalaaminen paperille. Saadakseni kuvan ryhmän sisäisistä suhteista sekä ilmaisun rohkeuden tasosta, työskentelyyn kuului töiden vaihtaminen parin kesken. Musiikin kuvaamisen paperille, piirtäen musiikkia silmät kiinni, tavoitteena oli heittäytyä työskentelyyn ilman suoritusta ja vertailua. Arvostuskierroksella tavoit-

teena oli vielä avata mietteitä oman mielialan tunnistamiseen ja ilmaisuun sekä arvostamiseen.

Viritys

Alkupiirissä pehmolelunalle kiersi kädestä käteen samalla kun kerroimme oman nimen ja jotain itsestämme; harrastukset, perhe, mistä tykkää, lempiväri. Kävimme läpi Kohtaamistaitteen toiminnan pääkohdat ja tunnekartan. (Tunnekarttaan lapset laittavat jokaisen kerran alussa ja lopussa omaa tunnetilaa kuvastavan ilmekuvan. Tunnekartan avulla lapsi voi itse kertoa tunnetilastaan helpolla ja selkeällä tavalla.) Seuraavaksi päätimme yhdessä ryhmän säännöt ja mietimme alustavasti ryhmälle nimeä. Nalle kiersi vielä uuden kierroksen ja jokainen sai sanoittaa omaa sen hetkistä tunnetilaa.

Taidetyöskentely

Taidetyöskentelynä oli ohjattua musiikkimaalausta vesiväreillä. Lapset istuivat pareittain toisiaan vastapäätä ja maalasivat musiikin mukaan omia töitään. Pari ei saanut puhua toisilleen. Musiikkina oli klassista musiikkia. Seuraavaksi pari vaihtoi papereita ja jatkoi maalauksista musiikin soidessa. Lopuksi vielä vaihdettiin oma työ takaisin ja jatkettiin. Koska musiikkimaalaus oli lapsille outoa, maalattiin seuraavaksi vielä oma paperi musiikin tahdissa. Nyt musiikkina oli reippaita Irlantilaisia kappaleita. Viimeisenä jokainen lapsi valitsi kaksi haluaomaansa väriliitua ja piirsi musiikkia silmät kiinni. Musiikkina oli nyt latinalais - amerikkalaisia sävelmiä sekä jazzia.

Arvostus

Arvostuskierroksella kävimme työt läpi. Jokainen pari asetteli teoksensa rinnakkain ja kertoi vuorollaan siitä mitä yhteiskuva esittää sekä millaista oli työskennellä yhdessä, vaihtaa papereita. Muut saivat esittää kysymyksiä ja huomioita. Harjoittelimme kehumista ja jokainen ryhmäläinen sanoi jotain hyvää toisten töistä. Lopuksi nallekierroksella kerroimme vielä millainen oma tunne ja mieliala ovat juuri nyt. Mietimme vielä vähän sopivaa nimeä ryhmälle ja muutamia hyviä ehdotuksia heitettiin ilmaan. Tunnekarttaan lapset laittoivat ilmekuvan ennen toimintaa ja sen jälkeen.

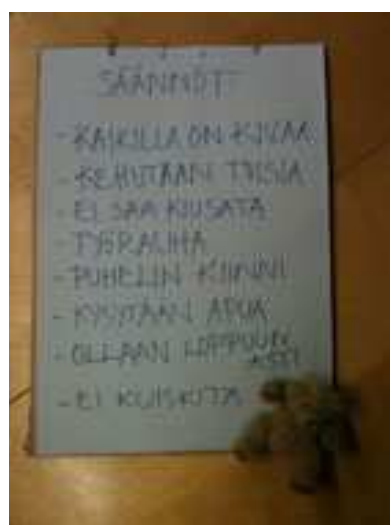
Uuden ryhmän aloittaessa ovat sen jäsenet luonnollisesti varuillaan. Ohjaajan tehtävänä on huolehtia siitä, että ryhmän jäsenet liittyvät ryhmätilanteeseen ja asennoituvat ryhmän perustehtävään ja ympäristöön. Ryhmän yhteiset pelisäännöt luodaan sopimalla rajoista ja ne koskevat tavallisesti käyttäytymiseen sekä käytännön toimivuuteen ja toiminnan rakentee-

seen liittyviä asioita. Ryhmälle luo selkeyden ja turvallisuuden tunnetta sen toimintaa koskeva rakennetietoisuus. (Niemistö 2004: 80,81.)

Lapselle on tärkeä tilaisuus oppia katselemalla valmiita kuvia. Valmiista piirustuksista ja kuvista voi nähdä kuvan sommittelun viehättävyys ja värikerrosten kaunis kuultavuus toistensa läpi. Kun kuvat ovat tehty itse ne antavat mahdollisuuden yhteiselle pohdinnalle ja opettavat esteettisyyttä. Kuvista voi esittää luonnehtivia kysymyksiä ja jokaisessa kuvassa on joitain viehättäviä asioita. Värit vaikuttavat ihmiseen syvällä tasolla ja onkin tärkeää, että sanallinen, verbaalinen taso otetaan mukaan värien kanssa työskentelyyn lapsen kehittymisen ja havainnointikyvyn takia nimeämällä värejä ja kuvailemalla niitä kielellisesti. (Hakkolaym.1991: 72,73,94.)

Kuva 1: Tunnekartta

Kuva 2: Säännöt

Havainnointia ja pohdintaa 6.9:

Lapsia mielestäni selvästi jännitti uusi ohjaaja ja uusi työskentely. Lapset olivat aran, hiljaisen oloisia ja heitä piti rohkaista tarttumaan toimeen sekä kertomaan töistään, mielialoistaan. Musiikkimaalaukseen lapset suhtautuivat mielestäni uteliaasti ja mielenkiinnolla. Pekka tuntui löytävän heti ”jutun juonen”, hän näytti nauttivan ja heittäytyi musiikkiin innokkaasti. Raisalla oli vaikeuksia päästä alkuun työskentelyssä, hän katseli muita ja mietti pitkään, mutta esimerkin sekä pienen rohkaisun jälkeen työskentely sujui hyvin. Raisa näytti kunnioittavan kovasti toisen työtä ja mielestäni maalasi hyvin varovasti toisen paperiin. Myöhemmin pari sanoikin, että oli jännittävää maalata toisen työhön, mutta heitä ei harmittanut vaikka toinen maalasi omaan työhön. Itsenäisessä musiikkimaalauksessa oli havaittavissa pientä väsymistä ja matkimista, varsinkin Alisan ja Violan (serkukset) kohdalla. Silmät kiinni -maalauksen tuntui olevan hauskaa ja kaikki näyttivät pitävän siitä. Muutamat lapsista olivat sen tuntuisia kuin silmien kiinni pitäminen olisi ollut vaikeaa ja monet sanoivatkin työskentelyn jälkeen, että se tuntui aluksi vaikealta, mutta se oli mukavaa. Silmät kiinni piirtämisessä parit työskentelivät

itsenäisesti, koska eivät nähneet toistensa töitä ja jokainen näytti keskittyvän omaan teokseen ja nauttivan musiikista. Liidut liikkuvat lähes kaikilla ajoittain musiikin rytmin mukaan.

”Tämä maalaus on kuin pelkää musiikkia” - Raisa 8v.

Arvostuskierroksella ryhmä osasi kehua toisia mielestäni yllättävän luontevasti, eikä kenellekään tuottanut suuria vaikeuksia löytää toisen työstä jotain hyvää sanottavaa. Pajakerhon muuttuminen väliaikaisesti Kohtaamistaiteen ryhmäksi tuntui herättävän hämmennystä, mutta lapset näyttivät hyväksyvän tilanteen nopeasti ja asennoituvan mielenkiinnolla uuteen tilanteeseen. Säännöt ja nimen keksiminen mielestäni auttoivat Kohtaamistaiteen toimintaan sopeutumiseen ja sitoutumiseen. Tunnekartalla lapsilla oli aluksi hymy kuvia, yksi totinen. Toiminnan lopuksi ilmekuvat vaihtuivat hymystä kysymysmerkkiin, hymystä totiseen, totisesta hymyyn ja yksi hymy kuva pysyi samana.

Toinen toimintakerta 13.9 2010

Tavoitteena oli tarkastella ja tukea ryhmän jäsenten liittymistä ja kiinnittymistä ryhmään. Miten ryhmäläiset kokevat paikkansa ryhmässä, luottavatko he toisiinsa ryhmäläisiin ja uskaltavatko he olla rohkeasti sellaisia kuin ovat? Pienen asian piirtäminen isoksi ja uuden välineen (hiili) käyttö ja sen ominaisuuksiin tutustuminen oli osatavoitteena itseään kuvaavan luontomateriaalin löytämisen ja perustelun ohella. Tarkoituksena oli hahmottaa omaa olemusta ja rakentaa minäkuvaa.

Viritys

Alkupiirissä teimme aluksi nimikierroksen ja kertasimme ryhmän säännöt, jotka lapset lukivat kukin vuorollaan. Päätimme ryhmän nimen: ”Marjun Timantit”. Seuraavaksi kuuntelimme pienen hetken musiikkia ja valitsimme omaan mielialaan sekä musiikkiin sopivan värisen muovailuvahan. Musiikin soidessa annoimme käsien liikkua ja muovata vapaasti muovailuvahaa ilman tietoista muotoilua. Tarkoituksena oli tunnustella ja tutkia vahan olemusta ja seurata käsien liikkeitä. Lisäksi asetimme muovailuvahat keskellä olevalle pahville haluamallamme tavalla suhteessa toisiin ryhmäläisiin. Ryhmän tiivistämisen takia muodostimme vielä niin kutsutun ”Kyllipiirin” eli kerroimme yhteisen sadun samalla kuvittaen sen vesiväreillä isolle paperille. (Liite 4)

Taidetyöskentely

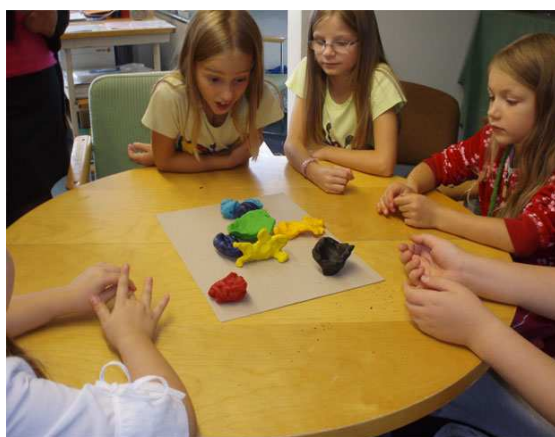
Taidetyöskentelyn aiheena oli tehdä pienestä iso hiilen ja askartelumaalin keinoilla. Aluksi lapset valitsivat pienen luontomateriaalin, joka kuvasti jollain tavalla itseä. Seuraavaksi lap-

set piirsivät hiilellä kyseisen esineen isolle paperille koko paperin kokoiseksi. Lapset kokeilivat erilaisia tekniikoita hiilellä piirtämisessä. Kun esine oli piirretty, jokainen valitsi kaksi kuvaan haluamaansa ja esinettä kuvastavaa väriä. Väriä lisättiin taustaan tai kuvaan sitä korostavalla tavalla.

Arvostus

Arvostuskierroksella kerroimme miksi valitsimme juuri kyseisen luontomateriaalin ja mitä se kertoi minusta? Keskustelimme vapaasti työskentelystä ja keskityimme kuuntelemaan mitä toinen kertoi. Lopuksi sai halutessaan muovailuvahan muotoa ja paikkaa vaihtaa. Puhuimme vielä ryhmän nimestä ja omasta mielialastamme. Tunnekarttaan lapset laittoivat tunteitaan kuvastavan ilmeen ennen ja jälkeen toiminnan.

Ympäristö, jossa lapsi elää on aina mukana lapsen kuvallisissa töissä. Kuvan tekeminen pohjautuu lapsen vastaanottamiin havaintoihin eri aistien kautta ympäristöstään ja havaintojen yhdistämiseen. Pystymme käsittelemään maailmaa sitä paremmin mitä tarkempia havaintoja teemme ympäristöstämme. Itsetietoisuutemme, kritiikki ja arvostukset kasvavat. Lapsen aistihavainnot ympäristöstä ovat usein hajanaisia ja sattumanvaraisia, siksi aikuinen onkin tärkeä välittäjä ympäristön ja lapsen välillä. Luonto tarjoaa hyvän kokemus- ja aistihavaintojen harjoituskentän. (Hakkola ym.1991: 138,139.)

Kuva 3: Ryhmäytymistä

Kuva 4: Hiilityö- pienestä iso

Havainnointia ja pohdintaa 13.9:

Lapset tuntuivat edellisen kerran musiikkimaalauksen vaikutuksesta suhtautuvan luontevasti ajatukseen mieltä väri musiikista. Näytti siltä, että kaikki vaivattomasti löysivät muovailuvahan värin ja muotoilivat sitä musiikin tahtiin. Heille ei tuntunut olevan ongelmaa siinä, ettei muovailuvahasta tehty mitään esittäviä hahmoja. Muovailuvahojen asettelussa havaitsin pienoista arastelua ja näytti siltä, että varottiin asettamasta omaa palaa toiseen kiinni. Tuntui,

että toisen muoviluvahapalan päälle ei omaa palaa missään tapauksessa olisi voitu laittaa. Erillisyyks ja se, että lapset olivat niin tarkkoja siitä, etteivät häiritse muita ryhmäläisiä, voi johtua heidän pajakerhossa tottumaansa itsenäiseen työskentelytapaan. Lapset tiedostivat tarkasti oman tilan rajat. ”Kyllipiiri” oli mielestäni suosittu ja pidetty. Monet lapset sanoivat: ”Uusi kierros ja tämä on kivaa!” Jotkut lapsista näyttivät arastelevan toisia ja seuraavan tarkasti miten toiset suhtautuivat tekemiseen. Tuntui siltä, että toisten tarkkailu häiritsi heidän kohdallaan satuun eläytymistä. Muutamat pääsivät mielestäni hyvin satuun mukaan ja varsinkin Raisa innostui kertomaan tarinaa ja kokosi sitä hienosti yhteen jatkamalla juonen kulkua ja antamalla mielikuvituksen lentää.

Luontomateriaalin valinta ja siitä kertominen näytti sujuvan erittäin hienosti ja vaivattoman oloisesti. Lapset osasivat perustella avoimesti valintansa ja kertoa mikä esineessä kuvasi itseä. Hiilen käsittely ja pienen isoksi luominen tuntui onnistuvan kaikilta, eikä kukaan näyttänyt ahdistuvan isosta paperista ja uudesta sotkevasta materiaalista.

Arvostuskierroksella lapset näyttivät olevan iloisia ja muoviluvahat muuttivat vähän muotoaan sekä siirtyivät hiukan lähemmäksi toisiaan, jotkut jopa hieman koskettivat toisiaan. Tunnekarttaan lapset suhtautuvat mielestäni luontevasti, koska kaikki löysivät nopeasti ilme-kuvan, jonka halusivat laittaa kartalle.

Kolmas toimintakerta 20.9.2010

Tavoitteena kolmannella kerralla oli kokeilla omia ja muiden rajoja. Missä vaiheessa toisen alueelle meneminen ahdistaa, milloin ärsyttää kun toinen tulee omalle alueelle ja voinko ilmaista tuntemukseni. Luottamuksen ja rohkeuden löytäminen, toisen kunnioitus, mutta oman paikan tiedostaminen ja arvostaminen olivat taidetyöskentelyn tavoitteena. Osatavoitteina oli oppia mitä on; yhdessä tekeminen, itsestä antaminen, jakaminen sekä oman panoksen antaminen yhteiseen tulokseen.

Viritys

Alkupiirissä kävimme ryhmän säännöt vielä kerran läpi, koska Matti oli kaksi ensimmäistä kertaa pois ja tuli vasta nyt ryhmään mukaan. Jokainen lapsi luki yhden säännön ja kysyimme Matilta pitäisikö sääntöihin lisätä jotain. Hänen mielestään säännöt olivat riittävät. Kerroimme myös ryhmän nimen ja kertosimme vielä mitä Kohtaamistaide on. Seuraavaksi nalle kiersi piirissä ja jokainen kertoi omaa tunnetta kuvastavan adjektiivin. Tunnekartan ja oman mielialan sanoittamisen kautta erilaisin tavoin, lapsi oppii tunnistamaan sekä ilmaisemaan omia tunteitaan ja tunnelmiaan.

Taidetyöskentely

Taidetyöskentelynä vuorossa oli tehdä kuvasta tarina. Jokainen lapsi valitsi yhden valmiin kuvan ja perusteli mikä kuvassa kertoi jotain hänestä tai miten kuva ilmensi omaa tunnetilaa. Seuraavaksi lapset etsivät kuvista kaksi selkeästi erottuvaa väriä kartonkiin revityn kurkistuseiän avulla ja etsivät ryhmän siten, että kolme yhteen sopivaa kuvaa muodostivat ryhmän. Jokainen ryhmä valitsi aiemmin valitut värit ja yhden ison paperin, johon kuvista maalattiin yhteinen kuva. Ryhmä keksi myös kuvasta yhteisen tarinan, jonka he kertoivat muille ja toiset sanoivat jonkun hyvän asian ryhmän työstä, tarinasta. Tarkoituksena oli maalata yhdessä kuva niin, että uskaltautui jatkamaan toisen aloittamaa, käyttää koko paperia, vaihtaa paikkaa sekä mennä niin sanotusti toisen alueelle. Ryhmämaalauksen jälkeen harjoiteltiin lisää yhteisen kuvan maalaamista pareittain. Musiikin soidessa lapset maalasivat paperille musiikkia yhdessä tutkien tunteitaan; miltä minusta tuntuu, kun toinen tulee omalle alueelle ja kun itse menen toisen alueelle?

Arvostus

Arvostuskierroksella nallepiirissä mietimme oloamme taidetyöskentelyn jälkeen - oliko tunteita kuvaava adjektiivi muuttunut, miksi ja mikä uusi adjektiivi on? Toisella kierroksella heitimme nallen jollekin ryhmän jäsenelle ja muistelimme mitä hän oli sanonut mielialastaan. Tunnekarttaan lapset laittoivat kuvat ennen ja jälkeen toiminnan.

Kuva 5: Värien iloa

Kuva 6: Yhteinen kuva ja tarina

Havainnointia ja pohdintaa 20.9

Matti tuntui tuovan vähän vauhtia ryhmään. Hän näytti iloitsevan pari-, ryhmämaalauksesta ja heittäytyvän työskentelyyn. Tunteista Mattin tuntui olevan hieman vaikea puhua ja usein vastaus olikin: ”En mä tiedä”. Pienen rohkaisun jälkeen hän kuitenkin osasi sanoittaa muutamia tunteitaan. Yhteisen kuvan maalaaminen näytti olevan hankalaa aluksi. Kun lapset saivat lisää ohjeita ja rohkaisua työskentelyn aikana, he näyttivät innostuvan kokeilemaan toisen alueelle menoa ja paikan vaihtoa. Raisa sanoi, että tuntui vähän ärsyttävältä, kun toinen tuli omalle alueelle. Viola kertoi, että tuntuu siltä kuin sotkisi toisen työtä, kun maalaa toisen alueella, mutta ei ahdistaa yhtään vaikka toinen maalaakin hänen alueelleen. Pojat kertoivat, että ei haittaa, vaikka toinen maalaa omalle alueelle, eikä ole vaikeaa, että itse maalaa toisen alueelle. Pekka ja Matti näyttivät nauttivan ja heittäytyvän väreihin ja musiikkiin. Olinkin kirjoittanut hankepäiväkirjaani:

” Värien iloa ja paljon naurua!”

Nallepiirissä kaikki lapset mielestäni yrittivät hienosti sanoittaa tunteitaan ja tunnelmiaan - ja onnistuivatkin siinä hyvin. Kaikki saivat sanottua jotain omasta mielialastaan. Lapset antoivat toisilleen aikaa pohtiessaan vastauksiaan. Ryhmäläiset näyttivät kunnioittavan jokaisen oikeutta miettiä rauhassa. Arvostuskierroksella kaikki tuntuivat ymmärtävän, ettei toista arvostella ja mielestäni he sanoivat kaikki kauniisti huomioitaan toisen työstä.

Tunnekartalla ilmekuvat vaihtelivat mielenkiintoisesti ja lapset tuntuivat pitävän kartasta. Kaikki löysivät ilmekuvan suhteellisen nopeasti ja pitivät tunnekarttaa jo automaattisena toimintana. Viola laittoi karttaan paljon kysymysmerkkejä ja mietinkin, että oliko toiminta saanut tytön tunteet liikkeelle ja se hämmensi häntä?

Lasten kanssa toimiessa tuntuu olevan järkevää kysyä kommentit heti työn jälkeen, koska silloin työ on hyvin muistissa ja heistä tuntuu luontevammalta sanoa palaute heti mieluummin kuin lopuksi. Toiminta näyttää jäsentyvän niin, että arvostusta käydään läpi työskentelyn lomassa ja arvostuskierroksella kerrataan ja keskitytään oman olon sanoittamiseen.

Neljäs toimintakerta 27.9.2010

Tavoitteena oli oman tunteen tunnistamista, tunteiden herättelyä vaikealta tuntuvan tehtävän avulla, oman mielialan sanoittamista ja lupaa tuntea negatiivisiakin tunteita. Ryhmän kiinnittyminen ja sen jäsenten turvallisuus sekä palautteen anto ja tunteen ilmaisu (värein, muodoin, ilmein ja elein) olivat myös tavoitteena puolivälissä toiminta jaksoa.

Viritys

Alkupiirissä jaoimme ensin kysymyslomakkeet lapsille puoliväliarviointia varten. (Kysymyslomakkeissa oli kysymyksiä siitä miten lapset kokevat ryhmän. Millainen minä olen ryhmässä ja mitä minä haluan siltä? Millainen minä olen ja millainen haluaisin olla? Jokaisen kysymyksen alla oli vaihtoehtoja, joista lapset rastittivat sopivat kohdat.) Seuraavaksi tarkastelimme tunteitamme ja ryhmän jäsenten kiinnittymistä toisiinsa kartonkipalojen avulla. Valitsimme ja muotoilimme repimällä sen värisen kartonkipalan, jonka halusimme. Kartonkipalat asetimme yhteiselle valkoiselle paperille niin, miten kukin kokee oman paikkansa ja asemansa ryhmässä. Missä minä olen suhteessa toisiin ja mikä väri kuvastaa minua?

Taidetyöskentely

Taideosiossa vuorossa oli saven muotoilua parityönä. Ensin lapset tutkivat rauhassa saven olemusta, tunnustelemalla ja haistelemalla työstäessään eli pehmittäessään savea. Parit valikoituvat numerojaon kautta, joten vakinaiset parit erottuivat. Tarkoituksena oli, että lapset työskentelivät vieraamman parin kanssa välillä, jolloin he oppivat kommunikoimaan uudella tavalla ja ylittämään mukavuuskynnystään. Rauhallisen klassisen musiikin soidessa taustalla jokainen muotoili savea haluamaansa muotoon. Ei puhuttu. Noin kymmenen minuutin kuluttua pari vaihtoi savipalansa toisen kanssa ja jatkoi muotoilua. Taas hetken kuluttua vaihdettiin takaisin. Vaihtoja tehtiin muutama kierros. Lopuksi pari asetti muotoilemansa savipalat valitsemalleen paperille yhteisteokseksi ja antoi teokselleen nimen. Halutessaan pari sai myös keksiä yhdessä tarinan teoksestaan.

Arvostus

Arvostuskierroksella kävimme savityöt läpi niin, että toiset sanoivat ensin hyviä asioita ja kommenttejaan kunkin parin työstä, jonka jälkeen parit itse kertoivat työskentelystään ja yhteisteoksestaan. Seuraavaksi katselimme alkupiirissä tekemäämme kartonkipalapaperia ja jokainen sai halutessaan muuttaa omaa paikkaa paperilla. Lopuksi teimme vielä palautekierroksen, jossa lapset esittivät toiveita ja mielipiteitä toiminnasta. Tunnekartta täytettiin ennen ja jälkeen toimintakerran.

Kolmiulotteisella tekemisellä (Savi) lapsen on mahdollista käsitellä ja tavoittaa erilaisia asioita kuin kuvan tekemisellä. Se edustaa toisenlaista muotoon ja tilaan liittyvää hahmotustapaa, jossa lapsi antaa itsessään muodottomalle aineelle muodon. Muotoilutyöskentelyä voi rikastuttaa antamalla lapsille aiheita ja sisältöä, jolloin töistä tulee monimuotoisia sekä ilmeikkäitä. (Hakkola ym.1991:108,11.)

Kuva 7: Parityö savesta

Havainnointia ja pohdintaa 27.9

Väliarvioinnin ja tavoitteiden tarkastamisen takia varasin aikaa palautteen keräämiseen lapsilta kirjallisesti ja sanallisesti. Lapset antoivatkin sitä yllättävän hyvin. Näytti siltä alkupiirin kartonginpalastenkin avulla, että ryhmä olisi lähentynyt ja kiinteytynyt. Kartonginpalat olivat enemmän kosketuksissa toisiinsa kuin muovailuvahat toisella kerralla. Myöhemmin aloittanut Matti toi mielestäni pirteyttä ja liikettä ryhmään. Hän tuntui saavan muut ryhmäläiset jotenkin ”hereille”, koska ryhmä oli mielestäni eloisampi ja mielipiteitä sanottiin rohkeammin kuin ennen. Matti myös otti rohkeasti kontaktia toisiin, varsinkin toiseen ryhmän poikaan Pekkaan. Esimerkki tuntui rohkaisevan muitakin ryhmäläisiä samaan.

Savi elementtinä tuntui olevan mieluinen kaikille ryhmäläisille. Näytti siltä, että saven puristelu ja muotoilu oli mukavaa. Parien sekoittaminen näytti olevan joillekin lapsille vähän epämiellyttävää ja työskentely ei tuntunut olevan yhtä avointa ja vapaata kuin tutun parin kanssa. Myös savipalan vaihtaminen kesken kaiken näytti herättävän ärtymystä. Toisen aloittaman muotoilun kunnioittaminen näytti olevan erityisen vaikeaa ja lisäohjeiden jälkeen, se onnistui paremmin. Muutaman lapsen kasvot näyttivät ilmaisevan turhautumista, sopeutumisen vaikeutta, ärtymystä ja hämmennystä. Ilmeissä huomasin selvästi esimerkiksi suupielten alaspäin painumista ja kulmien kurtistelua. Huomasin, että parityöskentely ilman puhetta toi lisää jännitettä ja tuntui häiritsevän lapsia. Lapsia mielestäni selvästi mietitytti mitä toisen työn kunnioittaminen tarkoittaa ja miten paljon voi muuttaa toisen aloittamaa työtä. Myös turhautuminen siitä, että toinen muuttaa sen mitä itse oli aikonut tehdä, näytti herättävän ajatuksia. Lapset sanoivatkin, että ärsytti, eikä ollut mukavaa, kun toinen muutti sen mitä itse halusi tehdä. Toisaalta lapsista oli myös vaikeaa muotoilla toisen työtä.

” On pelottavaa, kun tuntuu siltä että pilaa toisen työn” - Viola 8v.

” On vaikeaa tehdä, kun toinen muuttaa työtä koko ajan” - Pekka 10v.

Lapset kertoivat, että sitten oli helpottavaa, kun sai puhua parin kanssa ja keksiä yhdessä nimi ja tarina. Huomasin itsekkin, miten ilmapiiri vapautui, kun annoin luvan puhumiseen ja savipalojen asetteluun yhteiseksi teokseksi. Mietin olisiko tunteiden herääminen työskentelyn aikana vaikuttanut siihen, että palautekierros lähti spontaanisti lasten puolelta. Näytti siltä, että tunteiden ilmaisu ja rohkeus sanomiseen otti aimo askeleen eteenpäin. Viola sanoi myös, että on raskasta kun puhutaan niin paljon tunteista ja, että pitää miettiä omaa mielialaansa. Raisa sanoi, että haluaisi tehdä enemmän yksin ja ettei ole kivaa kun koko ajan tehdään toisten kanssa.

Arvostuskierroksella tuntui siltä, että lapset olivat väsyneitä, mutta kuitenkin tyytyväisiä teoksiinsa. He näyttivät ilmaisevan tunteitaan ja mielipiteitään rohkeasti, arastelematta. Kaikki parit kertoivat mielestäni tyytyväisinä teoksestaan ja minusta näytti siltä, että toisten mukavat kommentit haihduttivat työskentelyn aikana syntyneitä tunnemyrskyä ja kaikki iloitsivat töistään. Lopuksi puhuimme lasten kesken myös siitä, että yksi ryhmäläinen oli ilmoittanut lopettavansa. Tyttöjä näytti harmittavan asia kovasti ja he sanoivat toivovansa, ettei hän olisi lopettanut. Jäin ohjaajana miettimään, että oliko ryhmässä lopettaneelle tytölle uusi toimintatapa liian jännittävä ja tunteiden miettiminen pelottavaa.

Näytti siltä, että lapset käyttivät tunnekarttaa rohkeasti, kyseenalaistamatta sitä. Tällä kerralla kysymysmerkkejä ja totisia ilmeitä tuli toiminnan lopuksi muutama ja Matti laittoi suurilmeen. Minusta poika ei näyttänyt lähtiessään surulliselta, mutta uskon että hän tunnisti jonkun tunteen itsessään ja toi sen sitten ilmeenä näkyväksi tunnekarttaan.

Viides toimintakerta 4.10.2010

Tavoitteena tällä kerralla oli keskittyminen toisen kuuntelemiseen ja omien aistien kautta syntyneiden mielikuvien näkyväksi tekeminen (esimerkiksi tuoksun ja maun ilmentäminen värin avulla). Tavoitteena oli myös esineen muodon hahmottaminen ja sen piirtäminen eri tavalla kuin tavallisesti. Uudella tavalla tekeminen voi tuntua vaikealta ja aiheuttaa jopa pientä stressiä. Pienen paineen sietokyky olikin yksi tämän kerran taidetyöskentelyn tärkeimmistä tavoitteista.

Viritys

Alkupiirissä valitsimme parit ja jokainen pari sai yhden hierontapallon. Parista toinen hieroi pallolla toisen hartioita, samalla kertoen kuulumisia ja päivän tapahtumia. Toinen keskittyi

kuuntelemiseen. Pienen hetken päästä pari vaihtoi paikkoja ja toinen sai kertoa puolestaan omat kuulumisensa. Seuraavaksi jokainen pari kertoi muutamia asioita muille siitä mitä oli kuullut ja mitä muisti toisen puheesta.

Taidetyöskentely

Taidetyöskentelyn aiheena oli tällä kerralla Kohtaamistaiteen moniaistinen klassikkotyö, jossa hedelmän piirtäminen aloitetaan sisältä ulospäin. Mallina voi olla omena tai joku muu valittu hedelmä. Työskentelyssä käytetään voimakkaasti hyväksi aistikokemusta ja sen ilmentämistä näkyvään muotoon. Työ aloitetaan haistamalla ja maistamalla valittua hedelmää (omena), jonka jälkeen tuoksulle ja maulle valitaan niitä kuvaavat väriliidut. Pastelliliitu on käyttökelpoinen väline tähän työhön, koska sitä voi hyvin levittää sormin ja siten saadaan tunneaistikin käyttöön. Aloitetaan omenan piirtäminen sisimmästä osasta eli siemenkodasta ja laajennetaan omenaa värittäen sitä kohti ulkokuorta. Seuraavaksi valitaan vielä yksi tai kaksi kuoren väristä liitua ja viimeistellään työ malliomenan mukaiseksi. Kun omena on valmis, se leikataan irti paperista, liimataan halutun väriselle taustapaperille sekä sommitellaan erimuotoisten ja väristen kartonkipalojen kanssa yhtenäiseksi taideteokseksi. Lopuksi asetetaan teokset kauniisti esille.

Arvostus

Arvostuskierroksella pidimme ”taidehuutokaupan”, jossa jokainen sai ostaa haluamansa taideteoksen. Ostaja perusteli valintansa kertomalla vähintään kaksi hyvää asiaa kyseisestä teoksesta ja taideteoksen tekijä kertoi puolestaan ajatuksiaan työskentelystä ja sommittelusta. Lopuksi teimme kierroksen, jossa jokainen sanoi oikealla puolella istuvasta jotain hyvää. Tunnekarttaan kiinnitettiin ilmekuvat toimintaa ennen ja sen jälkeen.

Sommittelu tarkoittaa kuvan rakenteen ja koristelun eli kuvakokonaisuuden järjestämistä ja luomista. Sommittelun osatekijöitä ovat kaikki kuvassa olevat tilavaikutelmat, rytmi, jännitteet ja liike, jotka muodostuvat väreistä, muodoista ja viivoista. Näiden kaikkien osatekijöiden vuorovaikutuksen ja yhteyden luoma kuvakokonaisuus on enemmän kuin yksittäiset osat. Sommitteluun vaikuttaa se mitä vaikutelmaa haetaan ja mitä kuvataan. Materiaalit ja erikoiset, -muotoiset kuvapinnat ja kuvamateriaalit painottavat eri asioita sommittelussa. Lapsen sommittelu on usein aikuisen mielestä tuoretta, rohkeaa ja ennakkoluulotonta. Lapsi pyrkii käyttämään koko kuvapinnan eivätkä tunne aikuisen tavoin sen lainalaisuuksia. Lapselle on mahdollista se, mikä aikuiselle on mahdotonta, hän ei sommittele kuvaa koko ajan samasta visuaalisesta näkökulmasta. Koulun alkamisen aikoihin lapsen omaleimaisuus sommittelussa vähenee, joka todennäköisesti johtuu lapsen realiteetin tajun kasvusta. Lapsi alkaa ymmärtää

mikä on mahdollista ja pyrkii tekemään ”oikeanlaisia” kuvia, noudattaa käsityksiään siitä mihin asiat tulee kuvaan sijoittaa.(Hakkola ym.1991: 120- 122.)

Kuva 8: Klassikko- omena

Havainnointia ja pohdintaa 4.10

Aloituspöytä ja toisen keskittynyt kuunteleminen näytti olevan yllättävän vaikeaa. Tuntui, että muutamat lapset eivät millään saaneet kerrottua päivästä ja omista tunteistaan. Huomasin myös, että toisen puheen muistaminen tuotti vaikeuksia. Kiinnitin myös huomiota, että Pekka, joka yleensä näytti iloiselta ja reippaalta, pahoitti mieltään kovin siitä, ettei muistanut heti mitä pari oli kertonut. Pojan ilme näytti siltä, kuin hän olisi ollut puskauttamassa itkuun ja hänellä oli kyynelitä silmissä. Keskustelimme toiminnan jälkeen ohjajien kanssa siitä, että lapsilla voi olla paljonkin murheita ja asioita mielessään, joita he eivät osaa tai halua kertoa. Lapset voivat myös olla tiedostamatta pahan olon syytä ja sen aiheuttajaa, joten tunteiden tunnistaminen ja sanoittaminen onkin siksi hyvin tärkeää. Keskustelimme myös siitä, että olisi hyvä käydä tunnekarttaa uudelleen läpi ja vähän kysellä lasten laittamista ilmekuvien merkityksistä ja syistä.

Taidetyöskentely näytti lähes kaikilta onnistuvan sujuvasti. Lapset kuuntelivat mielestäni tarkasti ohjeita ja noudattivat niitä. Raisa ei olisi halunnut peittää värityksensä omenan sisusta ja sanoikin, että ei ollut kiva, kun se piti peittää. Haistelu ja maistelu näyttivät olevan lapsista erityisen mukavaa ja värin löytäminenkin ilmeisen helppoa. Värit löytyivät nopeasti ja vaivattoman näköisesti. Sommittelu tuntui olevan rohkeaa, vaivatonta, helppoa ja sommitte- lun idea kaikille ryhmäläisille selvää. Paperin koko tilan käyttö näytti olevan lapsille luontevaa.

Arvostuskierroksen taidehuutokauppa sujui mielestäni iloisesti ja kaikki löysivät mukavaa sanottavaa ”ostamastaan” työstä. Perustelut olivat aidon tuntuista ja minusta näytti siltä, että ryhmä oli sisäistänyt arvostuskierroksen idean. Lopuksi Alisa halusi sellaisen kierroksen piirissä, jossa sanotaan jokaiselle henkilökohtaisesti jotain hyvää. Hän perusteli kierrosta seuraavasti:

”Koska täällä on niin kivaa ja te kaikki olette ihania” - Alisa 7v

Kierros näytti ilahduttavan kaikkia. Raisa mietti kauan eikä saanut sanottua mitään vuorollaan ja minusta tuntui että hän oli omissa mietteissään koko toiminnan ajan. Tyttö laittoi kuitenkin tunnekarttaan hymykuvan lähtiessään, joten uskon, että hän nautti taidetyöskentelystä. Raisa tuntui olevan keskittynyt ja hänellä oli tyytyväinen ilme työskentelyn aikana.

Tunnekartan lapset näyttivät täyttävän automaattisesti. Tuntui, että ilmekuvien merkitykset voisi kerrata ja kiinnittää huomiota enemmän siihen, että jokainen tutkistelee omaa tunnetilaansa, eikä matki toista. Pekka, joka näytti alussa olevan todella pahalla mielellä, laittoi ilmekuvaksi kuitenkin hymyilmeen. Jäimme ohjaajien kanssa miettimään tunnistaako hän kaikkia tunteitaan ja antaako hän itselleen lupaa tuntea muun muassa pettymystä tai surua.

Kuudes toimintakerta 11.10

Tavoitteena oli moniaistisesti värien avulla saada iloa, onnistumisen kokemusta ja tekemisen riemua. Kannustaa lapsia rohkeisiin ja rajoja rikkoviin ratkaisuihin värivalinnoissa ja muodoissa. Vuorovaikutus, yhdessä tekemisestä nauttiminen ja arvostus (hyvien asioiden sanominen omista ja toisten töistä) olivat osatavoitteena omien tunteiden, olojen tunnistamisen ja ilmaisemisen ohella.

Viritys

Alkupiirissä käsitteimme aluksi tunnekarttaa ja laitoimme ilmekuvat tällä kerralla hieman eri tavalla; jokainen lapsi valitsi omaa mielialaansa kuvaavan ilmeen erikseen näyttämättä muille ja antoi sen ohjaajalle. Seuraavaksi laitoimme tunnekartan ilmekuvat paikoilleen ja jokainen perusteli valintansa. Lopuksi kaikki saivat vuorollaan heittää nallen jollekin piirissä olevalle ja kysyä häneltä vapaasti minkä tahansa kysymyksen.

Taidetyöskentely

Taidetyöskentelyn aiheena oli muotokuvan maalaus pareittain sormiväreillä ”Picasso- tyyliin” sekä ryhmämaalaus omasta lempipaikasta. Aluksi mietittiin kaikki yhdessä mitä Picasso- tyyli oikein tarkoittaa värien käytön ja muotojen suhteen sekä millaisia muotokuvia Picasso on

maalannut. Parit valittiin niin, että aina vastakkain piirissä istuvat muodostivat parin. Pari valitsi rauhallisen työskentelypaikan ja kolme eri väriä. Toinen oli ensin mallina kun toinen maalasi ja malli otti halutessaan jonkin hauskan ilmeen. Sitten pari vaihtoi paikkaa. Seuraavaksi lapset valitsivat itselleen rauhallisen paikan ja kuuntelivat vähän aikaa rentouttavaa, kaunista musiikkia. Musiikin aikana lähdettiin mielikuvamatkalle omaan lempipaikkaan ja levättiin siellä hetki. Musiikin vaiettua jokainen maalasi lempipaikkansa yhteiselle isolle paperille kahdella sitä kuvaavalla värillä. Pienen hetken kuluttua lapset siirtyivät jatkamaan maalaamista toisen paikalla. Kun koko kierros oli käyty läpi, palasi lopuksi jokainen vielä omalle paikalleen.

Arvostus

Arvostuskierroksella parit istuivat vierekkäin. Kierroksella aina parista ensin mallina ollut sanoi kaksi hyvää asiaa muotokuvastaan, jonka jälkeen tekijä sanoi kaksi hyvää asiaa omasta työstään. Kun olimme käyneet kaikki Picasso- muotokuvat läpi, keskustelimme vielä ryhmämaalaamisen herättämistä tunteista. Tunnekarttaan lapset valitsivat taas kuvan erikseen ohjaajalle, niin etteivät toiset vaikuttaneet valintaan.

Mielikuvat ovat vertauskuvia eli symboleita ihmisen suhteesta maailmaan. Ne ovat aikaan ja paikkaan sitoutumattomia mielissämme virtaavia luonteeltaan käsitteellisiä kuvia. Se miten mielikuvat muodostuvat havainnointimme aikana jakaa ne kahteen osaan: havaintomielikuviin, jotka joku aistikokemus synnyttää tai muistikuviin, jotka suuntautuvat menneisyyteen. Muistikuvan voi suunnata myös tulevaisuuteen. Molemmat mielikuvat ovat aivojemme tuotetta ja ne vaikuttavat ihmisen hermostoon. Esimerkiksi onnelliset mielikuvat vaikuttavat rauhoittavasti ja surulliset jähmettävästi. Mielikuvaharjoituksia käytetään terveyden edistämisessä hoito- ja kuntoutustyössä ja muun muassa urheiluvalmennuksessa. (Hyypä. 1997: 60- 63.)

Kuva 9: Ryhmän yhteisteos

Kuva 10: "Picassot"

Havainnot ja pohdintaa 11.10

Lasten ilmekuvien valitsemiseen tunnekartalle näytti havaintojen mukaan vaikuttavan toisten valinnat ja mielipiteet. Päätimme työparieni kanssa kokeilla vaihtoehtoa, jossa lapsi valitsee ilmekuvan rauhassa ja erikseen, näyttämättä sitä heti muille. Vaihtoehto näytti toimivan ja kaikki tekivät omat valinnat. Kun kävimme perusteluja läpi, muutamat osasivat kertoa syyn valitsemaansa ilmekuvaan, mutta jotkut eivät tieneet miten tunnistaa tunteita ja ilmaista niitä. Toisaalta mietimme ohjaajien kesken, että kysymysmerkkikuva ilmentää hyvin juuri sitä, ettei tiedä. Halusimme kuitenkin vielä yrittää auttaa lapsia löytämään tarkemmin oma tunne tai mielialaa kuvaava ilmekuva sekä sanoittamaan se, joten päätimme käydä seuraavalla kerralla lasten kanssa läpi erilaisia tunteita (esimerkiksi: suru, ilo, hämmennys, pelko) ja miettiä yhdessä millaisia ne ovat ja mitä ominaisuuksia niihin kuuluu.

Se, että ikävältäkin tuntuvia tunteita saa tuntea ja ilmaista näytti olevan Pekalle erityisen vaikeaa. Kun alkupiirissä erikseen valittu tunne perusteltiin, poika osasi kertoa, ettei nyt ole niin surullinen mieliala. Kuitenkin, vaikka hän oli valinnut totisen ilmeen ohjaajalle erikseen, hän halusi ehdottomasti ryhmän kuullen vakuuttaa, että hänen valintansa oli ollut hymykuva. Monet laittoivat kysymysmerkin kuvastamaan sitä, ettei vain tiedä mikä oma tunnetila on. Matti kertoi, että hän halusi jo pajakerhon alkavan ja oli selvästi pahoillaan ettei saa vain askarrella. Poika kuitenkin näytti viihtyvän hyvin, kun pääsi tekemisen alkuun. Jäin miettimään, että vaikuttaisiko Matin sitoutumiseen se, että hän tuli vähän myöhemmin mukaan ryhmään.

Taidetyöskentely ja varsinkin Picasso- muotokuva tuntui olevan hauska. Lapset hymyilivät, Alisa näytti olevan erityisen iloinen ja nauttivan työskentelystä. Hän kikatteli ja nauroi paljon. Kaikki olivat mielestäni keskittyneitä ja kiinnostuneita maalaamiseen. He eivät touhunneet muuta ja maalasivat hymyillen, hyväntuulisesti muotokuvia. Lapset näyttivät rohkenevan iloisesti tarttua erikoisiin muotoihin, eivätkä pelänneet käyttää erikoisia värejä. Teokset olivat hauskoja. Ryhmämaalauksessa tuntui siltä, että lasten tunnetilat muuttuivat ja tuntemuksia oli paljon. Oli hienoa katsoa, miten paljon ryhmä mielestäni oli kiinteytynyt ja luottamus oli lisääntynyt selvästi. Kaikki näyttivät uskaltavan ottaa omaa tilaa ja heittäytyä tekemiseen. Myös ne, jotka halusivat enemmän yksilötöitä ja omaa tilaa ilmaisivat sen rohkeasti. Näytti siltä, että lapset nauttivat rauhoittumishetkestä ja kauniista musiikista. He olivat levollisen ja tyytyväisen oloisia, omassa rauhassaan. Lempipaikan värien löytäminen sujui mielestäni helposti ja sujuvasti. Paikanvaihto työskentelyn aikana näytti olevan jo lapsille tuttua. Kun ryhmä villiintyi lopussa värien ja maalaamisen riemuun, lempipaikat peittyivät värien iloiseen sekamelskaan yhdeksi isoksi yhteiseksi teokseksi. Lähes kaikki näyttivät nauttivan sormivärien koostumuksesta ja heittäytymistä, mutta muutama tuntui hieman pahastuvan lempipaikkojen muuttumisesta ja peittymisestä. Pekka, joka oli alussa mielestäni hyvin varovainen ja toisia

huomioiva, näytti riehaantuvan ja ottavan nyt puolestaan rohkeasti tilaa ja tulevan toisten alueelle.

Arvostuskierroksella lapset osasivat hienosti kertoa hyviä asioita omista ja muiden töistä. Vastaukset tulivat nopeasti ja vaivattoman tuntuisesti, kaikki hymyilivät ja näyttivät olevan tyytyväisiä muutokuviiin. Ryhmätyöstä lapset sanoivat tuntemuksiaan rohkeasti ja avoimesti.

”Ensin tuntui pahalta kun lempipaikka peittyi, mutta ei se sitten haitannut, väreillä leikkiminen oli kivaa!” - Viola 8v.

” Ei ollut oikein kivaa, kun oma paikka peittyi” - Raisa 8v.

Seitsemäs toimintakerta 18.10

Tavoitteena toiseksi viimeisellä kerralla oli alkaa asennoitumaan Kohtaamistaitteen toiminnan loppumiseen ja selvittää mitä tuntemuksia se herättää sekä oppia tarkemmin tuntemaan omien mielialojen syitä. Mitä tunteita herää erilaisissa tilanteissa ja mitä jokin tietty tunnetila tarkoittaa. Tavoitteena oli myös koota ajatuksia koko jakson taidetyöskentelystä ja miettiä mikä tunne siitä on päällimmäisenä.

Viritys

Alkupiirissä keskityimme tunteiden tarkasteluun jaotteleamalla lapuilla olevia erilaisia tunnetiloja tunnekartan ilmekuvien mukaan. Keskustelimme mitä jokin tunne oikein tarkoittaa ja missä tilanteessa se voi ilmetä. Mietimme muun muassa sitä, että tunnetta voi ilmaista myös eri ilmeiden ja eleiden kautta. Pohdimme yhdessä vielä tunnetilojen tunnistamisen ja ilmaisun tärkeyttä.

Taidetyöskentely

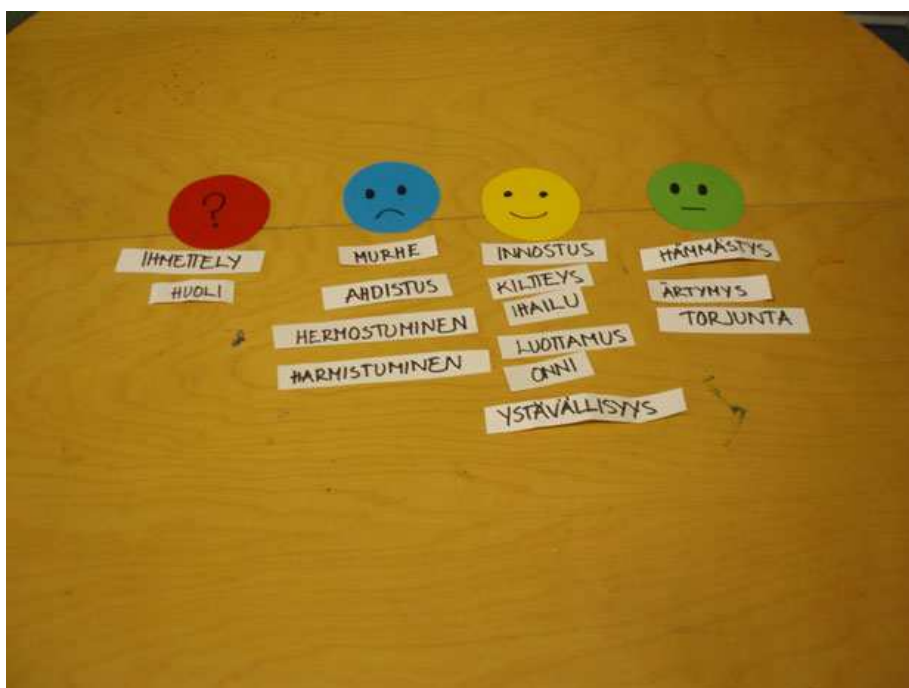
Taidetyöskentelyn aiheena oli oman kangaskassin maalaaminen tekstiiliväreillä siten, että kuva ilmentää koko jakson aikana tehtyjen tuotosten aiheuttamaa tunnetta. Ensin lapset katselivat rauhassa kaikkia jakson aikana tekemiään töitä ja muistelivat samalla mitä eri kerroilla tehtiin. Lapset miettivät millaisia tunteita heillä eri toimintakertojen ja erilaisten työskentelytapojen aikana oli sekä mikä tunne heille koko jaksosta jäi. Seuraavaksi jokainen valitsi yhdestä kolmeen väriä ja maalasi tunnetilaansa ilmentävän kuvan kangaskassiin. Tuotokset käytiin läpi niin, että kokoonnuttiin piiriin ja aina oikealla puolella oleva sanoi ensin miltä toisen kuva hänestä näytti, sitten tekijä itse kertoi millaisen tunteen/mielialan hän oli maallannut kassiinsa. Tarkoituksena oli kerätä ”kassiin” mukaan kaikki jakson aikana saadut kokemukset ja toiminnan herättämät tunteet. Lopuksi etsittiin tunteelle väri. Lapset värityivät

paperille liiduilla viisi erilaista tunnetta (viha, suru, pelko, ilo, rakkaus). Kaikki saivat käyttää yhtä tai kahta väriä aina jokaisen tunteen kohdalla ja tunnetta värittäessään antaa sille muodon jos halusivat.

Arvostus

Arvostuskierroksella keskustelimme ryhmän kesken Kohtaamistaide jakson loppumisesta ja viimeisen kerran näyttely- asioista. Heitimme niin sanotusti ”pöydälle” oman sen hetkisen tunnetilan perusteluineen. Ohjaajana kehuin lapsia innokkaasta omien tunteiden, mielialojen tutkimisesta ja tunnistamisen opettelusta sekä rohkeudesta tunteiden ilmaisemiseen. Tunnekarttaan lapset valitsivat ilme kuvan toimintaa ennen ja sen jälkeen. Ilme kuva valittiin niin, ettei sitä näytetty muille ja jokainen perusteli muutamalla sanalla valintansa ohjaajalle myös niin, etteivät toiset sitä kuulleet.

Ryhmän lopettamisessa on tärkeää, että ryhmäläiset saavat tarpeeksi aikaa niin sanottuun lopettamistyöhön. On hyvä, että ohjaaja antaa ryhmäläisille tilaisuuden tiedostaa ja sisäistää ryhmän loppuminen sekä käydä vielä läpi prosessin nostattamia tunteita. Rajojen on palveltava ryhmää loppuun saakka, ettei toimintaa lopeteta tunteiden vallassa ennen sovittua aikaa. On tärkeää, että ohjaaja auttaa ryhmää sen jäseniä suhteuttamaan omia kokemuksiaan koko ryhmän dynamiikkaan. Ryhmän lopetuksessa, kuten muissakin ryhmäprosessin vaiheissa, on oleellista, että ryhmäläiset tuntevat olonsa niin turvalliseksi, että rohkenevat viedä vielä viimeisen vaiheen päätökseen. (Niemistö 2004: 190,191.)

Kuva 11: Tunteiden tutkiskelua

Havainnot ja pohdintaa 18.10

Tunnekartan ilmekuvien tarkempi läpikäynti osoittautui mielestäni todella tärkeäksi. Lapsia selvästi näytti auttavan erilaisten tunnetilojen (ärtymys, murhe, harmistuneisuus, huoli, ahdistus ja niin edelleen) jaottelu ilmekuvien mukaan sekä tunteiden tarkastelu muun muassa esimerkkitalanteiden avulla. Lapset tuntuivat olevan hieman eri tasoilla tunteiden jaottelun ja tunnetilojen hahmottamisen suhteen. Tässä kohden mielestäni ikäerolla oli vaikutusta. Kymmenenvuotias lapsi näytti olevan kehittyneempi tunnistamaan mielialojaan ja selittämään eri tunteita kuin seitsemänvuotias. Erilaisten tunnetilojen hahmottamisessa ylipäätään oli mielestäni eroja, toiset tunteet näyttivät olevan kaikille lapsille vaikeampia ilmaista kuin toiset. Mielestäni mahtavaa oli kuitenkin se miten tosissaan kaikki ryhmäläiset keskittyivät miettimään eri tunnetilojen tarkoitusta ja kun sanat eivät löytäneet, lapset yrittivät näyttää tunnetilan merkitystä elein ja ilmein.

Taidetyöskentelyn idean lapset tuntuivat sisäistäneet hyvin. Kaikki miettivät kangaskassin kuvan aiheen mielestäni tosiaan sen pohjalta mitä eri tunteita heillä toiminnan aikana oli ollut. Katsellessaan tuotoksiaan lapset näyttivät keskittyvän muistelemaan jaksoa ja toteuttamaan tehtävänantoa tunnollisesti. Kun kävimme yhdessä kangaskasseihin maalatut kuvat läpi, olin iloinen siitä, miten luontevasti ryhmäläiset yhä näyttivät löytävän hyvää sanottavaa sekä omista että muiden töistä.

”Tässä kassissa on iloiset värit. Tuli hyvä olo kun katsoin kaikkia kuvia. Matin kassissa on kuva taivaasta” - Alisa 7v.

”Mulle tuli aurinkoinen, iloinen olo” - Matti 9v.

”Tässä on vene, jossa kasvaa omenapuu” - Pekka 10v.

Taidetyöskentelyn lopuksi opettelimme ilmaisemaan tunnetiloja värien avulla. Halusin antaa lapsille työkaluja tunteiden käsittelylle elämässä ja esimerkkinä siitä, että mielialoja voi ilmaista myös ilman sanoja, lapset värivät paperille viisi erilaista perustunnetta. Valitsin tarkoituksella mukaan negatiivisia tunteita, että lapset ymmärtäisivät myös niiden tunnetilojen tunnistamisen olevan tärkeä asia. Jotkut lapsista näyttivät löytävän värin ja muodon helposti kuvatessaan jotain tiettyä tunnetta, osalle tuntui jo pelkkä värinkin yhdistäminen tunteeseen olevan haastava tehtävä. Lähes kaikki kuitenkin keskittyivät jälleen aiheeseen mielestäni hyvin ja iloitsin ryhmän sitoutuneisuudesta ja tunnollisuudesta. Arvostusta teimme lasten kanssa aina eri taidetyöskentelyjen välissä siksi, että lapset näyttivät muistavan työskentelyn vaiheet ja sen aikana liikkuneet tunteet paremmin heti tuotoksen valmistuessa kuin myöhemmin toimintakerran lopuksi.

Loppupiirissä lapset tuntuivat erityisen avoimilta ja ryhmässä oli mielestäni kiinteä, tuttavallinen ilmapiiri. Tuntui, että vasta nyt minut ohjaajana hyväksyttiin osaksi ryhmää ja olin ansainnut ryhmän jäsenten luottamuksen. Kysyessäni onko asioita jotka ovat jääneet ehkä vaivaamaan, lapset kysyivät rehellisesti esimerkiksi siitä, että miksi me mietitään niin paljon tunteita ja mielialoja? Kerroin uudelleen opinnäytetyöni aiheesta ja kehuin ryhmää heidän panoksestaan ja kiitin heitä saamastani suuresta avusta tutkielmaani varten. Kerroin myös miten tärkeässä asiassa he ovat edistyneet ja kehittyneet itseäänkin varten. Jakson loppuminen aiheutti hieman haikeutta ryhmässä ja lupasinkin joskus käydä tervehtimässä ryhmäläisiä pajakerhossa Kohtaamistaiteen toimintajakson jälkeen.

Kahdeksas toimintakerta 25.10

Tavoitteina viimeisellä kerralla oli Kohtaamistaiteen jakson saattaminen päätökseen ja ”Marjun Timantit” -ryhmän hyvästely. Ryhmäläisten omien teosten, yhteisten tuotosten esittelyn tuoma yhteenkuuluvuuden-, onnistumisen-, ylpeyden- ja ilon tunteiden kokemus. Toimintajakson herättämien mietteiden ja ajatusten sisäistäminen, varsinkin tunteiden käsittelyn osalta, sekä ryhmässä olemisen, yhdessä tekemisen idean hahmottaminen oli tärkeässä osassa loppukerralla.

Viimeisellä kerralla on tärkeää keskittyä lopetukseen ja käydä läpi senhetkistä tunnetilaa. Ryhmän kesken voidaan käydä läpi toiminnan aikaisempia vaiheita sekä arvioida yhdessä ovatko tavoitteet saavutettu ja mitä on saatu aikaan. Ohjaajalle hyödyllisintä on ottaa vastaan ryhmän jäsenten arvioinnin, kritiikin ja lopetuksen/ prosessin herättämät tunteet. (Niemi 2004: 191.)

Viritys

Alkupiirissä käsitelimme jakson loppumista ja keskustelimme siitä, että ”Marjun Timantit” -ryhmä loppuu ja tavallinen pajakerho alkaa taas. Juttelimme muun muassa askarteluun painottuvan pajakerhon ja Kohtaamistaiteen toiminnan eroista. Nallea heittämillä jokainen vastasi vuorollaan erilaisiin Kohtaamistaiteen jaksoa koskeviin kysymyksiin, esimerkiksi; Mikä oli lempityö? Mikä oli vaikeaa? Mitä olisit halunnut lisää? Onko toiminta vaikuttanut sinuun jotenkin? Oletko huomannut jotain muutoksia itsessäsi? Mikä on viestisi ohjaajalle? Seuraavaksi lapset saivat halutessaan rastittaa lisää itseensä sopivia kohtia puolesta välissä täyttämiinsä kysymyslomakkeisiin eli päivittää lomakkeet jakson loppuhetkeen ja -tunnetilaan sopiviksi.

Taidetyöskentely ja arvostus

Taidetyöskentelynä oli vesivärikuvitus yhteisteoksena valmiiseen tarinaan. Aluksi kuunneltiin pieni tarina, jonka jälkeen ryhmäläiset yhdessä kuvittivat sen isolle paperille. Seuraavaksi siirryttiin näyttelyn järjestämisspuuhiin. Mietimme ensin teosten esillepanopaikat jokaisen toimintakerran aiheen mukaisesti ryhmitellen. Teosten viereen ohjaajat kirjoittivat siististi lapun, jossa luki tuotosten aihe ja se miten teos oli toteutettu (pari-, yksilö- tai ryhmätyö ja kangasväri, hiili tai vesivärit ja niin edelleen). Kun teokset oli asetettu paikoilleen, jokainen lapsi kirjoitti tarvittavan määrän nimilappuja itselleen ja kiinnitti ne niiden teosten alle, joissa oli ollut tekijänä. Lopuksi kerrattiin kaikkien toimintakertojen aiheet ja työskentelyvaiheet. Lapset valmistautuivat kertomaan vanhemmille työskentelystään ja tuotoksistaan näyttelyn aikana.

Näyttelyn aluksi vanhemmat saivat kahvia ja kakkua. Vastaavana ohjaajana toivotin kaikki tervetulleeksi ja kerroin Kohtaamistaitteesta yleisesti sekä opinnäytetyöni tavoitteesta. Kerroin myös tunteiden tutkimisesta jakson aikana sekä niistä tavoista millä lasten tunteiden tunnistamista ja ilmaisua käsiteltiin eri toimintakerroilla (muun muassa tunnekartta). Kerroin myös luottamuksellisuuden ja eettisyyden takia havainnointiaineistomme läpinäkyvyydestä ja kehotin vanhempia tutustumaan halutessaan aineistoon. Kiitin kaikkia ryhmän jäseniä innokkaasta, tunnollisesta osallistumisesta ja jaoimme lapsille palkinnot jaksoon osallistumisesta. Kaikki ryhmäläiset saivat tunnekartan hymyilmekuvasta tehdyn mitalin, jonka takana olivat henkilökohtaiset kiitossanat. Kiitoksessa huomioitiin jokaisen lapsen oma toimintajakson aikana esiin tullut vahvuus. Seuraavaksi lapset kertoivat näyttelymme esittelykierroksella tarkemmin eri toimintakertojen kulusta sekä taidetyöskentelyn herättämistä tunteista. Näyttelyn lopuksi vanhemmat katselivat taideteoksia tarkemmin ja lähtiessään kaikki laittoivat tunnekartalle hymyilmeitä. Itse hyvästelin lapset yksitellen kaikkia halaten.

Kuva 12: Tarinasta yhteinen kuva

Havainnointia ja pohdintaa 25.10

Lapset näyttivät olevan iloisella mielellä tullessaan viimeiselle kerralle. Kaikki tuntuivat odottavan innokkaasti näyttelyä ja ilmassa oli selvästi aistittavaa jännittyneisyyttä, joka ilmeni pienoisenä levottomuutena. Alkupiirin kysymyksiin lapset tuntuivat vastaavan reippaasti ja avoimesti. Huomasin, että ryhmä näytti olevan luontevasti ja luottamuksellisesti yhdessä. Mielestäni kaikki olivat myös enemmän läsnä omana itsenään kuin alussa ja lapset ilmensivät mielialojaan vapautuneesti. Tuntui siltä, että lapset olivat loppujen lopuksi tyytyväisiä Kohtaamistaitteen toimintajaksoon ja mielestäni he oppivat jaksolla paljon sekä ryhmätyön tekemisestä että tunteista. Toisaalta näytti siltä, että he olivat myös helpottuneita jakson loppumisesta ja odottivat jo tavallisen pajakerhon alkamista. Koska ryhmä oli kiinteytynyt, luottamus kasvanut ja lapset olivat hyväksyneet minut ryhmän ohjaajana, aistin myös hieman kaihoisia tunnetiloja ryhmän kesken.

Kysymyslomakkeiden päivitys oli hyvä idea loppuarviointia varten, koska lapset näyttivät raskittavan vaihtoehtoja yllättävän innokkaasti ja tunnustavan mietteitään helpommin kuin viimeksi. Iloitsin, että lapset olivat mielestäni kehittyneet niin paljon tunteidensa tunnistamisessa, ilmaisussa ja ryhmässä toimimisessa. Oli hienoa, että ryhmä ei hajonnut kokonaan vaan jatkoi pajassa, jolloin ryhmän keskinäisen luottamuksen ja avoimen ilmapiirin lisääntymisestä oli heille varmasti myös jatkossa hyötyä! Viimeisessä ryhmätyössä, jossa valmis tarina kuvitettiin, ryhmä jakautui selvästi kahtia. Yhteisen teoksen tekemisessä olisi mielestäni ollut vielä kehittymisen varaa, mutta lapset näyttivät viihtyvän keskenään, maalaavan innokkaasti ja kuuntelevan tarinaa keskittyneesti. Raisa, joka yleensä teki aina hyvin tiukasti omaa työtä, näytti juttelevan vapautuneesti poikien kanssa ja maalaavan heidän alueelleen. Tuntui myös ettei Raisaa tällä kertaa häirinnyt sekään, että hänen puolelleen maalattiin. Viola ja Alisa keskittyivät maalaamaan huolellisesti kaikki tarinassa esiin tulleet asiat.

Näyttelyssä oli mukavan tuntuinen ilmapiiri. Vanhemmat näyttivät olevan tyytyväisiä Kohtaamistaitteen toimintajakson antiin. He olivat mielestäni kiinnostuneita erilaisista työskentelytavoista ja aisteihin perustuvista teoksista. Vanhemmat suhtautuivat mielestäni positiivisesti myös tunteiden tutkimiseen, eivätkä kyseenalaistaneet käyttämiäni keinoja aineiston saamiseksi. Muutamat tutustuivat myös hankepäiväkirjani muistiinpanoihin ja jotkut sanoivat hyvin tunnustavansa lapsensa niistä. Olisin itse toivonut hieman kysymyksiä vanhempien taholta. Todennäköisesti esitin asiat tarpeeksi kattavasti, koska niitä ei tullut. Lapset tuntuivat ylittävän itsensä näyttelyssä; kaikki kertoivat hyvin rohkeasti ja kuuluvalla äänellä muun muassa eri työskentelytavoista toiminnan aikana. Myös jakson aikana kokemiaan tunteita ja mielialoja ryhmäläiset osasivat sanoittaa avoimesti ja arkailematta. Huomasin lasten nauttivan siitä, että saivat itse esitellä tuotoksiaan vanhemmilleen ja havaitsin kaikkien olevan ylpeitä saavutuksistaan. Lapset hymyilivät paljon ja heidän ilmeensä kuvastivat tyytyväisyyttä. He näytti-

vät kokevan itsensä tärkeiksi ja tuntuivat haluavan jakaa kokemansa ilon, onnistumisen tunteet keskenään ja vanhempien kanssa. Palkintojen saamisen tärkeyden huomasi mitalien jaon aikana lasten silmien loisteesta. Mielestäni oli tärkeää arvostaa jokaista yksilönä ja kiittää heitä osallistumisesta sekä kovasta tunteiden tutkimisen ”työstä” toiminnan aikana.

8. Arviointi

Arviointi on yleensä koko prosessin kestävä. Suunnitteluvaihe voi sisältää jonkinlaista arviointia ja toimintatutkimuksellisessa kehittämisessä on arviointi kiinteä osa projektin ohjaamista. Toimintaprosessi etenee esimerkiksi seuraavasti: 1)Kontekstin kuvaus, 2)Suunnitelma, 3)Toiminta, 4)Väliarviointi, jossa suunnitelmaan tehdään ohjatessa muutoksia, 5)Uudenlainen toiminta ja 6)Loppuarviointi, joka kuvaa koko prosessia. Arviointi voi olla myös monitahoista, jolloin arvioidaan esimerkiksi toiminnan toteutusta, omaa oppimista ja toimintaa yleisesti. Toteutuksen arvioinnissa arvioidaan aineistoihin perustuen tavoitteiden saavuttamista. Oman oppimisen arvioinnissa arvioidaan esimerkiksi miten kehittäjän (opinnäytetyön tekijän) asema on vaikuttanut oppimiseen. Yleisemmässä arvioinnissa arvioidaan toimintaa kirjallisuuteen ja aikaisempiin tutkimuksiin perustuen. (Rantanen. 2010.)

8.1 Arviointimenetelmät

Opinnäytetyössäni käytin tavoitearviointia ja prosessiarviointia. Kohtaamistaiteen lomakkeiden ja työparini itsetutkivan ja vuorovaikutuksellisen pohdiskelun kautta (reflektiivinen diskurssi) arvioin onko tavoitteet missä määrin saavutettu yksilö- ja ryhmätasolla. Otin myös eettisyyden ja luotettavuuden takia huomioon työssäni näkökulmasidonaisuuden eli kuka arvioi ketä sekä tutkimusluvut. Laajempien tavoitteiden arvioinnissa käytin prosessiarviointia, jossa arvioidaan prosessin aikaisia muutoksia ja oppimiskokemuksia. Vaikutavuusarviointi vaatii usein pitkää seuranta- aikaa, joten se ei ollut mahdollista toimintatutkimani puitteissa. Arvioin kuitenkin kysymyslomakkeen, havainnoinnin, valokuvadokumenttien ja Kohtaamistaiteen systemaattisesti täytettyjen arviointilomakkeiden avulla Kohtaamistaiteen vaikutusta lasten käytökseen. Muun muassa muuttuuko lasten tunteiden ilmaisu prosessin aikana ja miten? Arviointisuuntauksena opinnäytetyöni on reflektiivinen evaluatio(arviointi), jossa työntekijöillä on asiakkaista hiljaista tietoa. Arvioijina ovat tavalliset ihmiset jotka osallistuvat toimintaan.

Hankepäiväkirjan avulla voi havainnoida kehittämistoimintaa käyttökelpoisesti. Hankepäiväkirjaan voi kirjoittaa omia tulkintoja ja tuntemuksia sekä faktoja. Sitä on syytä kirjoittaa systemaattisesti ja mahdollisimman pian toiminnan jälkeen. Päiväkirjasta koostuu aineisto, joka mahdollistaa omien tuntemusten arviointia niin sanotusti ulkoapäin. Opinnäytetyössä voi hyödyntää aineistolähtöistä, reflektiivistä ja peilaavaa kirjoittamista, jossa päiväkirjan minä

ja arvioiva minä puhuvat eri äänellä. Työhön voi kirjoittaa päiväkirjasta suoria sitaatteja ja arvioida niitä tekstissä. (Rantanen 2010.)

8.2 Toimintakertojen arviointi

Arviointi perustuu ohjaajien havaintoihin lasten käyttäytymisestä, mielipiteistä, eleistä ja ilmeistä toimintakertojen aikana. Arviointimateriaalia ovat muun muassa erilaiset dokumentit lasten toiminnasta ja työskentelystä: Toiminnan aikana otetut valokuvat sekä kysymyslomakkeista ja tunnekartasta saadut lasten omat kommentit/toiveet. Ohjaajien välinen keskustelu ja reflektio, ohjaajien hankepäiväkirjat sekä muistiinpanot toimivat myös tärkeänä osana arviointia. Oman ohjaajuuden arvioinnissa työparieni ja lapsilta saamani palaute on hyvin tärkeää. Arviointi, kuten tavoitteetkin opinnäytetyössäni tukeutuvat peruslähtökohdiltaan Kohtaamistaide toiminnan periaatteisiin, -tavoitteisiin, aiempiin kokemuksiin ja tutkimuksiin Kohtaamistaide toiminnassa.

Ensimmäisen toimintakerran arviointi

Ensimmäisellä kerralla oli tavoitteena rennon ilmapiirin luominen ja tutustuminen sekä aistien herättelyn avulla musiikin kautta työskentelyyn heittäytyminen - ilman vertailua. Lopuksi vielä tavoitteena oli avata lasten mielteet oman tunnetilan mietiskelylle muun muassa tunnekartan avulla.

Koska ryhmä oli keskenään tuttu, ei tutustuminen ollut ongelma ja lasten kesken vallitsi ystävällinen, toiselle tilaa antava tunnelma. Pienen alkukankeuden jälkeen työskentelyyn heittäytyminen onnistui lähes kaikilta hyvin. Luonteeltaan hiljaisemmat, aremmat lapset lämpenivät hitaammin. Erikoisesti silmien kiinni pitäminen ja musiikin mukaan piirtäminen vapautti lapset suorittamisesta ja vertailusta. Uusi tapa tehdä kiehtoi kaikkia. Musiikki oli selvästi hyvä keino mukavan ja iloisen ilmapiirin luomiseen. Arvostus oli yllättävän luontevaa, lapset osasivat kehua toisia ja löytää jotain hyvää sanottavaa kaikkien töistä. Tunteiden tunnistaminen oli hämmentävää ja lapset pysähtyivät miettimään mielialojaan tunnekartalle ilmekuvia valitessaan. Pajakerhon muuttuminen Kohtaamistaiteen jakson ajaksi uudeksi ryhmäksi sääntöineen aiheutti ihmetystä, mutta nimen keksiminen ja yhteiset säännöt auttoivat hämmennykseen. Tavoite saavutettiin kohtalaisen hyvin.

Lasten toimintakykyä kartoittavan Kohtaamistaiteen arviointilomakkeen tuloksissa ensimmäisellä kerralla lapset olivat aktiivisia, halukkaita työskentelemään, kiinnostuneita ja keskittyneitä sekä kykeneviä ja energisiä ilmaisemaan tunteitaan. Ohjaajan arviointilomakkeessa ei ollut erityisiä huomioita työpareilta. Itse keskityin mahdollisimman rauhalliseen ja selkeään ohjaukseen.

Toisen toimintakerran arviointi

Toisen kerran tavoitteena oli ryhmän kiinnittyneisyyden, keskinäisen luottamuksen tarkastelu ja tukeminen sekä uuden materiaalin ja välineen käyttö taidetyöskentelyssä ennakkoluulottomasti. Tavoitteena oli myös osata katsoa itseään ulkopuolelta ja valita vertauskuvallinen esine, joka jollain tavalla kuvaa minua tai kertoo minusta jotain.

Tavoitteet saavutettiin. Ryhmän jäsenet suhtautuivat toisiinsa varovaisen ystävällisesti ja kunnioittivat toistensa tilaa. Aremmat lapset seurasivat paljon miten toiset suhtautuvat asioihin, eivätkä osanneet aina tehdä omia valintoja. Ryhmäläiset ilmaisivat olevansa sopuisasti yhdessä, mutta erillään. He varoivat tarkasti häiritsemästä toista vaikka sitten hillitsemällä omaa tapaa tehdä. Ryhmäläiset kuitenkin nauttivat yhdessä olemisesta ja yhteistyön tekemiseen alettiin vähitellen eri keinojen kautta innostua ja tottua. Hankepäiväkirjaani olin kirjoittanut ryhmästä seuraavaa:

Ryhmä vielä vähän irtonainen...onko rohkeutta mennä toisen alueelle?

Itseään kuvaavan esineen löytäminen sujui hyvin ja kaikki lapset osasivat perustella miksi, miten juuri tämä esine kuvaa minua. Uuden työskentelyvälineen käyttäminen ja hiilen sotkeva ominaisuus ei ollut lapsille ongelma, muutamat selvästi huomasivat sen erilaiset käyttömahdollisuudet. Olinkin kirjoittanut hankepäiväkirjaan monen kohdalla hiilellä tekemisestä näin:

Luontevan näköistä, rohkeaa työskentelyä.. Ei pelätä uutta materiaalia ja kokeillaan rohkeasti kaikkea.

Lasten arviointilomakkeen tulokset kertoivat toisella kerralla lasten olleen kiinnostuneita ja muutamat erittäin halukkaita työskentelemään, keskittyneitä ja kykeneviä omiin valintoihin työskentelyssä sekä tunteiden ilmaisuun. Ohjaaja- arvioinnissa sain palautetta selkeästä, innostavasta, rohkaisevasta ja huomioivasta ohjauksesta. Itse arvioin pyrkiväni jatkossa tukemaan vielä enemmän lasten itseluottamusta.

Kolmannen toimintakerran arviointi

Tavoitteena kolmannella kerralla oli rohkeuden ja luottamuksen kasvaminen ryhmässä, halu kokeilla omia ja muiden rajoja. Ottaa oma tila rohkeasti ja samalla antaa myös toiselle tilaa, kunnioittaen hänen työtään. Jakaa asioita ja työskennellä muiden kanssa kohti yhteistä tulosta. Sanoittaa tuntemuksiaan.

Lapsista oli vaikeaa löytää tasapainoa oman alueen ja muiden alueelle maalaamisen välillä. Osa lapsista koki toisen puolelle maalaamisen olevan erityisen hankalaa ja osa taas sen, että omalle puolelle tuli joku maalaamaan. Muutamat lapsista olivat rohkeita ja kokeilivat iloisesti rajoja, heittäytyivät tekemiseen. Tunteiden sanoittaminen oli hankalaa ja hämmentävää, mutta muutamat rohkenivat sanoa negatiivisiakin tunteita. Tavoitteita saavutettiin jonkin verran, päästiin hyvään alkuun. Kyse oli isoista asioista ja lapset saivat hyvän alun kohti omien rajojen tiedostamista, yhteistyössä tarvittavaa rohkeutta ottaa ja antaa.

Arviointilomakkeen tulosten mukaan lapset olivat halukkaita työskentelemään, tekivät itse valintoja, suoriutuivat työvaiheista hyvin, olivat kiinnostuneita ja keskittyneitä sekä kykenivät ajoittain ilmaisemaan tunteitaan. Ohjaajan arviossa sain hyvää palautetta työpareilta ohjauksen selkeydestä. Itse arvioin tarvitsevani tarkkuutta ja selkeyttä lasten rohkaisemisessa tunteidensa käsittelyyn.

Neljännän toimintakerran arviointi

Neljännän kerran tavoitteena oli tunteiden tiedostamista, niiden ilmaisua ja ryhmän kiinnittymisen tarkastelua sekä turvallisen, luottamuksellisen, rohkean ilmapiirin tukemista. Palautteen anto ja mielipiteiden ilmaisu avoimesti olivat myös tavoitteena.

Ryhmän jäsenet ottivat enemmän kontaktia toisiinsa, ilmapiiri oli avoimempi ja rohkeampi. Lapset tunnistivat ja sanoittivat tunteitaan, monet antoivat itselleen luvan tuntea myös ikäviä tunteita. Mielipiteitä useimmat kertoivat rohkeammin kuin ennen ja ryhmäläiset keskustelivat keskenään enemmän. Tunteiden sanoittaminen ja niiden miettiminen oli lapsista raskasta. Erityisen hankalaa oli tällä kerralla työn tekeminen yhdessä parin kanssa ja lähes kaikki olisivat halunneet tehdä vain omaa työtä. Lopuksi yhteisteokset kuitenkin ilahduttivat tekijöitään ja lapset olivat tyytyväisiä niihin. Neljännän kerran tavoitteet saavutettiin suhteellisen hyvin. Toisten arvostaminen ja hyvien asioiden sanominen oli luontevaa. Hankepäiväkirjassani luki:

Lapset antoivat palautetta rohkeasti. Tuntuu, että ryhmässä on luottamusta ja mielipiteet tulevat rohkeammin esille 😊

Arviointilomakkeiden tulokset kertoivat lasten olleen suhteellisen tasaisesti kiinnostuneita ja erittäin kiinnostuneita työskentelystä, keskittyneitä, sosiaalisia ja kykeneviä ilmaisemaan tunteitaan. Työparini mukaan ohjeet olivat selkeitä. Onnistuin rohkaisemaan ja innostamaan ryhmäläisiä ja olemaan heille ystävällinen. Itse arvioin, että panostan ohjaajana jatkossa vielä enemmän tilannekohtaiseen joustoon ja herkkyyteen kuunnella lasta.

Viidennen toimintakerran arviointi

Tavoitteena viidennellä kerralla oli toisen keskittynyt kuunteleminen, aistien monipuolinen käyttö kuvallisen ilmaisun rikkautena, herättelijänä. Muodon hahmottaminen totutusta poiketen ja sommittelu sekä pienen paineen sietäminen ja sen käsittely olivat tällä kerralla tärkeässä osassa.

Yksilötyö oli koko ryhmälle selvästi mieluista. Aistien käyttö antoi intoa työskentelyyn ja vaikka esineen piirtäminen, sen muodon hahmottaminen sisältä ulospäin voidaan kokea joskus haastavana, onnistuivat lapset siitä hyvin. Kaikki nauttivat erikoisesta työskentelystä ja olivat tyytyväisiä lopputulokseen. Hyvien asioiden löytäminen teoksista oli lapsille luonnollista ja niitä löytyi kaikista kuvista helposti. Sommittelu oli lapsista hyvin selkeää ja vaivatonta, he osasivat perustella asettelun ratkaisut teoksessaan hyvin. Toisen kuuntelu oli hankalaa ja lapset eivät osanneet keskittyä toisen kertomaan. Muutama lapsi hieman ahdistui, kun ei muistanutkaan mitä oli juuri kuullut toiselta. Muutamille taas itsestään ja päivästäan kertominen oli sillä kerralla vaikeaa, eikä sanoja vain tullut. Tunteita lapset kertoivat enimmäkseen ilmeillään ja tunnekartan ilmekuvilla. Vain muutama lapsi halusi tai osasi ilmaista mieliaansa sanoin. Lapset tiedostivat tunnetilojaan paremmin kuin alussa ja ilmaisivat avoimemmin niitä sanoillaan, eleillään ja ilmeillään. Lapset antoivat rohkeammin oman persoonallisuutensa tulla esiin ja tunnistivat omaa oikeuttaan olla sanomatta mitään. Osa tavoitteista saavutettiin ja toisen kertomien asioiden muistelu antoi lapsille esimerkin siitä miten tärkeää on keskittyä kuuntelemiseen. Se on taito, mikä pitää opetella.

Viidennen kerran arviointilomakkeen tulosten mukaan lapset olivat sekä energisiä ilmaisemaan tunteitaan, että ilmaisivat niitä vain ajoittain. He olivat sekä aktiivisia, että hiljaisia vuorovaikutuksessa, kiinnostuneita ja keskittyneitä. Ohjaajana sain kiitosta työpareilta muun muassa lasten huomioon tasapuolisuudesta ja turvallisen ilmapiirin luomisesta. Itsearviointissa kiinnitin huomiota lasten henkilökohtaisen huomioimisen herkkyyteen, oikean tavan löytämiseen ohjauksessa ja tunteiden tutkimisen rohkaisemisessa.

Kuudennen toimintakerran arviointi

Kuudennen kerran tavoitteina olivat ilon ja onnistumisen kokemukset, värien kautta itsensä ilmaisua ja yhdessä tekemisestä nauttimista. Tavoitteita olivat myös mielikuvien näkyväksi tekeminen ja ryhmässä toisten kanssa sen jakaminen yhteiseksi. Tärkeää oli osata kehua omaakin työtä ja löytää siitä hyviä asioita sekä valita tunnekartalle ilmekuva, johon ei vaikuta muiden kuvat.

Tavoitteet saavutettiin. Lapset nauttivat väreistä ja nauroivat paljon. Kaikki työskentelivät keskittyneesti, kiireettömästi ja huolellisesti. Ryhmä oli kiinnostunut, ilmapiiri oli innostunut. Ryhmäläiset maalasivat vauhdikkaasti yhteisteoksessa mielikuvapaikkojaan ja jotkut innostuivat niin, että toisten huomioiminen ja kaikkien tilan kunnioittaminen jäi vähemmälle. Muutamamat lapsista eivät pitäneet siitä, että oma paikka peittyi, mutta sopeutuivat nopeasti yhteiseen tekemisen riemuun, eikä asia enää haitannut. Teos oli muuttunut kaikkien ryhmän jäsenten tekemäksi yhteiseksi värikkääksi sekamelskaksi. Ryhmä oli tehnyt ensimmäisen todellisen yhteisen teoksen. Oman työn kehuminen onnistui hyvin. Tunnekartalle lapset valitsivat ilme kuvat rutiinilla, mutta valintoihin vaikutti se, että muut näkivät kuvan. Ilmekuvan valinta piilossa muilta auttoi jokaista valitsemaan oikeaa oloaan vastaavan kuvan.

Lasten arviointilomakkeissa sosiaalisuus, vuorovaikutus ja kyky tunteiden ilmaisuun olivat erittäin hyviä. Lapset olivat energisiä ja aktiivisia vuorovaikutuksessa. Kiinnostuneisuus, keskittyminen ja hallittujen, itsenäisten valintojen tekeminen onnistui kaikilta. Työparini arvioivat ohjaukseni olevan lasta yksilönä tukevaa, itsenäistä työskentelyä tukevaa ja luottamusta herättävää. Itse koin tarvitsevani uusia keinoja tunteista puhumiseen ja työskentelyn vaatimuuden sekä määrän tasapainon löytämiseen kaikkia yksilöitä palvelevaksi.

Seitsemännen toimintakerran arviointi

Tavoitteena oli toiminnan loppumiseen asennoituminen ja erityisesti tunnekartan ilmekuvien merkitysten hahmottaminen sekä tarkastelu, jossa erilaisia tunnetilojen merkityksiä tutkiskeltiin tarkemmin ja yhdistettiin arjen eri tilanteisiin. Tunnetilojen jaottelu päätunteiden mukaan ja niiden sanoittaminen sekä tunteen ja värin/muodon yhdistäminen olivat myös toiseksi viimeisen kerran tavoitteita.

Ryhmäläiset tunnistivat hieman eritasoisesti tunteita johtuen osittain lasten iän mukaisesta luonnollisesta kehityksestä. Kaikki keskittyivät miettimään eri tunnetilojen merkityksiä ja yrittivät parhaansa mukaan selittää niitä. Tunteiden jaottelu tilanteiden ja päätunteiden mukaan onnistui jokaiselta - muutamilla nopeasti, toisilla hieman hitaammin. Lapset kokosivat toimintajakson aikana koetut tunteet ja mielialat hyvin yhteen ja jokainen maalasi jaksoa kuvaavan tunteen näkyväksi harkitusti ja tehtävään paneutuen. Kohtaamistaide jakson aikana tunteiden tunnistaminen oli kehittynyt kaikkien ryhmän jäsenten kohdalla ja lapset osasivat nyt myös jollain tavalla (sanoin, kuvin, värein, ilmein) ilmaista tunteitaan paremmin kuin alussa. Lapset kertoivat avoimesti toiminnan loppumisen aiheuttamista ajatuksista ja tunnelmista. Tavoitteet saavutettiin hyvin.

Arviointilomakkeiden mukaan lapset olivat keskittyneitä ja halukkaita. Erittäin halukkaita toimimaan, he nauttivat työskentelystä, olivat vuorovaikutuksessa aktiivisia ja ilmaisivat energisesti tunteitaan. Palautteessa työparini kertoivat ohjaukseni olevan muun muassa in-

nostavaa oikealla tavalla, rauhallista, selkeää ja tasapuolisen rohkaisevaa. Itse arvioin kehittyneeni lasten henkilökohtaisessa huomioinnissa ja olin tyytyväinen löytämiini uusiin tapoihin tutkia tarkemmin tunteita, jaotella ja kartoittaa niitä yhdessä lasten kanssa.

Kahdeksannen toimintakerran arviointi

Tavoitteina viimeisellä kerralla oli jakson päättäminen ja ryhmän lopetus sekä onnistumisen, yhteenkuuluvuuden, ilon ja tyytyväisyyden kokemukset. Toimintajakson aikana heräämien tunteiden ja olojen sisäistäminen sekä ryhmän toisia tukevasta ja avoimesta ilmapiiristä nauttiminen olivat myös tärkeitä tavoitteita jakson loppuksi.

Viimeisen kerran tavoitteet saavutettiin hyvin. Ryhmäläiset olivat selvästi asennoituneet jakson loppumiseen toiseksi viimeisen kerran keskustelujen ja ”koontikassi” - työn avulla. Lapset saivat aikaa miettiä ryhmässä ja Kohtaamistaide jaksolla kokemaansa rauhassa ja mielessään asennoitua muutokseen. Näyttelyn aikana lapset esittelivät tuotoksiaan tyytyväisenä ja onnistumisistaan iloiten. Ryhmässä lapset olivat avoimia ja rohkeita, he kokivat saavansa olla aidosti sitä mitä ovat. Tunteiden ja mielialojen tunnistamisessa ja ilmaisussa kaikki kehittivät selvästi ja uskalsivat kertoa ne rehellisesti toisilleen ja vanhemmilleen.

Lasten arviointilomakkeen tulokset kertoivat lasten olleen erittäin keskittyneitä, tarkkaavaisia ja kiinnostuneita. He nauttivat tekemisestä ja ilmaisivat tunteitaan energisesti, olivat aktiivisia vuorovaikutuksessa ja osoittivat luovuutta. Ohjaajana sain työpöytäni palautetta siitä, että arvostan lapsia ja annan heille positiivista palautetta sekä osaan herättää kiinnostusta. Oman ohjaajuuden kehittämisessä keskityin aistimaan mahdollisimman herkästi lasten tuen tarvetta ja pyrin paneutumaan oikeaan aikaan oikeiden sanojen sanomisen tärkeyteen.

8.3 Ryhmäarviointi

Ryhmätavoitteina olivat Kohtaamistaide toimintajakson aikana tukea ryhmän jäsenten keskinäisen luottamuksen syvenemistä ja vuorovaikutusta sekä rohkeutta jokaisen olla oma itsensä ja tunnistaa rajat. Tavoitteena oli lisäksi hyväksyvän, avoimen ilmapiirin luominen, joka auttaa ryhmäläisiä tunteiden tiedostamiseen, ilmaisun vapauteen. Tavoitteina olivat vielä tunnetilojen käsittely, yhteinen jakaminen ja yhdessä tekemisen ilo sekä onnistumisen kokemukset.

Ryhmä oli aluksi varovaisen ystävällinen, jäsenet olivat itsenäisiä ja irti toisistaan. Ilmapiiri oli toisia kunnioittava, mutta hieman jännittyneen ja varauksellisen tuntuinen. Yhdessä tekeminen oli vierasta ja ryhmän jäsenet olivat selvästi tottuneet ohjattuun, mutta itsenäiseen yksilötyöskentelyyn. Kohtaamistaide toimintajakson edetessä ryhmä selvästi kiinteytyi ja luottamus jäsenten kesken kasvoi. Ryhmätyön idea ja yhteisten teosten tuottama yhteyden tunne

löytyi ja kasvoi jakson aikana. Onnistuminen ja ilo yhteisistä teoksista saivat aikaan tyytyväisyyttä ja antoivat rohkeutta yksilöiden persoonien vapautumiseen. Ryhmän jäsenten mielipiteet ja luonteenpiirteet tulivat enemmän esille ja rikastuttivat ryhmässä viihtymistä. Työskentelyyn heittäytyminen, rajojen kokeileminen ja uuden kokeileminen lisääntyi ryhmässä. Koska ryhmässä uskallettiin vähitellen tuoda omia tuntemuksia esille ja ilmaista ikäviäkin tunteita, ryhmän ilmapiiri vapautui ja jäsenet uskalsivat myös paremmin heittäytyä työskentelyyn ja tehdä omia valintojaan. Ryhmäläiset tukivat toisiaan ja rohkeimpien esimerkki kannusti arempia. Ohjaajan näkökulmasta ryhmäläiset olivat vastaanottavaisia ja ryhmän ilmapiiri oli innostunut, kiinnostunut, kunnioittava ja aito. Vaikka tunteiden tunnistaminen oli raskasta, ryhmä selvästi kehittyi siinä ja omasta työskentelystä kertominen alkoi olla luontevaa ja sujuvaa ryhmäläisten kesken. Toisten ja oman työn arvostaminen ei ollut ryhmän jäsenille vaikeaa ja hyvien, kauniiden asioiden löytäminen teoksista ja tuotoksista kehittyi yhä sujuvammaksi jakson aikana. Tavoitteet saavutettiin.

Ryhmän kiinteyden lisääntyminen on yksi ryhmän kehitysprosessin seuraus. Kiinteyttä viittaa selvästi siihen, että ryhmäläiset haluavat kuulua ryhmään. Jokainen jäsen tuntee olevansa hyväksytty ja tulevansa ymmärretyksi. Kiinteyttä koskevissa sosiaalipsykologisissa tutkimuksissa on saatu seuraavia tuloksia: Ryhmän jäsenet kommunikoivat enemmän, laajemmin keskenään ja ovat tyytyväisempiä, kun ryhmässä vallitsee suuri koheesio eli kiinteyttä. Vuorovaikutuksen sisältö ja muoto ovat positiivisempia ja vaikuttavat ryhmän jäseniin voimakkaammin suuren koheesio ryhmässä kuin matalan koheesio ryhmässä. (Niemistö 2004: 169- 171.)

8.4 Yksilöarvioinnit

Suunnitellessani toiminnan runkoa arvioin jo teoriaan pohjautuen ja työparieni kautta saadun hiljaisen tiedon kautta toimintaa. Miten paljon haasteita ja tavoitteita asetan ryhmän toiminnalle? Väliarvioinnissa tarkastimme työparieni kanssa ryhmä-, yksilötavoitteita. Päätimme panostaa tunnekartan ilmekuvien uudelleen selittämiseen ja tukea lapsia eri tavoin omien tunteiden tunnistamisessa. Muun muassa tarkensimme millaisia tunteita kuuluu suruun tai iloon. Kysyimme lapsilta esimerkiksi kysymyksiä: Mitä teet kun olet iloinen? Millainen ilmeesi on kun olet surullinen? Tunnekarttaan kiinnitetyt kuvat olivat toisille näkyvissä, joten teimme loppukerroilla niin, että valintaa ei heti näytetty muille. Yhdellä kertaa tunneilmeitä ei näytetty toisille lainkaan. Ryhmä- ja yksilötavoitteita korjailimme hieman väliarvioinnissa, mutta ne pysyivät aika lailla samana. Toimintasuunnitelma muuttui prosessin aikana hieman lähinnä tunteiden ilmaisuun keskittymisen takia. Lisänä tuli tunteiden tunnistamisen avuksi erilaisten tunnetilojen ilmaisu, värien kautta. Tunne väritettiin paperille ja halutessaan lapset piirsivät sille myös muodon. Arviointia varten lapset täyttivät toiminnan puolivälissä ja lopussa kysymyslomakkeen, jossa kartoitettiin odotuksia, käsityksiä itsestä ja ryhmästä. Yksilöarvioinnit perustuvat ohjaajien havaintoihin, kysymyslomakkeisiin ja lasten vapaisiin vastauksiin erilaisiin ohjaajan esittämiin kysymyksiin toiminnan aikana.

Raisa: Raisan tavoitteina olivat saada rohkeutta mielipiteiden esiin tuomiseen ja reippautta itsensä ilmaisemiseen. Yhteistyön tekeminen toisten kanssa ja ilon löytäminen jakamisesta, kompromisseista. Tavoitteita olivat myös omien ja muiden rajojen tiedostaminen sekä omien tunteiden tunnistaminen ja niiden ilmaisu.

Raisa rohkeni ryhmästä ensimmäisenä ilmaista sanoin myös kielteisiä tunteita. Hän tunnisti hyvin omia tunnetilojaan ja kertoi mielipiteitään yhä selvemmin toiminnan edetessä. Raisa nautti Kohtaamistaiteen monipuolisuudesta ja oli kiinnostunut uusista työskentelytavoista. Pari- ja ryhmätyöt olivat Raisalle hankalia ja hän selvästi nautti eniten yksilötyöskentelystä. Raisa keskittyi työskentelyyn ja tunnisti omat rajansa; milloin toisen puolelle meneminen ahdisti ja milloin toisen tuleminen omalle puolelle ärsytti. Rajojen ylittäminen oli tytölle vaikeaa ja hän olisi mielellään aina tehnyt rauhassa omaa työtään, vaikka kokeilikin ohjeiden vaatiessa rajojen ylittämistä. Raisa oli hyvä tarinan kertoja ja toisella toimintakerralla hän ”Kyllipiirin” aikana piti tarinan koossa ja satoi kaikkien lauseet hienosti yhteen. Mielikuvi- tus ja tarinat ovat Raisan vahvuus. Tavoitteet saavutettiin suhteellisen hyvin. Raisa itse arvioi saaneensa lisää innostusta toimintajakson aikana ja hän koki uskaltavansa olla oma itsensä.

Pekka: Pekan tavoitteina olivat onnistumisen, ilon kokemukset ryhmässä ja oman aidon tun- teen tunnistaminen, lupa muihinkin kuin myönteisiin tunteisiin. Heittäytyminen työskentelyyn ja oman tilan pitäminen rohkeasti muiden kanssa olivat myös Pekan tavoitteita rohkeuden saamisen ohella.

Pekka löysi nopeasti erilaisten taidetyöskentelyjen idean, johon vaikutti varmasti se, että hän oli ryhmän vanhin. Joissakin hetkissä Pekka olikin selvästi turhautunut, kun toiset eivät ym- märtäneet esimerkiksi ohjeita niin nopeasti kuin hän. Pekka eläytyi ja oli innostuneesti muka- na lähes kaikilla toimintakerroilla. Hänen suhtautumisensa ja asenteensa oli positiivinen. Pek- ka kehittyi jakson loppua kohti olojen tunnistamisessa hieman ja sanoitti muutaman kerran ikävän tunteen ja vaikealta tuntuvan asian työskentelyn aikana. Pekan ilmeet myös kertoivat pahasta olostavoimemmin kuin jakson alussa, vaikka hän ei niitä sanallisesti kyennyt tai halunnut ilmaista. Ryhmän keskinäisen luottamuksen lisääntyessä Pekka rohkeni ottaa tilaa itselleen ja koetella rajojaan. Tavoitteet saavutettiin kohtalaisesti. Pekka arvioi innostuneen- sa toiminnasta, saaneensa ryhmältä yhdessä tekemisen kokemuksia ja kuulluksi tuleamista.

Matti: Matin tavoitteina olivat itseluottamuksen, keskittymiskyvyn, rohkeuden ja työskente- llyyn syventymisen kehittyminen. Tavoitteita olivat lisäksi erilaisten tunnetilojen tunnistami- nen itsessään, niiden ilmaisu sekä uusiin taidetyöskentelyn muotoihin heittäytyminen ennak- koluulottomasti, kiinnostuneesti.

Matti oli avoin ja ulospäin suuntautunut, hän kehittyi toisten huomioon ottamisessa ja ennakkoluulottomuudessa jakson aikana. Matti sai rohkeutta ilmaista mielialojaan ryhmän ilmapiiriin vapautuessa ja oppi sanoittamaan tunteitaan. Matti oli välitön vuorovaikutuksessa toisten kanssa ja auttoi esimerkillään muita samaan. Matin keskittymiskyky parani myös vähän jakson aikana ja hän heittäytyi pari- ja ryhmätöissä iloitsemaan työskentelystä. Matti iloitsi hetkessä ja nautti muun muassa väreistä, musiikista, tarinoista. Matti antoi usein mielikuvituksen lentää maalatessaan ja kuvat elävöityivät kertomuksista. Tavoitteet saavutettiin kohtalaisesti. Matti arvioi kiinnostuksensa lisääntyneen, mutta tarvitsevansa lisää kärsivällisyyttä ja ryhmässä hän sai kokemuksia yhdessä tekemisestä.

Alisa: Alisan tavoitteita olivat keskittymiskyvyn, kärsivällisyyden lisääntyminen. Hänen tavoitteinaan oli oppia työskentelemään rauhallisesti, saamaan valintoihinsa itsenäisyyttä etenkin oman tunteen ja mielialan ilmaisussa, oman persoonan esiin tulemisessa.

Alisa oli iloinen ja motivoitunut työskentelyyn. Alisa nautti tekemisestä ja suhtautui innostuneesti uusiin materiaaleihin ja työskentelytapoihin. Aistien käyttö oli hänestä erityisen mukavaa ja hän sai niiden kautta hyvin virikkeitä tekemiselle. Alisa kehittyi jakson aikana erityisesti siinä, että hän alkoi tunnistaa omaa persoonaa ja irrottamaan sitä kavereista. Tytöllä alkoi tulla näkyviin omia mielipiteitä ja hänen spontaani itseilmaisunsa lisääntyi. Alisan positiivisuus tarttui muihinkin ryhmän jäseniin ja vaikutti merkittävästi hyvään ilmapiiriin ryhmässä. Alisan oli vaikeaa sanoittaa tunnetilaansa ja esimerkiksi löytää sopivaa ilmekuvaa tunnekartalle. Ilmekuvan valinnan perustelu oli hämmentävää ja hankalaa. Tavoitteet saavutettiin osittain hyvin. Alisa arvioi olevansa kiinnostunut ja toisia kunnioittava, mutta kärsimätön.

Viola: Violan tavoitteita olivat itsenäisyyden, rohkeuden löytäminen omiin valintoihin, mielipiteisiin ja ajatuksiin sekä tukea tunteiden tunnistamista, ilmaisua ja sanoittamista. Tavoitteina Violalla oli vielä heittäytyä tekemisen iloon ilman vertailua ja sopeutua, ylittää vaikeudet työskentelyssä.

Viola oli kiinnostunut uusista työtavoista ja kuvallisen ilmaisun eri tavoista tehdä. Tyttö suhtautui innokkaasti uusiin materiaaleihin ja välineisiin. Hän kuunteli tarkasti ohjeita ja pyrki noudattamaan niitä. Viola kehittyi jakson aikana irrottamaan itseään muista, vähentämään vertailua ja keskittymään omaan työskentelyyn. Vaikeista valinnoista ja tilanteista ylipääseminen oli hankalaa ja tuntui ikävältä, mutta kehitystä tapahtui. Kompromissit sujuivat muun muassa ryhmätöissä helpommin ja Viola oppi muuttamaan suunnitelmia työn aikana, jos tilanne niin vaati. Tunteiden ilmaisu ja mielialan sanoittaminen oli raskasta kuten ilmekuvien valitsemisen perustelu. Viola osasi jakson loppua kohden tiedostaa eri tunnetilojaan, mielipiteitään yhä enemmän ja hänellä oli rohkeutta myös sanoa ne ääneen. Tavoitteet saavutettiin

kohtalaisen hyvin. Viola arvioi saaneensa ryhmältä turvallisuutta, kuuntelemista ja yhdessä tekemistä sekä hän koki voivansa olla oma itsensä.

8.5 Prosessiarviointi

Prosessiarvioinnissa arvioin erikseen Kohtaamistaiteen toimintajaksoa sekä koko opinnäytetyöprosessiani lyhyesti. Arviointi perustuu omiin kokemuksiin ja havaintoihin, tutkimusmateriaaliin sekä siihen miten hyvin tavoitteet saavutettiin.

Kohtaamistaiteen toimintajaksoprosessi

Kohtaamistaiteen toiminnan prosessi meni kaiken kaikkiaan hyvin. Inkun Ideapaja oli ihanteellinen paikka ryhmän ohjaamiselle ja lapsiryhmä oli valmiina, sekä motivoituneita käsillä tekemiseen. Tutkimuslupa- asiat, aikataulu hoituivat vaikeuksista ja työntekijät olivat hyvin kiinnostuneita Kohtaamistaiteesta. Olin onnellisessa asemassa saadessani kaksi pajan työntekijää työpareikseni toimintajakson ajaksi. Havainnointiin sain siten useamman erilaisen näkökulman. Reflektointi oli mielenkiintoista ja monipuolista sekä ohjaukseeni sain myös kahdelta ihmiseltä hyödyllistä arviointia/palautetta. Toimintasuunnitelmaa laatiessani otin huomioon lapsiryhmän iän ja kehityksen tason, että taidetyöskentelyn taso olisi tarpeeksi realistinen. Moniaistisuuteen, työskentelyn monipuolisuuteen ja työtapoihin keskityin erityisesti lapsiryhmän toimintaa suunnitellessani, että mielenkiinto ja innostus säilyisivät koko jakson ajan. Lapsille suunnatun toiminnan tulisi siis olla vaihtelevaa ja tarpeeksi haastavaa, mutta myös rentoa ja iloista. Toimintakerralla täytyisi tekemistä luonnollisesti olla selvästi enemmän lapsiryhmässä kuin vanhusryhmässä, koska lasten tekemisen syke on vilkkaampaa, nopeampaa.

Ohjaajana minulle aiheutti epävarmuutta, että ryhmän muodostuminen kesti niin kauan. Toiveeni oli, että ryhmä sitoutuisi toimintaan mahdollisimman pian, jolloin lapset saisivat maksimaalisen hyödyn Kohtaamistaiteesta. Olin toivonut saavani ryhmään erityislapsia, jotka erityisesti olisivat mielestäni hyötyneet Kohtaamistaiteen kuntouttavasta systeemistä. Näin ei kuitenkaan käynyt, joten muutin suunnitelmat kyseiseen lapsiryhmään sopivaksi. Työskentely lasten kanssa oli antoisaa ja mielenkiintoista. Varsinkin lasten kehittymistä tunteidensa tunnistamisessa ja niiden ilmaisussa eri tavoin oli hienoa seurata. Havainnointi oli vaikeaa ja siinä kiinnitin huomiota toimintaprosessin aikana paljon siihen, etten muokkaa havaintojani oman näkemykseni mukaiseksi, vaan pysyn puolueettoman tarkkailijan asemassa.

Väliarviointi, jossa tarkastin tavoitteita ja tein pieniä muutoksia toimintakertojen sisältöön sekä keräsin palautetta, oli hyvin tärkeä. Tunteiden ilmaiseminen oli lapsille haastavaa, mutta he hyväksyivät sen osaksi toimintaa ja tunnekartta olikin kovassa käytössä. Taidetyöskentelyssä lapsilla selvästi lähtivätkin tunteet liikkeelle ja ryhmän keskinäisen kiinnittymisen, luottamuksen lisääntyä, niitä uskallettiin tuoda varovasti ulos. Uskon, että jos toiminta olisi

vielä jatkunut, olisivat lapset alkaneet rohkeammin myös miettiä olojensa syitä ja etsineet tapoja käsitellä tunteitaan taiteen avulla.

Toimintakertojen lopuksi taidenäyttely lasten vanhemmille oli hyvä päätös ja hyvästijätö Kohtaamistaiteen jaksolle Inkun Ideapajassa. Loppuarviointi ja toimintajakson materiaalin tutkiminen auttoivat itseäni hahmottamaan toimintajakson osaksi opinnäytetyöprosessiani.

Kohtaamistaiteen tavoitteet esimerkiksi; keskittymiskyvyn tukeminen, ilon- ja onnistumisen kokemukset, sosiaalisten taitojen ja itsetunnon lisääminen, yhteenkuuluvuuden ja valintojen tekemisen kyvyn vahvistaminen saavutettiin kohtalaisen hyvin. Lapset oppivat tiedostamaan omia rajojaan ja iloitsemaan yhteistyöstä. Luottamus, rohkeus ryhmässä lisääntyi ja vuorovaikutus oli avoimempaa kuin aiemmin.

Ohjaajana sain Kohtaamistaiteen toimintajaksosta Inkun Ideapajassa paljon varmuutta ja positiivista palautetta omista vahvuuksista ohjaajuudessa. Minulla oli ohjaajana paljon vastuuta, monia asioita huomioitavana jakson aikana ja onnistuin niissä hyvin. Opinnäytetyöprosessin ja toimintajakson ohjaajana toimimisen päällekkäisyyden koin haastavana, mutta mielenkiintoisena. Kohtaamistaide systeemin käyttö tutkimusmenetelmänä tunteiden tunnistamiseen ja ilmaisuun oli mielekäs. Luovuus, turvallinen kohtaaminen, ryhmän tuki ja vuorovaikutus tekivät tutkimuksesta antoisaa ja iloista. Apuohjaajana toimineet Inkun Ideapajan työntekijät olivat kiinnostuneita ja keskittyneitä toimintaan, mikä erityisesti auttoi minua vastuun kantamisessa, toiminnan suunnittelussa ynnä muussa. Keskustelimme paljon ja vaihdoimme mielipiteitä /kokemuksia toiminnan aikana ja sain heiltä arvokasta tukea tekemiini päätöksiin. Työnjako oli alusta asti selvä ja luonteva. Lapsiryhmä oli ihanteellinen, helppo ohjattava ja pystyinkin alusta asti keskittymään opinnäytetyöni tutkimuskysymykseen tunteiden osalta hyvin. Lapset paneutuivat mietiskelemään tunnetilojaan yllättävän intensiivisesti ja ohjaajana koin monia onnistumisen hetkiä heidän löytäessään tunteitaan. Huomasin, että aikaisempien tutkimusten (Litukka & Vuorinen 2009: 80) mukainen kokemus siitä miten ohjaajan oma suhtautuminen vaikuttaa toimintaan, luo luottamusta ja miten oma avoimuus ohjaajana auttaa ryhmäläisiä avautumaan, toteutui myös omalla kohdallani.

Ohjaajan työn hienoin anti on kohdata taidetyöskentelyyn osallistuvat ihmiset ainutkertaisina yksilöinä. Ohjaaja jakaa ja kohtaa monia asioita apuohjaajien ja moniammatillisen työympäristön ja työnohjaustiimin kanssa. Tällainen kohtaamiseen heittäytyminen ei aina ole helppoa, mutta se tarjoaa mahtavan mahdollisuuden ammatilliseen kehittymiseen. (Pusa 2010: 15.)

Opinnäytetyöprosessi

Minulle oli heti alusta asti selvää, että haluan tehdä opinnäytetyöni Kohtaamistaiteen parissa. Kohtaamistaide systeemin laajentaminen uudelle asiakasryhmälle eli lapsille tuntui minusta luontevalta ja mielekkäältä. Koska olen itse nauttinut suuresti Kohtaamistaiteen tukevasta ja kuntouttavasta kokemuksesta, halusin ehdottomasti jakaa kokemuksen myös lapsille. Opinnäytetyön aihe syntyi myös suhteellisen nopeasti ja idean siihen sain ohjatesani Kohtaamistaiteen jakson lastenkotilapsille kolmannen opintovuoden työharjoittelussani. Huomasin miten vaikeaa lapsille oli tunnistaa miltä heistä tuntui ja miksi. Millainen oma mieliala oli ja miten he sen ilmaisivat? Halusin tutkia auttaako Kohtaamistaide lapsia tunteiden tunnistamisessa ja antaako se keinoja niiden ilmaisemiseen. Kokemukseni mukaan lapset tarvitsevat nykyään yhä enemmän mahdollisuuksia, paikkoja missä he voivat pysähtyä tunnistamaan olojaan ja oppia ilmaisemaan tunteitaan.

Mietin miten saan kerättyä tarpeeksi materiaalia pystyäkseeni tutkimaan kyseistä aihetta ja tehdäkseeni siitä minkäänlaista yhteenvetoa. Kysymykset ja lasten ilmeiden, eleiden tarkkailu, keskustelu ohjaajaparieni kanssa, mielipidekierrokset, palautteet sekä dokumentit (lasten tuotokset ja valokuvat) olivat kuitenkin hyvää, käyttökelpoista tutkimusmateriaalia toimintajaksolta ja niistä sain koottua tuloksia vastatakseni opinnäytetyöni aiheeseen ja tutkimuskysymykseen.

Prosessin alun innostuksen ja opinnäytetyön tavoitteen helpolta tuntuvan ideoinnin jälkeen prosessin eteneminen tuntui hankalalta. Teorian kokonaisuuden hahmottaminen ja kokoaminen olikin yllättävän vaikean tuntuista ja jouduin aloittamaan ja muuttamaan kokonaisuutta sekä työni painopisteitä useaan kertaan. Ohjausseminaarit Kohtaamistaiteen ryhmän kanssa olivat hyvin tärkeitä opinnäytetyöni etenemisen ja väärrien painotusten ehkäisemisen kannalta. Aluksi ajatteleman teoriaviitekehyksen lähes täydellinen uudelleen suunnittelu pudotti minut melkoiseen lamaantumiseen ja työ tuntui pysähtyvän kuin seinään. Onneksi Kohtaamistaiteen toimintajakso piti minut työssä kiinni ja aloin kuitenkin vähitellen kirjoittaa toimintaosuutta ja arviointiosuutta opinnäytetyöhöni. Jossain vaiheessa huomasin, että teoriaosuuskin oli samalla muotoutunut uuteen muotoon ja tiesin taas miten jatkan prosessia. Yksi vaikeimmista asioista koko opinnäytetyöprosessissani on ollut työn tekeminen pienissä osissa, vähitellen. Kokonaisuuden hallinta ei ole koko ajan mahdollista ja on pilkottava työ pienempiin osiin, että sitä jaksaa tehdä. Opinnäytetyön prosessi on hidas ja pitkä, se vaatii kärsivällisyyttä, pitkäjänteisyyttä ja lannistumattomuutta.

9. Yhteenveto ja eettisyys

Kohtaamistaiteen käyttö tutkimusmenetelmänä opinnäytetyössäni lasten tunteiden tunnistamisen ja niiden ilmaisun tukemisessa, oli antoisa. Kohtaamistaiteen toiminnan tavoitteet auttoivat ja vahvistivat opinnäytetyöni muiden tavoitteiden saavuttamista. Tunteiden tunnistamisen ja ilmaisun kehittymisen lisäksi lapset kehittivät myös muun muassa sosiaalisessa jakamisessa, valintojen tekemisessä ja keskittymiskyvyssä. Ryhmä sai paljon iloa ja mielekkäitä kokemuksia arjessa, sen jäsenten keskinäinen yhteenkuuluvuus lisääntyi. Itsetuntemuksen kehittyessä, kun ryhmäläiset pohtivat tunteitaan ja mielialojaan eri tavoin, lasten itsetunto parani. Lapset uskalsivat olla aidosti ja omana itsenään ryhmässä. He kunnioittivat, luottivat toisiinsa tiedostaen omat ja muiden rajat. Uskon, että Kohtaamistaiteen tukevan ryhmän rakentama suoja, sen struktuurien(järjestelmien) luoma turvallisuus toiminnan rakenteessa että ohjatussa taidetyöskentelyssä, antoi parhaan mahdollisen tilan tunteiden tutkimiseen. Mielestäni tavoitteiden saavuttaminen toteutui lähes parhaalla mahdollisella tavalla ja lapset kehittivät tiedostamaan, tunnistamaan ja ilmaisemaan tunteitaan sosiaalisten taitojen lisäksi.

Kohtaamistaiteen kehittäminen uudelle asiakasryhmälle oli mielenkiintoinen ja positiivinen kokemus. Kohtaamistaiteen ja taiteen tekemisen mahdollisuudet lapsen kasvun ja kehityksen tukijana ovat valtavat. Kohtaamistaiteen toiminta on turvallista sekä lapsen sosiaalisten taitojen ja itsetuntemuksen kehittymisen kannalta merkityksellistä. Lapsi oppii tekemään itsenäisiä valintoja, erottamaan oman persoonallisuutensa rajoja, ottamaan huomioon ja kunnioittamaan toisia sekä antamaan tilaa muille ja ottamaan sitä tarvittaessa myös itselleen. Lapsi oppii jakamisen tärkeyden, yhteisen tekemisen voiman ja riemun. Hän saa myös tutkia itseään, kuunnella sydäntään ja ilmaista tunteitaan.

Eettisesti opinnäytetyössäni oli tärkeää suunnitella toiminta kaikkien lasten osaamista kunnioittavaksi, mutta kuitenkin tarkoituksenmukaiseksi, tarpeeksi haastavaksi ja lapsen kasvua sekä kehitystä tukevaksi. Ohjaajana tehtäväni oli huolehtia, että kohtelin kaikkia kunnioittavasti, tasapuolisesti, tuen jokaista ryhmäläistä ja kannustin heitä olemaan oma itsensä sekä huomioin heidät yksilöinä. Luotettavuuden kannalta oli oleellista, että Kohtaamistaiteen toiminta noudattaa tarkoin sille ominaisia struktuureja ja pysyy kuntouttavana, tukevana taide-toimintana. Toiminnan tulee olla lapsen taidetyöskentelyä kannustavaa, mutta ei suoranaista kuvaamataidon opetusta. Sen tulee olla lasta tukevaa, turvallista ja avointa keskustelua, mutta ei teoksia ja osallistujia analysoivaa.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaan lapsella on oikeus osallisuuteen ja suojeluun. Lapsen kanssa on pyrittävä työskentelemään aidosti (*Asiakaslaki 10§*) ja hänen mielipiteensä on selvitettävä ja niitä on kuultava. (Talentia ry 2005: 14.)

Kohtaamistaitteen kehittämistoimintaa varten luotujen vanhustyön arviointilomakkeiden muokkaus lapsiryhmälle ja niiden soveltuvuuden testaus käytännössä kuului tärkeänä osana kehittämistoiminnan luotettavuuteen. Opinnäytetyöni raportoinnin perinpohjaisuus toimintajakson kulusta ja arvioinnista on mielestäni eettisesti perusteltua ja auttaa Kohtaamistaitteen soveltuvuuden kehittämisessä uusien asiakasryhmien kohdalla.

Opinnäytetyön eettisyyden ja luotettavuuden kannalta oleellisimpia asioita olivat: lasten yksityisyydestä huolehtiminen, tutkimuslupien hankkiminen, lupa valokuvien ja tuotosten esittämiseen opinnäytetyössä. Nämä asiat huolehdin ensisijaisesti heti toiminnan aluksi ja varsinkin tiedonantoa vanhemmille pidin erityisen tärkeänä. Opinnäytetyössä lasten nimet on muutettu yksityisyyden suojaamiseksi ja vanhemmat saivat halutessaan tutustua tutkimusmateriaaliin.

Asiakaslain 11§ mukaan asiakkaalla, myös lapsella, on oikeus henkilökohtaiseen tietosuojaan ja yksityisyyteen. Sosiaalialan ammattilaisen täytyy kunnioittaa asiakassuhteen luottamuksellisuutta ja huolehtia siitä, että asiakkaan yksityisyys on suojattu. (Talentia ry 2005: 20.)

Pidin tärkeänä varmistaa, että lapsilla on turvallinen paikka jatkossakin käsitellä tunteitaan ja mahdollisia esiin tulevia Kohtaamistaitteen jakson nostattamia asioita. Sovimme työparieni kanssa, että he keskustelevat pienen ajan kuluttua lasten kanssa Kohtaamistaitteen toiminnan herättämistä tunteista pajakerhossa. Ihanteellista lasten kannalta oli, että sama ryhmä jatkoi Inkun Ideapajassa askartelukerhona (pajakerho) ja keskustelu tunteista oli siten myöhemmin mahdollista.

10. Pohdinta

Osallistuin Active Artin pilotti 3:een ja ihastuin Kohtaamistaitteiden systeemiin suuresti. Koen omakseni juuri kuvallisen ilmaisun ja minusta oli hienoa olla mukana kuntouttavan taidetoiminnan kehittämisessä. Pidin erikoisesti Kohtaamistaitteen moniaistisuudesta ja kokemuslähtöisestä työskentelystä, jossa ei suoriteta. Arvostus toiminnan lopussa on ehdottoman raketavaa ja tärkeää. Stressin ja ilon kokemusten samanaikaisuus on mielestäni rikastuttava, kasvattava kokemus. Kuullessani, että Kohtaamistaitteen toimintaa voisi kokeilla myös lapsille, päätin heti, että haluaisin ehdottomasti ottaa sen opinnäytetyöni aiheeksi.

Kohtaamistaitteiden ja muun kuntouttavan taidetoiminnan on mielestäni ehdottomasti tarpeellista ja hyödyllistä lapsille. Koska lapsi tarvitsee turvallisia rajoja ja hänen kokonaisvaltaisen tukemisen on olennaista, ilmaisullinen taidetoiminta on hyvä lisä lapsen kehittämisessä itsensä tuntevaksi ja itseään arvostavaksi ihmiseksi. Kohtaamistaitteiden ohjaa lasta juuri näihin haluttuihin ominaisuuksiin. Se auttaa lasta tunnistamaan tunteita, kestämaan pientä stressiä, sanoit-

tamaan ja tuomaan ilmi erilaisia mielialojaan, nauttimaan tekemisestä ilman suorituspaineita. Se antaa onnistumisen kokemuksia, kannustaa avoimeen kanssakäymiseen, yhdessä tekemiseen ja toisia tukevaan positiiviseen suhtautumiseen. Lapsi pysähtyy ja rauhoittuu nauttimaan vain itse toiminnasta. Toisten palautteen kautta lapsi oppii näkemään asioita toisestakin näkökulmasta, yhteisöllisyys vahvistuu.

Oikeudenmukaisuus on nykyajan maailmassa hyvin suhteellista ja ei aina todellakaan itsestään selvää. Sosiaalialan työssä on varsinkin ehdottoman tärkeää olla oikeudenmukainen. Olen huomannut seurattessani esimerkiksi lasten koulunkäyntiä, miten tarkkana lapset ovat aikuisten tasapuolisesta ja oikeudenmukaisesta suhtautumisesta heihin. Lapsen luottamus aikuiseen voi olla pienestä kiinni ja ohjaajan epätasa-arvoinen suhtautuminen ryhmäläisiin voi tehdä sen synnyn mahdottomaksi. Varsinkin lapsi, jonka sosiaaliset taidot eivät ole kehittyneet tai esimerkiksi käytös on erityisen huonoa, joutuu helposti silmätikuksi. Häntä syytetään usein turhaan, jolloin luottamuksellista ja turvallista suhdetta ei lapsen ja ohjaajan välille synny.

Hyvin tärkeää minulle on, kokemusteni kautta elettyinä, rajojen asettaminen ja maalaisjärki. Esimerkiksi lasten kasvatuksessa on tärkeintä rajat ja rakkaus. Jos lapsella ei ole selviä rajoja hänen turvallisuutensa järkkyy ja hänen on vaikeampi luoda minuutensa rajoja. Jos taas ihminen ei tiedä mikä ja millainen on, hän on vaikutuksille altis. Silloin oma-arvontunne, itsearvostus ja itsetunto eivät kehity ja ihminen on haavoittuva. Itsensä rakastaminen on ehdoton edellytys toisten auttamiselle, sillä jos et rakasta itseäsi, et voi rakastaa muita. Jos sinulla ei ole rajoja, joilla suojaat itseäsi, niin et voi auttaa muita asettamaan omia rajojaan.

Sosiaalityön ammattilaisten täytyy olla rohkeita ihmisiä. Työntekijöiden on uskallettava puolustaa asiakkaitaan ja annettava heille mahdollisimman hyvät ihmisarvoisen elämän mahdollisuudet yhteiskunnassa. Oikeudenmukaiset lait ovat hyvä ohjenuora siihen, että taattaisiin samanlainen ihmisarvo kaikille. Mielestäni lakeja tulisi kuitenkin tarkastaa säännöllisesti ja pitää ne ajan tasalla. Niitä pitäisi muokata koko ajan tarvetta vastaaviksi.

Tavoitteina sosiaalialan ammattilaisten työssä on vaikeuksien keskellä myönteisten ratkaisumallien kehittäminen ja voimavarojen lisääminen. Epäkohtien ja ongelmien esiin nostaminen on välttämätöntä, kun päämääränä on saada aikaan muutosta ihmisten elämässä. Sosiaalialan ammattilaisen olisi hyvä vaikuttaa ja käyttää osaamistaan yhteiskunnallisten kehittämissohjelmien laatimiseen, toteuttamiseen. (Talentia ry 2005: 25,26.)

Luovuus on minulle tärkeä osa elämää, se on kuin lapselle luontainen ihmettelevä ja asioita tutkiva asenne maailmaa kohtaan. Jokaisesta päivästä voi löytää uusia innovaatioita ja oppimisen hetkiä luovuuden kautta. Elämä on silloin täynnä uusia löytöjä ja ihmeellisiä elämyksiä. Taiteen ja luovan ilmaisun kautta, joka siis on kaikkien etuoikeus, ihminen voi elää rikasta

elämää. Vaikka ihmisenä kasvaminen ja kehittyminen tekevät joskus kipeää, voi luovuuden ja itsensä ilmaisemisen kautta löytää itsestään piileviä voimavaroja. Kun lapsi oppii jo varhaisessa vaiheessa tunnistamaan itsessään olevia voimavaroja, huomaamaan erilaisia tuntemuksiaan ja tunteitaan sekä ilmaisemaan niitä jollain tavoin, hän voi kasvaa ehjäksi persoonaksi. Taide-työskentelyn kautta lapsi oppii ilmaisemaan tunteitaan ja sisäisiä asioitaan, tuomaan ne näkyväksi, vaikka sanoja ei olisi. Taiteen ja luovan ilmaisun kautta lapsi saa mahdollisuuden kestää myös epävarmuutta ja painetta. Hän oppii tekemään omia, itsenäisiä ja toisista erillään olevia ratkaisuja. Käden taitojen ja luovuuden avulla ihminen kasvaa kokonaisvaltaisesti. Hän kehittyi sekä sisäisesti itsevarmemmaksi minäkuvan ja itsetunnon vahvistuessa sekä ulkoisesti aistitoimintojen ja motoriikan kehittyessä.

Olen huomannut, että kehittyäkseen ja kasvaakseen yksilö tarvitsee ympärilleen toisia ihmisiä, jotka toimivat peilinä esimerkiksi tunteiden ilmaisussa. Ryhmä voi antaa paljon tukea muun muassa omien tunteiden ja sisäisten tunnetilojen tunnistamisessa, ilmaisussa, tunteiden säätelyssä sekä niiden käsittelemisessä. Turvallisessa ryhmässä on hyvä mahdollisuus miettiä syitä omaan käytökseen ja tuntemuksiin sekä puhua halutessaan niistä toisten kanssa. Lapselle läheiset ihmissuhteet ovat elintärkeitä vauvaiän kiintymyssuhteen muodostumisesta lähtien. Lapsi tarvitsee lähelleen turvallisia ja rakastavia aikuisia, jotka ohjaavat häntä kasvamaan eheäksi ja itseään arvostavaksi persoonaksi. Kun lapsi kokee olevansa ainutlaatuinen ja kunnioitettu, hän osaa arvostaa myös muita. Sosiaalisten taitojen kehittymiselle turvallisten aikuisten ohjaamat ryhmät ovat oleellisia. Silloin aikuinen on vastuussa jokaisen ryhmäläisen hyvinvoinnista ja ryhmän avoimen ilmapiirin luomisesta.

Kohtaamistaitteessa luovuus on keskeisesti toiminnan lähtökohtia. Kohtaamistaitteessa jokainen on taitava, jokaisella on ilmaisun vapaus ja kaikki saavat samat mahdollisuudet taidetyöskentelyprosessiin heittäytymiseen. Kohtaamistaide systeemi perustuu vuorovaikutukseen ja kohtaamiseen, jolloin luonnollisesti ryhmässä toimiminen on oleellinen osa toimintaa. Ohjaaja kantaa vastuun taidetyöskentelyn mielekkyydestä ja haasteista sekä muokkaa toiminnan osallistujien osaamisen tasoa vastaavaksi. Kohtaamistaitteen toiminta kannustaa osallistujia iloiseen, ennakkoluulottomaan kohtaamiseen itsensä, taiteen ja toisten kanssa.

Prosessi itsessään tuottaa erilaisia taitoja ja tietoja, jotka vievät kohti prosessin lopputulosta. Lopputulos voi olla jokin tuote, mutta sitä ei välttämättä ole voitu kuvitella etukäteen. Usein prosessin lopputulos on taitokokonaisuus ja voi siis olla ennakoimaton. Prosessissa ennustamattomuuden, turvattomuuden, epävarmuuden ja ahdistuksen kokemukset osoittavat sen, että elämme. Elämän tekee kiehtovaksi se piirre, että tuokion kuluttua emme tiedä mitä seuraavaksi tapahtuu. (Venkula. 2005: 97,106,107.)

Kohtaamistaiteen toiminnassa ja taidetyöskentelyn aikana liikkuu paljon tunteita. On tärkeää tiedostaa omat tunteensa, koska ne kertovat paljon meistä itsestämme. Huomasin henkilökohtaisen kokemukseni kautta miten vapauttavaa oli heittäytyä taiteen tekemiseen, antaa tunteiden tulla ulos tekemisen kautta. Usein teos kertoi enemmän kuin sanat ja se yllätti minut. Olin iloinen kun sain tehdä Kohtaamistaiteen jakson lasten kanssa opinnäytetyöprosessini osana. Lapset ovat ilmaisussaan aitoja, työskentelyssään avoimia ja innokkaita. Nautin myös lasten selvästä kehitymisestä tunteidensa tunnistamisen ja ilmaisun kohdalla. Minusta oli hienoa antaa heille mahdollisuus oppia jo nuorena tunteidensa käsittelyä. Ryhmässä lapset alkoivat yhä enemmän luottaa toisiinsa ja harjoittelivat mielestäni onnistuneesti myös tunteiden säätelyä, joka on yksi tunneälyn oleellisimmista ominaisuuksista. Uskon, että ryhmäläiset saivat työkaluja itsensä ilmaisuun taiteen kautta. Muutamat lapsista olivatkin, vanhempien mukaan, heti ottaneet käyttöön leikeissään esimerkiksi yhteissatujen ja -tarinoiden kertomisen.

Leikki on lapsen työtä ja leikin kautta he myös ilmaisevat tunteitaan, mielialojaan ja tunnetilojaan. Leikin kautta lapset opettelevat rajoja, kehittävät vuorovaikutus- ja sosiaalisia taitoja. Luovuudessa, ryhmätoiminnassa ja taiteellisessa ilmaisussa on paljon leikin kaltaisia ominaisuuksia. Alussa virittäytyään ja keskitytään tulevaan taidetyöskentelyyn leikin keinoin (esimerkiksi lorut, sadut, laulut, tutustumis-, alkupiirit), taidetyöskentelyssä leikitään väreillä ja muodoilla ja niin edelleen.

Opinnäytetyöni tavoite Kohtaamistaiteen kehittäminen lapsiryhmälle sopivaksi, onnistui hyvin ja on toimiva systeemi lapsen kasvun tukemisessa. Kohtaamistaiteen toiminta luo turvallisen ympäristön lapsen kehitymiselle ja taiteen tekemisestä nauttimiselle.

Jatkotutkimusaiheena olisi tunteiden tutkimisen vienti seuraavalle tasolle, jolloin lapset voisivat keskittyä nimenomaan tunteiden, mielialojen syiden tiedostamiseen ja käsittelemiseen. Kohtaamistaiteessa ei analysoida eikä selvittää yleisesti osallistujien tunne-elämän syitä, mutta lapset voisivat itse oppia taidetyöskentelyn kautta tiedostamaan niitä ja halutessaan jakaa ajatuksiaan myös muille. Tämä vaatisi pidemmän Kohtaamistaiteen toimintajakson tai esimerkiksi kaksi kymmenen kerran jaksoa. Ensimmäisen jakson jälkeen ryhmä olisi kiinteytynyt, luottamus kasvanut ja ryhmädynamiikka muotoutunut. Seuraava jakso syventäisi, monipuolistaisi toimintaa ja muun muassa erilaisiin taidetyöskentelyn tekniikoihin, materiaaleihin ja välineisiin olisi enemmän aikaa. Toiminnassa ehditsi käyttää perusteellisemmin myös esimerkiksi aisteja, sadutusta ja muita luovan ilmaisun lajeja kuten draamaa, musiikkia ja tanssia.

Jatkotutkimuksena Kohtaamistaiteen jakso aluksi suunnittelemani erityislapsiryhmälle olisi tärkeää, koska mielestäni Kohtaamistaiteen rekisteröity systeemi tulisi olla yksi yleisesti käy-

tössä olevista sosiaalialan kuntoutusmenetelmistä. Kohtaamistaide systeemi on hyvin vaikuttava, voimaannuttava ja kuntouttava tapa auttaa lasta, jolla on erityisen tuen tarvetta. Varmistuin itse Kohtaamistaiteen hyvistä vaikutuksista sekä opinnäytetyön Kohtaamistaiteen toimintajaksolla että ohjatessani jakson lastenkotilapsille työharjoitteluni aikana. Lastenkotilapsilta saatu palaute ja omat huomiot positiivisten vaikutuksien (muun muassa keskittymisen ja rauhoittumisen lisääntyminen) osalta, vakuuttivat minut Kohtaamistaiteen toimivuudesta erityislapsille.

Lähteet

- Ahonen-Eerikäinen, H.(toim.) 1994. Taide psykososiaalisen työn välineenä. Pohjois- Karjalan ammattikorkeakoulu, julkaisusarja B. Pieksämäki: Raamattutalo Oy.
- Anttila, P. 2006. TUTKIVA TOIMINTA ja ilmaisu, teos, tekeminen. Hamina: AKATIIMI Oy.
- Bandura, A. 1997.Sosiaalis- kongitiivinen teoria. Teoksessa: Vasta, R (toim.) Kuusi teoriaa lapsen kehityksestä. Kuopio: Kustannusosakeyhtiö Puijo
- Bee, H. 2000. The Developing Child. Ninth edition. United States of America: Allyn & Bacon. Library of Congress Cataloging- in- Publication- Data
- Berger, K. 2000. The Developing Person Through the Life Span. Fifth Edition. United States of America. Library of Congress Cataloging- in- Publication- Data
- Goleman, D. 1997.Tunneäly. Lahjakkuuden koko kuva. Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Hakkola, K., Laitinen, S., Ovaska- Airasmaa, M. 1991. Lasten taidekasvatus. Hämeenlinna: Karisto Kirjapaino Oy.
- Hautamäki, A. 2008. Naisen yksilöllistymisen mahdollisuus ja hinta- oman äänen löytäminen ja äitiys. Teoksessa: Lahikainen, A-R., Punamäki, R-L., Tamminen, T. Kulttuuri lapsen kasvattajana. Helsinki: WSOY.
- Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.
- Huizinga, J. 1984. Leikkivä ihminen. Juva: WSOY
- Hyyppä, M.1997. Tunteet ja oireet. Uusin psykosomatiikka. Tampere: Kirjayhtymä Oy.
- Ikäheimonen, R., Vakkuri, K. 1997. Luova äly. Luovuuden monet kasvot. Jyväskylä: Gummerus.
- Isokorpi, T., Viitanen, P. 2001. Tunnevoimaa! PRO. Tampere: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Jokimies, J., Lahtiperä, L. 2006. Systeemiälyajattelu kasvattajan työssä. Teoksessa: Kontu, E., Suhonen, E. Erytispedagogiikka ja varhaislapsuus. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus.
- Järventie, I. 2008. Päivänsäde vai menninkäinen? Identiteettien kasvattaminen eriarvoisuuden puutarhoissa. Teoksessa: Lahikainen, A-R., Punamäki, R-L., Tamminen, T. Kulttuuri lapsen kasvattajana. Helsinki: WSOY.
- Klemi, M. 1988. Sanaton kieli. Espoo: Weilin+ Göös
- Koski, J. 2001. Luova hierre. Näkökulmia yksilöiden, ryhmien ja organisaatioiden luovuuteen. Jyväskylä: Gummerus
- Lindqvist, M. 1992. Unelma rohkeasta elämästä. Keuruu: Otava.
- Luoma, I., Mäntymaa, M., Puura, K., Tamminen, T. 2008. Geenit ja kulttuuri lapsen kasvun lähtökohdina. Teoksessa: Lahikainen, A-R., Punamäki, R-L., Tamminen, T. Kulttuuri lapsen kasvattajana. Helsinki: WSOY.
- Mäkipää, P.1996. Elokvaterapiasta eli elävän kuvan hoidollisesta käytöstä Kuusankoski: T: mi Antti U. Nurminen

- Niemistö, R. 2004. Ryhmän luovuus ja kehitysehdot. Tampere: Tammer- Paino
- Nurmiranta, H., Leppämäki, P., Horppu, S. 2009. Kehityspsykologiaa lapsuudesta vanhuuteen. Hämeenlinna: Kirjapaja
- Piri, S. 1994. Omaehtoiseen kuvataiteen tekemiseen. Helsinki: Limes ry.
- Pusa, T. (toim.) 2010. Kohtaamisen iloa! Active- Art pilotoinnista Kohtaamistaide- erikoistumisopintoihin. Laurea- ammattikorkeakoulun julkaisusarja C-15 Helsinki: Edita Prima Oy.
- Rankanen, M., Hentinen, H., Mantere, M-H. 2007. Taideterapian perusteet. Hämeenlinna: Karisto Oy.
- Saarinen, M. 2001. Tunne älysi älyä tuntevasi. Opas oman ja työyhteisön tunneälyn kehittämiseen. Juva: WSOY
- Segal, J. 1997. Raising your emotional intelligence: a practical guide. New York: Henry Holt and Company. Library of Congress Cataloging- in- Publication- Data
- Suhonen, E. 2006. Elämää lähiöpäiväkodin integroidussa erityisryhmässä. Teoksessa: Kontu, E., Suhonen, E. Erityispedagogiikka ja varhaislapsuus. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus.
- Talentia ry. Ammattieettinen lautakunta. 2005. Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Helsinki: Kinestasis Oy.
- Ukkola, I.(toim.) 2001. Parantava taide. Taideoppikirja lähi- ja perushoitajille. Raamattutalo Oy.
- Uusikylä, K & Piirto, J. 1999. Luovuus. Taito löytää, rohkeus toteuttaa. Juva: WSOY.
- Vahala, H-M. (toim.) 2003. Elämän kevät. Luovuuden kautta kasvuun. Jyväskylä: Gummerus.
- Venkula, J. 2003. Taiteen välttämättömyydestä. Jyväskylä: Gummerus.
- Venkula, J. 2005. Epävarmuudesta ja varmuudesta. Jyväskylä: Kirjapaja Oy.
- Painamattomat lähteet:**
- Inkun Ideapajan Ystävät ry. 2009. Vuosikertomus, Vantaa: Inkun Ideapaja
- Julkunen, A. 2010. Toiminnanohjaajan haastattelu 3.11. Inkun Ideapaja. Vantaa.
- Niiniö ym. 2010. Kohtaamistaide. Kootut posterit. Vantaa: Laurea
- Pusa, T., Aho, R. 2009a. Kohtaamistaiteen erikoistumisopintojen opetussuunnitelman luonnos. Vantaa: Laurea
- Pusa, T., Aho, R. 2009b. Kurssimateriaali. Kohtaamistaide pilotti 3. Laurean ammattikorkeakoulu. Vantaa
- Pusa, T. 2009c. Active Art- tavoitteellista taidetoimintaa ikääntyville. Moniste.
- Rantanen, T. 2010. Kehittämisprosessin arviointi. Luentomuistiinpanot. 23.4. Laurean ammattikorkeakoulu. Vantaa.

Sähköiset lähteet:

Sosiaaliportin internetsivut. Päivitetty 21.8.2009

<http://www.sosiaaliportti.fi/fi->

[Fl/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/ehkaisevatyo/varhaiskasvatus_ja_paivahoito/](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-Fl/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/ehkaisevatyo/varhaiskasvatus_ja_paivahoito/)
Viitattu 8.10.2010

Stakes verkkojulkaisu. 2005. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Oppaita 56. Toinen tarkastettu painos.

<http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/7eef5448-e8a3-4887-ab97-19719ea74066>

Karppinen 2006. Julkaisussa: Opetushallituksen verkkojulkaisu. Luovuuspedagogiikka.

http://www.edu.fi/download/86973_Luovuuspedagogiikka_1.pdf

Uusikylä 2006. Julkaisussa: Opetushallituksen verkkojulkaisu. Luovuuspedagogiikka.

http://www.edu.fi/download/86973_Luovuuspedagogiikka_1.pdf

Liikanen, H-L. 2010. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia - ehdotus toimintaohjelmaksi 2010-2014. Opetusministeriön julkaisu ja 2010:1. Verkkojulkaisu

<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2010/liitteet/OPM1.pdf?lang=fi>

John`s songs. Jarmo Savolainen Trio. 1998. CD. A-Records.

Carnival. Tito Puente. 1999. CD. Snapper Music.

Beautiful Songbirds. Reflection. 1997. CD. Music Collection International Ltd.

Triple Conserto Septet. Tonhalle Orchestra Zurich, David Zinman. Beethoven. 2005. CD. Sony BMG

Cuban Rhythm. Collection. 2000. CD. Millenium Gold.

Songs of Ireland. The Evergreens. 1995. CD. Emporio.

Hearts in Harmony. Sharin. 1995. CD. Astoria.

Liitteet

Liite1 Tutkimuslupa

Laurea Ammattikorkeakoulu, Tikkurila
Sosiaaliala

TUTKIMUSLUPA-ANOMUS

Anomus osoitetaan: Inkun Ideapaja

1. Tutkimusluvan anoja

Marju Grönholm

Yhteystiedot: osoite, puh, email

Ränkitie N 54 00750 Helsinki, 044- 3411484

marju.gronholm@laurea.fi

2. Tutkimuksen nimi

Kohtaamistaidetta lapsille. Taiteen terapeuttisuus ja tunteet.

3. Tutkimuksen tarkoitus

Kohtaamistaidemenetelmä vanhustyöstä lapsille. Taiteen terapeuttisuuden havainnointi ja sen vaikutus tunteisiin.

4. Tutkimuksen kohderyhmä

Lapset 7-14v. Mukana erityislapsia.

5. Tutkimusmenetelmä

Kohtaamistaidetoiminta 8 krt.

6. Aineiston keruu ja arvioitu ajankohta

Toimintajakso: 6.9.2010- 25.10.2010, kerran viikossa, maanantaisin Inkun Ideapajassa

7. Tutkimuksen arvioitu valmistumisaika

Joulukuussa 2010

8. Tutkimussuunnitelma hyväksytty

Laurea Ammattikorkeakoulu 31.8.2010

Tutkimuksen ohjaajat:

Riitta Aho

Riitta Aho

9. Lupa myönnetty hakemuksen mukaisena

Vantaalla 2.9.2010

Allekirjoitukset

Airi Jukka
Airi Jukka
Inkun Ideapaja

Hakemus muokattu Oulun yliopiston tutkimuslupahakemuksesta

Liite 2 Tutkimuslupakirje vanhemmille

Hei

Opiskelen sosionomiksi Laurean ammattikorkeakoulussa. Teen opinnäytetyöni toiminnallisen osuuden yhteistyössä Inkun Ideapajan kanssa.

Opinnäytetyöni aihe on: Kohtaamistaidetta lapsille.

Kohtaamistaide on moniaistillista, ryhmämuotoista, tekemiseen ja kohtaamiseen perustuva kuvataidemenetelmä.

Ohjaan lapsellenne kahdeksan kerran kohtaamistaidetoimintajakson pajakerhossa 6.9.- 25.10. 2010 maanantaisin klo 15-17 (huom. pidempi aika) yhdessä Inkun Ideapajan työntekijöiden kanssa. Toimintakerta koostuu kolmesta eri osasta: virittäytyminen, taidetyöskentely ja loppupiiri.

Tulossa on mukavaa ja monipuolista käsillä tekemisen iloa yhdessä!

(esimerkiksi savitöitä, maalausta jne.)

Terveisin Marju Grönholm

Lisätietoja: puh. 044 341 1484, marju.gronholm@laurea.fi

Olen saanut kirjeen koskien kohtaamistaidetoimintaa Inkun Ideapajan pajakerhossa ja hyväksyn, että toiminnan aineistoa ja valokuvia saa käyttää opinnäytetyössä.

allekirjoitus

nimen selvennys

Liite 3 Toimintasuunnitelma

6.9 Parityö, musiikkimaalaus

Viritys: Alkupiiri+ pehmolelunalle kiertää

- kerrotaan nimi ja joku itsestä kertova asia, millainen olen, mikä olo
- lyhyesti mitä KohTa on ja esitellään tunnekartta (olo ennen ja jälkeen toiminnan)
- kirjataan ryhmän säännöt ja keksitään nimi

Taide: Vesivärit

- maalataan paria vastapäätä musiikin mukaan ensin omalle paperille, ei puhuta
- vaihdetaan parin kanssa paperit ja jatketaan - vaihdetaan takaisin
- yksilömaalaus musiikin mukaan
- Silmät kiinni piirtämistä musiikin mukaan (liidut)

Arvostuskierros: Piiri

- pari asettaa työt suhteessa toisiinsa, toiset kertovat mitä näkevät töissä
- parit kertovat omasta työstä
- kysymyksiä, huomioita vapaasti, nalle kiertää; miltä tuntui tehdä

13.9 Yksilötyö, pienestä iso

Viritys: Piiri:

- jokainen valitsee sen värisen muovailuvahan, joka mielestään kuvastaa musiikkia ja omaa oloa
- silmät kiinni annetaan käsien liikkua musiikin tahdissa, miten kädet haluaa muovaila
- kerrotaan miten omat kädet muovasivat vahaa
- asetetaan muovailuvaha keskelle piiriä - suhteessa toisiin?
- ”Kyllipiiri”= kerrotaan ryhmässä tarinaa vuorotellen, samalla kuvittaen sitä

Taide: Pulloväri+ hiili

- valitaan joku pieni luonnosta haettu asia, mikä on itselle sopivin
- hahmotellaan esine isolle paperille isoksi hiilellä
- valitaan kaksi väriä ja maalataan kuva, myös taustaa

Arvostuskierros: Piiri

- jokainen asettaa muovailuvahan uudelleen suhteessa toisiin ja vaihtaa muovailuvahan muotoa jos haluaa.

20.9 Ryhmätyö, kuvasta tarina

Viritys: Nallepiiri

- sanotaan jokin adjektiivi omasta olost

Taide: Maavärit

- valitaan valmis kuva
- revitään pieneen paperiin kurkistusaukko
- katsotaan kurkistusaukon kautta mitä värejä kuvassa on, valitaan kaksi
- etsitään ryhmä ja keksitään kuvista tarina
- maalataan yhteinen kuva (toisen alue?)
- musiikkimaalaus pareittain, maalataan toisen alueelle

Arvostuskierros: Piiri

- jokainen ryhmä kertoo tarinansa
- toinen ryhmä kyselee työskentelystä ym.

27.9 Parityö, savesta muoto

Viritys: Piiri

- valitaan kartonkipaloista haluamani muotoinen ja värinen pala
- asetetaan pala valkoiselle yhteiselle paperille
- mitä paikka ja kartongin pala kertovat minusta ja suhteestani ryhmään?

Taide: Savi

- otetaan parit, ei puhuta, jokainen muotoilee savea musiikin mukaan
- tietyn ajan jälkeen työt vaihdetaan parin kesken
- taas vaihdetaan, ei puhuta
- asetetaan työt alustalle yhteiseksi kokonaisuudeksi ja annetaan yhteisteokselle nimi

Arvostuskierros: Piiri

- toiset sanoo ajatuksiaan kunkin parin työstä ja mitä tunteita se herättää, mitä kertoo
- pari kertoo työskentelystä ja yhteisteoksesta, mitä se kuvaa ym.
- kartonginpalapaperiin muutoksia jos haluaa

4.10 Yksilötyö, klassikko- omena

Viritys: pallot

- valitaan pari ja pallo
- toinen pareista hieroo pallolla toista ja kertoo mitä kuuluu, toinen kuuntelee, kerrotaan muille mitä pari kertoi

Taide: Pastelliliidut

- klassikko-omena
- haistellaan ja maistellaan omenaa - valitaan kaksi väriä, jotka kuvaavat aistimuksia
- malli- omena pöydälle - maalataan omena sisältä päin kohti ulkokuorta
- leikataan omena irti paperista ja liimataan se taustapaperille. Valitaan kaksi väriä kartonkipaloista, sommitellaan

Arvostuskierros: taidehuutokauppa, omenat seinälle

- ”ostetaan” itseä eniten miellyttävä toisen kuva
- perustellaan muutamalla asialla valinta

11.10 Parityö, ryhmätyö, ”Picasso” -muotokuva ja lempipaikka

Viritys: Nallepiiri

- heitetään nalle jollekin piirissä ja sanotaan nimi, kysytään jotain vaikka kuulumisia, tunteita, oloja ym.

Taide: Sormivärit

- valitaan parit, toinen on malli ja ottaa jonkun ilmeen, toinen maalaa picasso- tyyliin muotokuvan ja vaihdetaan
- Ryhmämaalaus: kuunnellaan musiikkia ja mietitään joku lempipaikka ja valitaan sitä kuvaavat kaksi väriä
- kaikki maalaavat isolle paperille kahdella haluamallaan sormivärillä musiikin mukaan omaa lempipaikkaa
- vaihdetaan paikkaa ja toinen jatkaa
- kierros ympäri ja takaisin omaan paikkaan

Arvostuskierros: Piiri

- malli kertoo picasso- muotokuvasta ja sitten tekijä
- arvostetaan muiden töitä, sanotaan toiselle hyviä asioita työstä
- keskustellaan ryhmätyön herättämistä tunteista

18.10 Yksilötyö, kangaskassi

Viritys: Tunnekartta

- keskustellaan tunnekartan ilmekuvista. Mitä erilaisia tunteita kuuluu esimerkiksi hymy ilmeeseen? Missä tilanteessa tunnetaan muun muassa surua? Millainen tunne on vaikka ärtymys? Ryhmitellään lapuilla olevia tunnetiloja ilmekuvien mukaan

Taide: Kangasvärit

- katsotaan kaikki aiemmat työt ja muistellaan mitä silloin tuns
- mietitään vallitseva olo mikä kertoo siitä mikä on yhteistunne koko työskentelystä
- valitaan kaksi väriä mikä kuvastaa oloa koko ajalta
- maalataan kangaskassit eli kerätään ”kassiin” kaikki se mitä on saanut matkalle mukaan tästä kohtaamistaide kokemuksesta

Arvostuskierros: loppupiiri

- oikean puolella istuva sanoo mitä näkee toisen kassissa, mitä ajattelee siellä olevan, miltä se näyttää
- väritetään eri papereille viisi eri tunnetilaa (viha, suru, ilo, pelko, rakkaus)
- keskustellaan kuluneesta ajasta ja kokemuksista - onko jokin asia jäänyt vaivaamaan?
- jutellaan näyttelystä ja ryhmän loppumisesta

25.10 Ryhmätyö, lopetus

Viritys: Nallepiiri ja Arvostuskierros

- nalle kiertää, keskustellaan tunteista; millä mielellä, kun KohTa- toiminta loppuu, mitä ajatuksia pyörii mielessä, mikä oli kivointa, mikä tylsintä?
- lapset kuvittavat pienryhmissä valmiin tarinan tai kerrotaan oma satu
- päivitetään kysymyslomake
- Kiitetään ryhmäläisiä, keuhutaan ja toivotetaan kaikkea hyvää toisillemme.

Taide: Taidenäyttely

- asetellaan yhdessä taideteokset näyttävästi esille
- kirjoitetaan tekijät, teoksen nimi, työskentelyn vaiheet kauniisti teosten viereen
- vastaanotetaan vieraat (mm. vanhemmat). Ohjaajien tervetuliaissanat.
- tarjoillaan keksiä ja mehua/ kahvia yleisölle
- taiteilijat kertovat työskentelystään ja esittelevät teoksia
- ”Palkintojen” jako ryhmäläisille muistoksi (hymyilme-mitalit)

Liite 4 Ryhmäsatu

”Marjun Timanttien” - ryhmän Kyllipiirisatu 13.9

Olipa kerran pieni järvi, joka sijaitsi synkän metsän keskellä. Järven luona oli pieni kukka ja metsässä oli talo. Järvessä asui kala. Mökissä asui akka ja ukko. Eräänä päivänä taivaalta laskeutui metsän keskelle pieni keiju, joka oli aivan punainen, mutta hyvin iloinen. Ukolla ja akalla oli auto. Keiju teki järven rantaan sateenkaaren, kala tykkäsi siitä niin paljon, että niistä tuli ystävät. Sateenkaaren päässä oli aarre. Ukko törmäsi autoon, akalla oli kädessä laastari. Ukolla ja akalla oli ollut vähän epäonnea, mutta onneksi aurinko paistoi täydellä terällä ja sen iloinen ilme ilahdutti kaikkia. Taivaalla kulki lintu. Ukolla oli oma limusiini ja akalla oli polkuauto. Ukko ja akka viettivät juhannusta, sinne kutsuttiin keiju ja kala kylään. Sitten keiju tuli vieläkin iloisemmaksi. Taivaalla oli myös pilviä ja pilvellä istui myös toinen lintu.

Sen pituinen se.

Kuva 13: ”Kyllipiirin” ryhmäsatokuva

Liite 5 Kysymyslomake

Marjun timantit
Kysymyslomake 27.9

Nimi _____

Millainen minä mielestäni olen?

- arka ----
- varovainen ----
- innostunut ----
- kiinnostunut ----
- levoton ----
- _____

Millainen minä haluaisin olla?

- itsevarma ----
- rohkea ----
- keskittynyt ----
- kärsivällinen ----
- tyytyväinen ----
- _____

Millainen minä olen ryhmässä?

- olen ystävällinen toisille ----
- olen kärsimätön ----
- uskallan olla oma itseni ----
- olen varuillani ----
- kunnioitan toisia ----
- _____

Mitä minä haluan ryhmältä?

- turvallisuutta ----
- yhdessä tekemistä ----
- kuuntelemista ----
- huomioon ottamista ----
- tilaa ----
- _____

Liite 6 Näyttelykutsu vanhemmille

Hei,

Pajakerhon Kohtaamistaide jakso on pian lopussa. Toiminta lastenne kanssa on ollut hyvin antoisaa ja mukavaa!

Viimeisen kerran kunniaksi kutsumme teidät vanhemmat Kohtaamistaide **näyttelyyn** Inkun Ideapajaan **ma 25.10.2010 klo 17.00**.

Ohjelmassa ovat mm. tervetulosanat, näyttelykahvit ja taidekierros, jossa pienet taiteilijat kertovat teoksistaan.

TERVETULOA!

Terveisin, Marju, Tuula ja Siiri

Olen saanut kutsun Kohtaamistaide näyttelyyn ja

Kyllä, tulemme näyttelyyn ja meitä osallistuu henkilöä

Ei, emme pääse näyttelyyn

Allekirjoitus: _____

Osallistujien havainnoinnin arviointiskaala: henkilön vireystila ja työskentelyn aikana ilmennyttä

- Tarkkaavaisuus
 - ~~1 On hiijaa tai nukkuu~~ **POISSAOLEVA, TEKEE MUUTA**
 - ~~2 Väsy helposti~~ **EI JAKSA KIINNOSTUA**
 - ~~3 Ajoittain osoittaa kiinnostusta~~
 - ~~4 Kiinnostunut ja keskittynyt~~
 - ~~5 Erittäin keskittynyt työskentelyyn~~
- Itsenäisyys /Kyky tehdä valintoja
 - ~~1 Ei tee itse valintoja~~
 - ~~2 Sattuman varaisia valintoja (esim. muotojen ja värien osalta)~~
 - ~~3 Tekee valintoja tuettuna, lisäohjeistuksella~~
 - ~~4 Normaali ohjeistus riittää, osallistuja tekee itse valinnat~~
 - ~~5 Tekee tietoisia ja hallittuja valintoja työskentelyssä~~
- Kiinnostus
 - ~~1 Ei ole kiinnostunut~~
 - ~~2 Ei ole juurikaan kiinnostunut, rohkaisemalla osallistuu~~
 - ~~3 Osallistuu vähäisellä~~
 - ~~4 On halukas työskentelemään~~
 - ~~5 Nauttii ja on erittäin halukas työskentelemään~~
- Ymmärrys
 - ~~1 Suuria vaikeuksia ymmärtää ohjeita~~
 - ~~2 Vaikeuksia ymmärryksessä~~
 - ~~3 Ymmärtää ohjeet~~
 - ~~4 ymmärtää ohjeet ja toimii niiden mukaan~~
 - ~~5 Ymmärtää ohjeet ja osoittaa luovuutta~~
- Hienomotoriikka (leikkaaminen, maalaaminen jne.)
 - ~~1 Ei tee itse, ohjaaja auttaa~~
 - ~~2 Kykenee työskentelemään avun kanssa~~
 - ~~3 Työskentelee osittain itse~~
 - ~~4 Ei tarvitse huolehtia, osallistuja suoriutuu hienosti~~
 - ~~5 Taitavaa, korkeatasoista työskentelyä~~

Liite 7 Kohtaamistaiteen arviointilomakkeet

- Tunnetila
 - ~~1 Ei ilmaise tunteitaan~~
 - ~~2 Henkilökohtaisessa kontaktissa ilmaisee itseään~~
 - ~~3 Ilmaisee ajoittain tunteitaan~~
 - ~~4 Kykenee ilmaisemaan tunteitaan~~
 - ~~5 Energinen ja kyvykäs ilmaisemaan tunteitaan~~
- Sosiaalisuus
 - ~~1 Ei osoita kiinnostusta muihin ihmisiin~~
 - ~~2 Osoittaa pientä kiinnostusta muita ihmisiä kohtaan, puhuu ajoittain~~
 - ~~3 Osallistuu keskusteluun puhuteltaessa~~
 - ~~4 Normaali keskustelukyky~~
 - ~~5 Aktiivinen vuorovaikutuksessa~~
- Tietoisuus
 - ~~1 Ei vaikuta ymmärtävän tilannettaan lainkaan~~
 - ~~2 Sekava~~
 - ~~3 Ajoittain osoittaa kiinnostusta / käsitystä tilanteestaan~~
 - ~~4 Ymmärtää tilanteensa~~
 - ~~5 Ymmärtää ja on läsnä hetkessä~~

EDELLÄ ESITETYT ASIAT KIRJATAAN OHJAAJAN HUOMIOIDEN POHJALTA.

Lisäksi dokumentoidaan lomakkeen kääntöpuolelle vapaasti kultakin osallistujalta jokin lausahdus tai muu autenttinen repliikki, joka tavalla tai toisella ilmentää henkilön sen päivän työskentelyä.

Kunkin tekijän päivän tuotos dokumentoidaan osallistujakansioon.

Active art -ohjaajan arviointi**Ohjaajan nimi:****pmv:****vertaisarvioija:**

rupeama kokonaisuutena

Palautetta työparille

Parilta saatu
arvio

Oma arvio

	Oma arvio	Parilta saatu arvio	Palautetta työparille
Ohjaajan ystävällisyys osallistujia kohtaan ja kehonkieli			
Ohjaajan käyttämä kieli ja äänenkäyttö			
Ohjaajan kyky olla läsnä ja ryhmäläisiä varten ryhmätilanteessa			
Oma kehityshaaste (täydennä jakson alussa itse)			
virittäytymisiosio			
Ohjaajan kyky luoda toiminnalle hyvä ja turvallinen ilmapiiri ryhmässä			
Ohjaajan kyky herättää kiinnostus työskentelyä kohtaan			
taidetyöskentelyn osio			
Ohjeistuksen ymmärrettävyys			
Ohjaajan oman innostuneisuuden välittyminen			
Ohjaajan kyky tukea osallistujien itseluottamusta ja sitoutumista			